

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh National Pedagogical University after Abai

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Бастауыш мектеп және дене мәдениеті» сериясы
Серия «Начальная школа и физическая культура»
Series of «Elementary school and physical culture»
№1 (48) 2016

Алматы

ХАБАРШЫ

«Бастауыш мектеп және
дене мәдениеті» сериясы
№1 (48), 2016

2001 ж. бастап шығады.
Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір

Бас редактор
п.ғ.д., проф. Қ.І. АДАМБЕКОВ

Бас редактордың орынбасары:
п.ғ.д., проф. А.Н. Ильясова

Ғылыми редакторлар:
п.ғ.д., проф. Г.А. Уманов,
м.ғ.д., проф. Ш.А. Балғымбеков

Редакция алқасы:
б.ғ.д., проф. К.Милашюс
(Вильнюс, Литва),
PhD Сивек Зденек (Прага, Чехия),
п.ғ.д., проф. Вилкас Аудронис
(Вильнюс, Литва),
п.ғ.к., проф. В.И. Шукан
(Минск, Белоруссия),
п.ғ.к., проф. В.И. Варюшин
(Москва, Ресей),
п.ғ.д., проф. Ю.С. Мануйлов
(Нижний Новгород, Ресей),
п.ғ.д., проф. С.И. Қасымбекова,
п.ғ.д., проф. Т.А. Ботагариев,
п.ғ.д., проф. Бекмағамбетова Р.К.
(жауапты хатшы)

© Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті, 2015

Қазақстан Республикасының
мәдениет және ақпарат
министрлігінде 2009 жылы мамырдың
8-де тіркелген №10106-Ж

Басуға 30.03.2016 қол қойылды.
Пішімі 60x84 ¹/₈. Көлемі 13,0 е.б.т.
Таралымы 300 дана.
Тапсырыс 39.

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13.
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасы

М а з м ұ н ы
С о д е р ж а н и е

Адамбеков К.И., Мусалаев Н.Н. К вопросу феномена физической культуры и почему он все еще во многом загадочен..	5
Adambekov K., Musalav N. The question of the phenomenon of physical culture and why he is still much mysterious	
Ильясова А.Н. Теоретические подходы к проблеме оптимизации физической подготовки учащихся младших классов.....	12
Pyasova A.N. Theoretical approaches to the problem of optimization of physical preparation of pupils of elementary grades	
Мусалаев Н.Н., Уманов Г.А., Хлыстов М.С. Информационное общество и культура.....	19
Musalav N., Hlystov M.S. Information society and culture	
Адамбеков К.И., Адамбеков Е.К., Айтхожин А.С. Силовая подготовка футболистов на этапе совершенствование спортивного мастерства.....	23
Adambekov K., Adambekov E., Aythozhin A. Strength training football players during mastering sporting	
Кайбулдаева Г.А., Оштанова М.С. Ғұламалардың тәлім-тәрбиелік идеялары.....	27
Kaibuldaeva G.A., Oshtanova M.S. Upbringing edifying ideas of great thinkers	
Кайбулдаева Г.А., Сәтбекова А.А. Этнопедагогика – ұлттық тәрбие негізі.....	30
Kaibuldaeva G.A., Satbekova A.A. Ethnopedagogy the bases of national upbringing	
Ергазиева К.И. Жалпы білім беретін мектептерде салауатты өмір салтын қалыптастыру.....	34
Ergazieva K.I. Forming of healthy way of life of pupils of secondary schools	
Мусалаев Н.Н., Коваленко В.А. Образование в поле герменевтической деятельности философии.....	37
Musalav N., Kovalenko V.A. Education in the field of activity of philosophy hermeneutic	
Абдренмова К.А., Жукенова К.А. Әл-фараби және Абайдың педагогикалық көзқарастарындағы үндестік.....	40
Abdreimova K.A., Zhukenova K.A. Harmony pedagogical views of Al-Farabi and Abay	
Ахметова Э.К., Адамбеков Б.К. Воспитательное воздействие системы физической культуры в начальной школе.....	43
Akhmetova E. Adambekov B. Educational influence system of physical training in primary schools	

Казахский национальный
педагогический
университет имени Абая

ВЕСТНИК
Серия «Начальная школа и
физическая культура»
№1 (48), 2016

Выходит с 2001 года.
Периодичность – 4 номера в год

Главный редактор
д.п.н., проф. К.И. АДАМБЕКОВ

Зам. главного редактора:
д.п.н., проф. А.Н. Ильясова

Научные редактора:
д.п.н., проф. Г.А. Уманов,
д.м.н., проф. Ш.А. Балгимбеков

Редакционная коллегия:
д.б.н., проф. К.Милашюс
(Вильнюс, Литва),
PhD Сивек Зденек (Прага, Чехия),
д.п.н., проф. Вилкас Аудронис
(Вильнюс, Литва),
к.п.н., проф. В.И. Шукан
(Минск, Белоруссия),
к.п.н., проф. В.И. Варюшин
(Москва, Россия),
д.п.н., проф. Ю.С. Мануйлов
(Нижний Новгород, Россия),
д.п.н., проф. С.И. Касымбекова,
д.п.н., проф. Т.А. Ботагариев,
д.п.н., проф. Р.К. Бекмагамбетова
(ответ. секретарь)

© Казахский национальный
педагогический университет
имени Абая, 2015

Зарегистрировано
в Министерстве культуры и
информации Республики Казахстан
8 мая 2009 г. №10106-Ж

Подписано в печать 30.03.2016.
Формат 60x84 ¹/₈.
Объем 13,0 уч.-изд.л.
Тираж 300 экз. Заказ 39.

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»
Казахского национального
педагогического
университета имени Абая

Ергазиева К.И., Борисов В. Развитие выносливости бегунов на длинные дистанции в группе спортивного совершенства.....	47
Ergazieva K.I., Borisov V. Development of endurance long distance runners in the group of sporting excellence	
Адамбеков Е.К., Джапаров Т.М. Оценка степени использования двигательного потенциала при выполнении двигательных действий в спорте.....	51
Adambekov E., Dzhaparov T. Evaluation of the potential use of the motor when the motor actions in sport	
Хлыстов М.С., Инкарбеков А.У. Управление тренировочным процессом в подготовительном периоде молодежных команд.....	54
Khlystov M., Inkarbekov A. Management of the training process in the preparatory period of the youth team	
Айтхожин А.С., Адамбеков Б.К. Основные принципы и построения системы управления спортивным клубом.....	58
Aytkhozhin A., Adambekov B. Basic principles of construction and management system sports clubs	
Болатқызы Ш., Дәуірбаева Ж. Тәрбие – білімнің негізі.....	62
Bolatkyzy Sh., Dauirbaeva Zh. Education - the foundation of education	
Кдыралиева Ж.Б. Білім сапасын арттыруда ынталандырудың тиімді жолдары.....	66
Kdyralieva Zh.B. To develop effective incentives to improve quality of education	
Акимджанова М., Елькеева А.Б. К вопросу об особенностях развития детей раннего возраста.....	69
Akimdjanova M. T., Elkeeva A. B. On the features of infants	
Сүлеймен Ә.Қ., Елькеева А.Б. Мектеп жасына дейінгі балаларға гендерлік тәрбие берудің ерекшеліктері.....	72
Suleimen A.K., Elkeeva A. B. In particular preschoolers gender education	
Ережепов Т.Т., Жунисбек Д.Н. Особенности физического развития студентов и влияние двигательной активности на организм молодежи.....	76
Erezhepov T.T., Zhunisbek D.N. Physical features of students and motor activity influence on the organism of youth	
Кдыралиева Ж.Б. Жаңа инновациялық әдістердің маңыздылығы.....	79
Kdyralieva Zh.B. The importance of new and innovative methods	
Айтхожин А.С., Джапаров Т.М. Реализации пяти институционального развития реформ в специализированных спортивных колледжах.....	82
Aitkhozhin A., Dzhaparov T. Implementation of five institutional of reforms in specialized college sports	

**The Kazakh national pedagogical
university Abay**

BULLETIN
**Series "Elementary school and
physical culture"**
№1 (48), 2016

Leaves since 2001.
Frequency – 4 numbers a year

Editor-in-chief
d.p.s., prof. K.I. ADAMBEKOV

Deputy chief editor:
d.p.s., prof. A.N. Ilyasova

Scientific editors:
d.p.s., prof. G.A. Umanov,
d.m.s., prof. Sh.A. Balmimbekov

Editorial board:
d.b.s., prof. K.Milashyus
(Vilnius, Lithuania),
PhD Sivek Zdenek (Prague, Czech
Republic),
d.p.s., prof. Vilkas Audronis (Vilnius,
Lithuania),
k.p.s., prof. V.I. Shukan
(Minsk, Belarus),
k.p.s., prof. V.I. Varyushin
(Moscow, Russia),
d.p.s., prof. Yu.S. Manuylov (Nizhny
Novgorod, Russia),
d.p.s., prof. S.I. Kasymbekov,
d.p.s., prof. T.A. Botagariyev,
d.p.s., prof. R.K. Bekmagambetova
(answer. secretary)

© **The Kazakh national
pedagogical university
Abay, 2015**

It is registered
in the Ministry of Culture and information of
the Republic of Kazakhstan
On May 8, 2009 No. 10106-Zh

It is sent for the press 30.03.2016.
Format 60x84 1/8.
Volume 13,0
Circulation is 300 pieces. Order 39.

050010, Almaty,
Dostyk Ave., 13. KazNPU after named Abay

Publishing house "Ұлағат"
The Kazakh national pedagogical
university Abay

Кадырбеков Р.Р., Ислямов Б.Б. Спорт мектептерінде
жасөспірім балуандармен жұмыс жасау ерекшеліктері..... 87
Kadyrbekov R., Isyamov B. Working with young fighters in the
sports school

Жаканбаева Б.Б. Психологиялық дамуы және сөйлеу тілі
тежелген балаларды анықтау ерекшеліктері..... 90
Zhakanbaeva B.B. Psychological development and specific features
of children with speech and language

Қошжанова Г.А. Көрнекілік әдістерді пайдалану арқылы
оқушылардың ойлау қабілетін дамыту..... 92
Koshanova G.A. The development of thinking of pupils using a
method of visualization

Инкарбеков А.У. Эффективность управление учебно-
тренировочным процессом по физической подготовке в
подготовительном периоде..... 96
Inkarbekov A. Effective management of the training process in
physical training in the preparatory period

Болегенова А.М. Детское лидерство как социально-
психологический феномен..... 101
Bolegenova A.M. Children leadership as a social-psychological
phenomenon

Білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті Алқасының (2008 жылғы 27 ақпандағы №3) шешімі негізінде Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршы журналының «Бастауыш мектеп және дене мәдениеті» сериясын педагогика ғылымдары бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялайтын басылымдар тізбесіне енгізілгені туралы хабарлайды.

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (№3 от 27 февраля 2008 г.) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Начальная школа и физическая культура» внесен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по педагогическим наукам.

On the basis of the decision of Committee on control in education and sciences (No. 3 of February 27, 2008). The messenger of KAZNPU after Abay, the "Elementary School and Physical Culture" series is brought in the list of editions for the publication of the main scientific results of theses on pedagogical sciences.

УДК 796:323

К ВОПРОСУ ФЕНОМЕНА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И ПОЧЕМУ ОН ВСЕ ЕЩЕ ВО МНОГОМ ЗАГАДОЧЕН

К.И.Адамбеков – д.п.н., профессор, КазНПУ им. Абая

Н.Н. Мусалаев – д.философ.н., профессор,

Научно-образовательный центр «Этнокультура» КазНПУ им. Абая

Человек, как носитель культуры, не только наследует национальное достояние, опыт взаимодействия с природой, но и творит их. Поэтому через физическую культуру и спорт определяется мера или степень культурности человека, что из накопленного опыта в различных сферах культуры, будь то музыка, архитектура, виды ремесел, искусства, он освоил, а еще и тем, что он создал нового по сравнению с тем, что было до него. Однако для того, чтобы сохранить новый образец поведения, ценностей, регулирующих, прежде всего, отношения между людьми в обществе и в семье, должна быть определенная устойчивость. Эта устойчивость и есть традиция в существовании и развитии физической культуры. Традиция и есть один из механизмов сакрализации (освящения) культурных ценностей. Традиция, как способ сохранения культуры, показывает, что культура - это не только и не столько результат человеческой деятельности, сколько способ человеческой деятельности в жизни в целом.

Ключевые слова: культура, физическая культура, спорт, феномен, искусство.

Говоря образно, сегодня наукой самобытность общества оценивается выше, чем военная мощь. На шкале ценностей культура явно потеснила силу, и каждый теперь стремится отыскать в своей исторической родословной не только прославившихся в сражениях воинов, но и культурных предков. Наука, по мнению В.М. Межуева, спешит откликнуться на эту потребность. История физической культуры стала одной из самых популярных научных дисциплин. Прошлое физической культуры и спорта, корни её, древние предания и поверья, памятники старины вызывают у людей живейший интерес. Чего в этом интересе больше – проснувшегося национального самосознания, чувства вины за долгое беспамятство, страха перед настоящим или неверия в будущее? Очевидно, всего вместе, но в первую очередь осознания глубинной связи между собственной судьбой и судьбой своей культуры. Народ жив, пока жива его культура, - таков символ веры современного человека, в котором надежда на культуру сильнее надежды на власть, политиков, многочисленных прорицателей и всевозможных проектов.

Интересно то, что стремление адекватного объяснения современных коллизий в судьбе отдельных народов, этнических групп, особенно, что касается, сознания своего единства и отличия от других подобных образований, приводит людей к обостренному интересу не только к собственной культуре, но и культуре вообще.

Этот непреходящий интерес становится почвой формирования взаимоисключающих отношений ко многим проблемам человеческой культуры, в том числе физической культуры в отношениях к прошлому – либо призывают к разрыву с прошлым, либо призывают к сохранению или оживлению исторической памяти, вспоминают о великих предках и свершениях, о памятниках культуры, сетуют по поводу утраты традиций. Яркие примеры: культура современного ваххабизма; идея об исключительности США, озвученная совсем недавно Б.Обамой в своем выступлении перед выпускниками военной академии; рост националистических движений в странах, которые когда-то энергично боролись против всякого национализма.

Из принципа пространственного перемещения, взаимодействия сосуществующих культур возникает не менее животрепещущий вопрос: как человек мыслит, чувствует, эмоционально реагирует в условиях сосуществования культур? Как обеспечить самобытность культуры, естественное желание каждой отличаться от всех других, оставаться самой собой? В связи с последним обозначаются представления об автономности пределов культуры, о возможности при определенных условиях ее самостоятельного и относительно независимого существования. При этом, оказывается, такое самодостаточное существование как раз и обнаруживает уникальность культур Ф.Ницше, О.Шпенглер, А.Д.Тойнби. Противоположная концепция основывается на идее универсального для всех народов пути исторического развития (Гегель, К.Маркс, М. Кемаль). Чем же является исторический путь человечества - последовательным развитием по некоей обязательной для всех линейной схеме или же взаимодействием различных типов культур? С таким аспектом анализа тесно связаны проблемы

совершенствования культур, разработки моделей будущего развития и влияния человека на ход историко-культурного процесса.

Постепенное осознание судьбоносного значения культуры для человека, начиная с XVIII в., привело к формированию ряда культурологических дисциплин, изучающих культуру с различных позиций: философия культуры, история культуры, социология культуры, психология культуры, культурная антропология или этническая культурология. В наше время культурологические дисциплины стали утверждаться в качестве самостоятельных наук. Если философия культуры рассматривается как часть философского знания и вырабатывает наиболее общее понятие культуры, то антропологическое изучение культур органично связано с исследованием культур на основании своеобразия, даже уникальности от дельных народов. Сегодня такого рода исследования получают довольно широкое распространение в США, Англии и Франции. И в других странах в единстве эти науки выражают общетеоретический и конкретно-эмпирический уровни исследования культуры. Поэтому, по мнению известного российского философа и культуролога В.М. Межуева, можно выделить понимания сущности культуры, выработанные, с одной стороны, в рамках философско-культурологической, с другой, в культурно-антропологической традициях.

Говоря о понимании культуры, прежде всего возникают ряд вопросов:

Что представляет собой она? Почему физическая культура применяется к разным эпохам, народам, отдельным людям? Как культура формирует человека? Как человек творит культуру? Ответы на эти вопросы в значительной степени зависят от того, какое содержание мы вкладываем в понятие культуры.

Мы привыкли говорить о материальной и, как сейчас принято говорить нематериальной духовной культуре. В одном случае речь идет о собирательном образе музыки, театра, кино, изобразительного искусства, в другом - о земледелии, хлопководстве, садоводстве и т. д. Многообразие обыденного употребления перекликается часто с множеством научных определений. В начале века таких определений было немного - около десяти. К середине века их стало более ста пятидесяти. В наши дни эта цифра перевалила за пятьсот. В чем причина столь большого разнообразия в понимании культуры? У нас нет возможности полностью отразить эту проблему, и потому ограничимся теми аспектами, которые позволят, во-первых, отчасти понять сущность и специфику культуры в ее соотношении с другими жизненными феноменами, а во-вторых, дадут возможность очертить контуры тех споров, которые ведутся сегодня о перспективах культурной эволюции человечества.

Культура, прежде всего, отождествляется с миром окружающих нас вещей, несущих на себя отпечаток человеческого труда, ума и таланта. Перед человеком - целый океан культурных ценностей, созданных им на протяжении его тысячелетней истории, а также несметные ценности природы, которыми он постоянно пользуется и наслаждается в меру своей одаренности, образованности и воспитанности. Ценностями для человека являются его место обитания, дороги, дома, транспортные средства, зеленые деревья, вещи, которые он потребляет, одежда, утварь, предметы повседневного обихода, газон, посаженные цветы и т.д. Когда человек не способен наслаждаться красотой газона и посаженных цветов, то для него не существуют такого рода ценности. Однако ценности это не только мир материальных вещей, созданных человеком. Это и духовные ценности. Мы уважаем своих родителей, мы бережем их, потому что они являются для нас ценностями. Когда мы поступаем по отношению к ним так или иначе - это свидетельство того, что мы исходим из определенных ценностей культуры, которые выработаны в этой сфере человеческих взаимоотношений. Однако формы проявления заботы о родителях - разные. Разные они не только у разных народов, но они разные в различные периоды истории того или народа, они разные даже в различных семьях.

Например, для тюркских, арабских, центрально-азиатских и кавказских народов, старшее поколение имеет особую ценность. Считается, что семья, в которой есть престарелые бабушки или дедушки, живет в спокойной обстановке, защищенной от всяких невзгод, жизненных неурядиц. Такие моральные ценности общества выступают общественным ориентиром в оценке поведения людей. Говорят, что близкий сосед лучше дальнего родственника. В этом афоризме ценность близкого соседа ставится выше дальнего родственника. Откуда возникают такие ценности? Видимо, люди в результате неоднократного опыта постепенно убеждаются, что сосед в силу пространственной близости к другому соседу может быстрее оказать помощь и поддержку в ситуации, требующей неотложной помощи. Это тоже ценность. В этом смысле созданный человеком мир ценностей и является культурой. И каждое общество, народ, социальная группа ориентируются в жизни, исходя из совокупности тех ценностей, которые приняты данным обществом. Таким образом, разнообразие ценностей,

в некотором смысле, обуславливает и разнообразие культур. В культурологии такой подход в изучении культуры называется аксиологическим или предметно-ценностным подходом.

Особенность его заключается в вычислении той сферы бытия человека, которую можно назвать миром ценностей. Именно к нему, к этому миру, с точки зрения сторонников данной концепции, и применимо понятие культуры. Однако здесь остается один нерешенный вопрос, если люди ориентируются в жизни различными ценностями, то в чем критерий истинности тех или иных ценностей, которыми пользуются люди? Мы говорим о ценностях той или иной культуры, народов и наций, восточных или западных ценностях и т.д.

Однако культура проявляется не только в ценностях. Культура указывает на способ действий и миропонимания. Мы не можем замыкать культурные явления в относительно узкой сфере, указывая лишь на мир ценностей. Культура – это не только ценности, но и деятельность по созданию этих ценностей. Культура – это способ наших действий и понимания этого мира. Возьмем хотя бы отношение человека к природе, которое во многом обусловлено особенностями религии, миропонимания людей. Для мусульманина характерно преклонение перед природой, обожествление её. В индийских религиях, в особенности в джайнизме, характерный для этих религий принцип непричинения вреда всему живому доведен до крайности. Вегетарианский образ жизни больше характерен для них. Всем известно их отношение к корове как к священному животному. Последователь джайнизма не занимается земледелием, боясь убийства живых существ – червей и насекомых. Отношение западного человека к природе более прагматично. Западный человек, в отличие от мусульманина, ищет спасения не в самом себе, а в господстве над природой и окружающим миром. Отсюда известное выражение, озвученное в середине XIX в. Великим писателем И.С. Тургеневым в его известном романе «Отцы и дети»: «Природа – не храм, а мастерская, и человек в ней работник». Ф.Бэкон по этому, как известно, выдал формулу: «Знание - сила».

Более обобщенное понимание культуры как образа действий и миропонимания представлено в деятельностном подходе, который конкретизируется по двум направлениям. Одни характеризуют культуру как универсальное свойство общественной жизни, как способ человеческой деятельности или технологический контекст деятельности.

В этом смысле в понятии культуры отражается особенность человеческой деятельности в сравнении с биологическими формами активности. Сущность культуры технологична, она есть средство приспособления человечества к действительности и изменения ее. В данном понятии подчеркивается внебиологическая природа культуры. Действительно, культура есть внеприродное явление. В этом подходе культура объясняется через оппозицию "культура и природа". Культура есть средство приспособления человека к действительности, способ человеческой жизнедеятельности. В соответствии с таким пониманием, каждый народ обладает собственным, только ему присущим способом жизнедеятельности. Это и есть, по мнению сторонников такого подхода, их культура. В этом смысле то, как приспосабливаются аборигены Австралии или европейцы к действительности, говорит по существу о своеобразии их культур. Согласно такому подходу, сравнение культур с точки зрения "выше, ниже" неуместно, поскольку каждый народ, исходя из различных факторов, доминирующими в числе которых являются природно-климатические условия их обитания, вырабатывает свою технологию приспособления к действительности. В данном подходе выпадает из поля зрения оценка культур, или она сводится к технологии приспособления к действительности.

Культуру в контексте личностного становления рассматривают Баллер, Коган, Межуев и др. Так культура, по мнению В.М.Межуева, не является особым элементом общества, наряду с производством, экономикой, надстройкой и т.д., а охватывает собой все формы общественной жизни, оцениваемые со стороны заключенного в них человеческого содержания, не только в том смысле, что они имеют человеческий источник происхождения как проявление творческой активности человека. По мнению А.К. Уледова, культура есть качественная характеристика общества. Как «совокупность знаков и знаковых систем или сумму неунаследованной информации» определяет культуру Ю.М.Лотман.

Как видим, различные определения характеризуют различные сферы физической культуры.

1. Все произведенное человеком: это и продукты материального производства и произведения науки, искусства, литературы, архитектуры, религия, философия и т.п.

2. Физическая Культура воплощается в субъектах: социальных группах, отдельных творцах и носителях культуры. Это определенный народ с присущим ему национальным характером, менталитетом (особенностью мышления) или общество, характеризующееся наличием определенных социальных слоев, профессиональных групп, ученых, жрецов, певцов.

3. Способ действия и понимания мира, технологический опыт, приемы и способы получения информации. Это комплексы образцов поведения, символы и знаки, совокупность образцов жизни, это институты, которые закрепляют принятые обществом основополагающие нормы социального взаимодействия.

Следует отметить, что аксиологический, деятельностный, и семиотический подходы не исчерпывают собой всего многообразия взглядов на понятие культуры. В работах культурно-антропологического характера нашли отражение концепции, в которых центральное место отводится культуре, понимаемой как локально-исторический тип бытия людей, специфический способ жизнедеятельности, отличающих их от животных.

Для понимания сути культуры огромное значение имеет соотнесение понятия культуры с понятием цивилизации. Здесь также существует разноречивость в понимании соотношения культуры и цивилизации.

Слово "культура" - латинского происхождения и в своем первоначальном значении означает "обработку, возделывание": но уже в античные времена этот термин стал означать воспитанность и образованность, противостояние невежеству, дикости и варварству. Термин "цивилизация" также латинского происхождения и означал первоначально собственно гражданские, общественные и государственные качества и характеристики. Очень долго оба эти термина применяли только для того, чтобы характеризовать человека. Еще в начале XX в. считали, что истинно культурный человек воспитан и образован, а цивилизованный обладает лишь внешними характеристиками "культурности"; соответствующими его внутреннему содержанию. Вообще попытки разведения понятия культуры и цивилизации начинаются в XVIII в. с И.Канта и Ж.Ж.Руссо.

Суть их состоит в связывании понятия культуры лишь с позитивными, гуманистическими тенденциями общественного развития, в раскрытии ее человеческого потенциала. Понятие же цивилизации акцентировано на фиксации уровня социальной, хозяйственной, политической организации общества с преимущественной ориентацией на достигнутые этой организацией вещные богатства, в которой противоречиво переплетены возможность направлять эти богатства на развитие человека, или наоборот - рассогласованность богатства и культуры.

Наиболее ярким примером противопоставления культуры и цивилизации являются взгляды О.Шпенглера - немецкого культуролога. Согласно теории, изложенной в его книге "Закат Европы", цивилизация является умирающей, гибнущей и распадающейся культурой. Цивилизация следует за культурой, пишет Шпенглер, "как ставшее за становлением, как смерть за жизнью, как неподвижность за развитием, как умственная старость и окаменевший мировой город за деревней и задушевым детством". Культура, по его мнению, представляет собой живой и растущий организм, она дает простор для развития искусства и литературы, для творческого расцвета неповторимой личности и индивидуальности. В цивилизации нет места для художественного творчества, в ней господствуют техника и бездушный интеллект, она нивелирует людей, превращая их в безликие существа.

Но надо сказать, что до сих пор эти понятия во многих случаях употребляются как синонимы. Представляется, что между этими явлениями действительно имеется много общего, они неразрывно связаны между собой, взаимно переплетаются и переходят друг в друга. Цивилизованность с необходимостью предполагает наличие некоего уровня культуры, которая в свою очередь включает в себя цивилизованность. Некоторые ученые как бы растворяют культуру в цивилизации, другие же делают обратное, придавая последней предельно широкое значение. В то же время, при более строгом подходе, культура и цивилизация могут рассматриваться как относительно самостоятельные явления, поскольку в каждом из них можно выделить специфические, только ему принадлежащие черты и особенности. Понятие цивилизации чаще всего связывается именно с культурно-нейтральным по своей внутренней природе развитием техники, которую можно использовать в разнообразных целях, а понятие культуры, наоборот, максимально сблизилось с понятием духовного прогресса. Цивилизация – это преобразованный человеком мир материальных объектов, а культура - это внутреннее достояние самого человека, оценка его духовного развития, мера освоения им результатов предшествующей деятельности, его подавленности или свободы, его полной зависимости от окружающего социального мира или его духовной автономности. Хотя многие элементы культуры и цивилизации возникли уже на стадии дикости и варварства, их становление как особых явлений, завершилось не одновременно.

Культура сформировалась раньше, и в этом смысле она старше цивилизации, которая сложилась на стадии, пришедшей на смену эпохе варварства. Цивилизация возникла в результате неолитической

революции, благодаря которой в эволюции человечества произошли глубокие изменения, главным из которых был переход от присваивающего хозяйства (собирательство и охота) к производящей технологии (земледелие и скотоводство).

Каждое новое поколение, вступая в жизнь, застает не только материальные и духовные богатства, оставленные предшествующими поколениями, но и определенные образцы поведения, способ мышления, ценностные ориентации, обычаи и обряды (ритуалы), определяющие форму жизни людей.

Последнее характеризует культуру как уровень отношений, которые сложились в обществе, те нормы и образцы поведения, которые освящаются традицией, обязательны для представителя данного этноса и различных его социальных слоев. Но эта форма не остается неизменной, она подвергается изменению под влиянием изменившихся условий, породивших данную форму. Однако надо сказать, что любые правила и нормы возникают или закрепляются в обществе в силу того, что они удовлетворяют определенную социальную потребность людей. Люди усваивают их, находят в них ценностные мотивации собственного поведения, на их базе строят свои правила взаимоотношений, расставляют приоритеты, оценки, цели, привыкают к ним и передают их от одного поколения другому поколению, обеспечивая "повторяемость" использования накопленного опыта, в силу чего они становятся привычными.

В этом смысле культура предстает как традиция трансляции (передачи) знания социального опыта через освоение каждым поколением не только предметного мира культуры, навыков и приемов технологического отношения к природе, но и культурных ценностей, образцов поведения, причем регулирующих социальный опыт.

Роль культуры такова, что она формирует устойчивые художественные и познавательные каноны, представление о прекрасном, видение природы во всех этнических особенностях и колорите этого опыта. Культуру в определенной степени можно определить как меру освоения новым поколением результатов предшествующей деятельности.

Обобщенно можно выделить несколько сфер, в которых традиции имеют специфические особенности.

Это, во-первых, сфера производства и воспроизводства материальных благ, орудий и средств производства, включая и сферу, необходимую для поддержания жизнедеятельности людей. Во-вторых, это соционормативная и познавательная сферы, включающие в себя институты права, морали, обычаи, ритуалы, науку, искусство и т. д.

Для удовлетворения материальных потребностей люди вступают в отношения с природой и друг другом, вследствие чего эти отношения, а вместе с ними и традиции, фиксируются. Особенности производственно-технических традиций обусловлены природными, географическими, т.е. естественными свойствами материала, биологическими особенностями людей, соответствующих субъективным целям. С особенностями трудовых традиций связана передача от одного поколения к другому приемов и методов обработки материалов, исторически сложившихся форм организации труда. Поэтому многие традиции первоначально носят этнический, национальный, региональный характер. Среднеазиатский регион в этом отношении тоже специфичен. В нем испокон веков развивались виды производства и потребления, обусловленные оседлым и кочевым образами жизни людей, населяющих его: кустарное производство хлопковых и шелковых изделий, основанное на ручном труде, культивация различных фруктов, овощей, производство мясо-молочных изделий, шерсти, кожи в основном для собственного потребления. Традиции ручного труда носят главным образом статичный характер. Они развиваются путем механического повтора, заимствования, подражания и передаются из рук мастера в руки ученика. В настоящее время многие технические традиции теряют свой этнический характер, существенно преобразуются, становятся интернациональными.

Многие традиции и обычаи в сфере производства, распределения и потребления имеют долгую историю и уходят своими корнями в условия жизни предшествующих поколений. К таким традициям относятся традиции наследования имущества, угощения и приношения, формы торговли.

В каждой вещи, произведенной человеком, отражены не только традиции производства, но и традиции потребления. В соответствии с этим позволительно говорить о пищевых, сексуальных потребностях, как о традиционных, с точки зрения форм удовлетворения.

Продолжение рода в Обществе не детерминировано биологическими инстинктами, но они оформляются в специфических обычаях, обрядах, ритуалах и укрепляются в определенных традициях. Хотя в современном обществе в основном в законодательной форме регулируются

отношения между членами семьи, значительную роль традиции и обычаи продолжают играть в современной семье. Закрепившись в поколениях и став определенным императивом, брачные обычаи и традиции обретают статус относительно самостоятельных, суверенных факторов репродукционных процессов в обществе.

Важной чертой традиций является их глубокая связь с психологией, привычками, моралью. Законодательство выступает в качестве государственной правовой нормы, осуществление которой связано с функционированием государственной власти, а действие ее императивов точно определено во времени и в пространстве. Между тем реальное существование грани между уже сложившимися и еще формирующимися обычаями определить точно не всегда удается.

Проникновение традиции в художественное творчество осуществляется объективно, тотально, независимо от желания или нежелания авторов и по многим каналам – через личность художника и школу, которую он прошел, через историческую и статистическую детерминацию художественного развития общества, нормативные системы – эстетические, нравственные, языковые и т. д. Наконец, через неинституциональную регуляцию и организацию творческого процесса.

Технологический и экономический уровень развития могут быть одинаковыми у различных народов, но невозможно спутать определенную предпочтительность того или иного рода занятий. Художественные вкусы, обычаи, ценности семейного быта, формы коммуникаций, стереотипы межэтнических отношений, значительная часть музыкально-хореографической, орнаментальной, и вообще художественной традиции, навыки организации пространства и т. д. составляют единый национальный колорит, в котором пребывает этнос. Поэтому существуют свои традиции в архитектуре, в музыке, в литературе, в народном ремесле, которые, взятые вместе, влияют на социальную психологию, на национальный характер и детерминируют направленность его практической деятельности.

Вначале эти традиции передавались неосознанно, научением, путем простого подражания. С усложнением же материальной культуры постепенно они все более осознавались и стали оформляться не только словесно, но и передаваться письменно. Например, традиции, которые сложились в архитектуре тюрков, арабов, некоторых народов Ближнего и Среднего Востока.

Архитектура есть результат особой творческой деятельности, направленной на организацию и создание жизненной среды для человека. Однако своеобразие архитектуры не только в ее сочетании с природной средой и образом жизни, но и в отражении его господствующей идеологии и мировоззрения эпохи.

С принятием ислама например в архитектуре произошли глубокие изменения. Арабская архитектура создала несколько типов здания: мечеть, минарет, медресе, мавзолей, дворец. Кубическая композиция Каабы определила характер и планировку арабских мечетей. Отсутствие ритуальных шествий и непременно омовение перед молитвой обусловили простую форму дворовой мечети с галереей вокруг двора и бассейном в центре. Рядом помещался минарет, с которого муэдзин призывал верующих к молитве. Для Средней Азии и Ирана характерны: купол на глухом кубическом объеме со стрельчатым порталом и крытым двором (айваном), берущим начало из архитектуры жилого дома. Таковы ансамбль Регистан и мавзолей Гури Амир в Самарканде. Ислам повлиял не только на архитектуру культовых сооружений, но и на создание жилищ. Так, установка деревянных решетчатых окон (стиль машрабия), через которые нельзя посмотреть внутрь помещения, в то время как изнутри можно увидеть двор, соответствовала правилам общежития, установленным законом шариата. Элементы исламской традиции до сих пор продолжают иметь место не только в строительстве мечетей и жилищ. Это происходит на уровне неформальной традиции как передачи знания и опыта в сферах музыки, народного ремесла, науки, искусства и т.п.

Таким образом, культура формирует ценностные установки человека, способы ориентации, формирует его вкусы и жизненные идеалы. Это культурный фундамент, в котором вызревают архетипы, он присутствует в массовой психологии и определяет всю человеческую деятельность, ее цель, средства и результат. Однако прежде чем продолжить дело предшествующих поколений, необходимо освоить уже накопленные знание и опыт, постоянно соотнося с ними свои действия. Творчество – это категорический императив развивающейся культуры.

1 *Бхагавадгита // В кн. Махабхарата. Рамаяна. – М., 1974.*

2 *Гегель Г.-В.-Ф. Эстетика. 1968.*

3 *Джамбаттиста Вико. Основания новой науки об общей природе наций. – М., 1994.*

4 *Кант И.. Метафизика нравов. Соч. в 6-ти томах. Т.4. - М, 1965.*

- 5 Лок Д. Опыт о человеческом разумении. Соч. в 3-х томах. Т.1. – М., 1985.
- 6 Лосев А.Ф. О понятии художественного канона. – М., 1973.
- 7 Маркарян Э.С. Теория культуры в системе общественных наук. – М., 1976.
- 8 Платонов В.Н. Система подготовки спортсмена в Олимпийском спорте. – Киев. Олимпийская литература, 2004.
- 9 Межуев В.М. Национальная культура и современная цивилизация // Освобождение духа. – М., 1991.
- 10 Межуев В.М. Культура и история. – М., 1987.
- 11 Милетинский Е.М. Поэтика мифа. – М., 1988.
- 12 Паскал Б. Мысли. – М., 1994.
- 13 Спиноза Б. Этика. Избранные произведения в 2-х томах. Т.1. - Москва, 1957 г.
- 14 Lucien Levy – Bruhe. La mentalite primitive. - Paris, 1922.

Түйіндеме

К.И.Адамбеков – п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ

Н.Н. Мусалаев – философ.ғ.д., профессор,

«Этномәдениет» ғылыми-білім орталығы ҚазНПУ им. Абая

Дене мәдениетінің феномені мәселесі және ол неге осы күнге дейін көп мәселеге байланысты жұмбақ болып отыр

Адам, мәдениет тасымалдаушы ретінде, табиғатпен өзара іс-қимыл, ұлттық мұра, сонымен қатар өмір тәжірибесі әсер етеді. Сондықтан, дене шынықтыру және спорт, музыка, сәулет, қолөнер түрлері, өнерді игеріп, соларды салыстырғанда жаңа көзқарасы өзгеріп әрі қарай дамиды. Өйткені мәдениет түрлі салаларында жинақталған тәжірибе адамға жан-жақты мәдениетті болуына әсер етеді. Алайда, ең алдымен қоғамдағы және отбасындағы адамдардың арасындағы қарым-қатынастарды, мінез-құлық және құндылықтарды жаңа үлгісін сақтау үшін реттейді, ол белгілі бір тұрақты болуы тиіс. Бұл тұрақтылық дене шынықтыру өмір сүруі мен дамуының дәстүрі болып табылады. Дәстүр мәдени құндылықтарды тетіктерінің бірі болып табылады. Жалпы, адам өмірінде түрлі нәтижеге жету үшін ғана емес, сонымен қатар мәдениетін сақтау тәсілі ретінде дәстүрге, мәдениет екенін көрсетеді.

Түйін: мәдениет, дене мәдениеті, спорт, феномен, өнер.

Summary

K. Adambekov – Ph.D., Professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

N. Musalav - Doctor of Philosophy, Professor

Research and Education Center "Ethnic Culture" Kazakh National Pedagogical University named after Abai

The question of the phenomenon of physical culture and why he is still much mysterious

Man, as a carrier of culture, not only inherits the national heritage, experience of interaction with nature, but also creates them. Therefore, through the physical culture and sports is determined by the measure or degree of a person of culture, because of the experience gained in various fields of culture, whether it be music, architecture, types of crafts, art, and he has mastered, and the fact that he created a new in comparison with those that came before it. However, in order to save a new pattern of behavior and values that govern primarily the relationship between people in society and in the family, it must be a certain stability. This stability is the tradition of the existence and development of physical culture. Tradition is one of the mechanisms of sacralization (sanctification) cultural values. Tradition as a way to preserve the culture, shows that culture - is not only and not so much the result of human activity, as a way of human activity in life in general.

Key words: culture, physical culture, sport, phenomenon, art.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОБЛЕМЕ ОПТИМИЗАЦИИ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ

А.Н.Ильясова – д.п.н., профессор, КазНПУ им. Абая

Актуальность рассмотрения вопросов физической подготовки учащихся младших классов определяется современными стратегическими задачами формирования здорового образа жизни и повышения значимости систематических занятий физической культурой и спортом.

Данная статья посвящена рассмотрению теоретическо-методологических положений известных ученых и специалистов в области философии, педагогики, психологии, теории и методике физического воспитания, возрастной физиологии, о физической подготовке как центральной категории научно-педагогического знания – теории физической культуры.

Ключевые слова: физическая подготовка, физическая культура, физическое воспитание, физические качества, физическое развитие, физическая подготовленность, учебно-воспитательный процесс.

Повышение значимости систематических занятий физической культурой и спортом определяется приобщением к ним всех учащихся, что следует рассматривать как условие для подготовки спортивного резерва и решения других задач физического воспитания подрастающего поколения.

Изучение вопросов физической подготовки учащихся младших классов показало, что она нуждается в специальном научно-педагогическом осмыслении с целью разработки конкретных предложений, направленных на практическое обеспечение стоящих перед нею задач, связанных с физической подготовкой.

Осуществленный нами анализ научной литературы показывает, что имеющиеся работы по физическому воспитанию, физической подготовке школьников опираются на общетеоретические положения известных ученых и специалистов по философии, педагогике, психологии, теории и методике физического воспитания, возрастной физиологии.

Анализ имеющейся литературы на сегодняшний день показал, что изучению различных аспектов исследуемого феномена были посвящены работы, раскрывающие:

- педагогические основы контроля физической подготовленности учащейся молодежи (Р.М.Зациорский, Е.Я.Бондаревский, М.Б.Сапарбаев, Г.Д.Иванов и др.),
- профессионально-прикладную физическую подготовку учащейся молодежи (Ботагариев Т., Кубиева С.С., Кулембаева А. и др.),
- взаимосвязь технической и физической подготовки (Беляков А.И., Годик М.А. и др.),
- методику физической и технической подготовки (Хлыстов М.С., Адамбеков К.И., Акпаев Т.А. и др.),
- уровень физической подготовленности футболистов (Люкшинов Н.М., Лобановский В., В.И.Шукан и др.),

Ряд работ посвящены индивидуальным особенностям детей и подростков при отборе в ДЮСШ (Новикова А.Д., Наботникова Н.И., Бриль М.С. и др.).

Как показал анализ, несмотря на различия имеющихся подходов к исследуемому вопросу, в целом они не противоречат друг другу, а только раскрывают его с различных сторон.

Рассмотрение проблемы физической подготовки учащихся младших классов на уроках физической культуры актуализирует подходы ученых, раскрывающие вопросы:

- основ школьной физической культуры (Бервинова Н.С., Шарабакин Н.И.),
- организации и планирования физического воспитания школьников на уроках физической культуры и во внеучебное время (Варюшин В.В., Атаев А.К., Биданов Д.Б., С.Тайжанов, А.Караков и др.),
- воспитания двигательных навыков детей школьного возраста (Ашмарина В.А., Годик М.А., Филин В.П., Каражанов Б.К. и др.),
- воспитанию у подрастающего поколения морально-волевых и нравственных качеств посредством национальных спортивных игр (Анаркулов Х.Ф., Сагындыков Е.С., Таникеев М.Т. и др.).

В русле предмета нашего исследования существенное значение имеет теоретико-методологическое осмысление проблемы, представленной в трудах Л.П. Матвеева, М.А. Годик (Россия), Ф.Такач (Венгрия), В.Зигер (Германия), Я.Мергаутова (Чехия), Н.С.Бервиновой, Н.И.Шарабакина (Кыргызская Республика) и др.

Теоретический анализ научных работ позволил нам установить, что физическая подготовка учащихся младших классов как область научно-педагогического знания исследовалась недостаточно. Несмотря на разносторонность охвата многих вопросов и несомненную теоретическую и практическую значимость педагогических исследований, следует отметить что проблема физической подготовки учащихся младших классов посредством использования спортивных игр на уроках физической культуры остается открытой для теоретического осмысления и экспериментального изучения. Можно констатировать факт отсутствия специальных исследований, раскрывающих основные направления и пути оптимизации исследуемого феномена. В педагогической науке нашей республики вместе с тем практически не раскрывался аспект физической подготовки связанных именно с учащимися младших классов.

Проблемы, связанные с рассмотрением вопросов физической подготовки, «как одной из центральных категорий вновь формирующейся области научных знаний – общей теории физической культуры» [1, 63] поставили нас перед необходимостью проведения обстоятельного изучения и анализа трудов ученых, занимавшихся разработкой исследуемого нами феномена и смежных с ним понятий.

Уяснение сущности исследуемого феномена является принципиально важным, так как среди ученых-исследователей в области физической культуры отсутствуют единые подходы в определении настоящего понятия. В имеющейся научной литературе на сегодняшний день присутствует некоторая терминологическая путаница между понятиями «физическая подготовка» и «физическая подготовленность». Научная несостоятельность тех подходов, что рассматривают физическую подготовку в качестве физической подготовленности и, наоборот, по нашему убеждению, заключалось в отсутствии научного обоснования позиций. Научный подход к уяснению сущности того или иного понятия, в том числе и физической подготовки, начинается с определения сущности понятий его составляющих, раскрытия взаимосвязи и взаимозависимости их между собой. И если разговор идет о физической подготовке, то здесь, в первую очередь, следовало бы обратить внимание на такие понятия как физическое воспитание, физические качества, физическое развитие, физическая культура. Для осмысления исследуемого феномена, считаем правомерным, осуществить попытку сравнения с вышеназванным понятием «физическая подготовленность», которая в свою очередь требует рассмотрения этих же понятий. И здесь полагаем, для разрешения поставленной задачи будет правильным рассмотрение вышеназванных категорий начать именно с понятия физическая культура, так как на наш взгляд, настоящее понятие является ядром, стержневой основой исследуемого феномена.

И так, остановимся на анализе рассуждений группы исследователей, рассматривающих физическую культуру как отрасль общей культуры.

В исследованиях известного российского ученого, методолога в области физической культуры Л.П.Матвеева, в частности, в его работе «К уточнению центральной категории теории физической культуры» сформулировано следующее определение исследуемого понятия: «Физическая культура - органическая часть (отрасль) культуры общества и самого человека; основу её специфического содержания составляет рациональное использование человеком двигательной деятельности в качестве фактора физической подготовки к жизненной практике, оптимизации своего физического состояния и развития. К ней относятся: целесообразно выработанные формы такого рода деятельности, её результаты, имеющие культурную ценность, а в широком смысле и вся совокупность достижений общества в создании специальных средств, методов и условий направленного развития физической дееспособности подрастающих и взрослых поколений. В условиях подлинно гуманного общества физическая культура является одним из эффективных средств всестороннего гармонического развития личности, действенным социальным фактором продвижения каждого человека по пути физического совершенствования» [1, 70]. И как справедливо отмечает сам автор, что «это определение, включая ряд последовательно детализирующих формулировок, явно проигрывая в лаконизме, выигрывает в полноте охвата основных обозначенных выше аспектов сущностной характеристики физической культуры» [1, 70]. Позднее, в фундаментальном труде «Теория и методика физической культуры» опубликованной в 2004 году, им была дана более глубокая, вместе с тем лаконичная и обоснованная характеристика этого явления. Так, он пишет: «Физическая культура представляет собою один из видов собственно человеческой культуры, специфика которого заключается главным образом в том, что этот вид культуры профилирован в направлении, приводящем к оптимизации физического состояния и развития индивида в единстве с его психическим развитием на основе

рационализации и эффективного использования его собственной двигательной активности в сочетании с другими культурными ценностями» [2, 10].

В данном определении на основе рассмотрения сущности понятия «физическая культура» выявился новый подход к её решению при значительном усилении внимания к проблеме оптимизации физического состояния. Мы не случайно акцентируем внимание на данном понятии.

Реализация целостного подхода к анализу учебно-воспитательного и тренировочного процесса были направлены на решение важнейшей задачи – оптимизации физической подготовки. Разработка сущности и критериев процесса оптимизации, путей её осуществления – один из основных направлений развития педагогической науки в области физической культуры. В связи с избранной для исследования проблематикой настоящий термин также оказался в поле зрения и объектом нашего интереса.

Проблему оптимизации нельзя считать явлением, возникшим в последнее время. Развитие педагогической науки на всех этапах её истории, по существу, определялось задачами совершенствования учебно-воспитательного процесса в школе, повышения его эффективности. Однако можно утверждать, что в 60-70-е годы выявился новый подход к её решению на основе целостного рассмотрения педагогического процесса.

Определение понятия «оптимизация учебно-воспитательного процесса было сформулировано в работах Ю.К.Бабанского. В фундаментальном труде «Оптимизация процесса обучения (общедидактический аспект)» он пишет: «Оптимизация процесса обучения – это такое управление, которое организуется на основе всестороннего учета закономерностей, принципов обучения, а также особенностей данной системы, её внутренних и внешних условий с целью достижения наиболее эффективного (в пределах оптимального) функционирования процесса с точки зрения заданных критериев» [3, 57]. При этом справедливо подчеркивалось, что оптимизация не есть какой-то особый метод или прием обучения, это целенаправленный подход к построению процесса обучения, общий принцип, определяющий выбор педагогических решений, при котором в единстве рассматриваются все педагогические категории.

Анализ содержания определения понятия «физическая культура» показал, что Л.П. Матвеев в относительно молодой области научных знаний – общей теории физической культуры подошел к рассмотрению настоящего понятия с позиции, предложенной Ю.К.Бабанским, и использовал его в значении «выбора наилучшего варианта из множества возможных» [3, 348]. Надо сказать, обращаясь к настоящему понятию, мы использовали его в том же значении, что и вышеназванные ученые.

Немецкий исследователь понятия «физическая культура» В.Зигер, говоря о физической культуре как общественном явлении и составной части образа жизни, дает следующее определение настоящему феномену: «...совокупность социально-культурных условий физического совершенствования и одновременно социального формирования исторически определенного типа личности ...» [4, 75].

В ряду исследований касающихся изучения понятия физическая культура стоит исследование ученого из Венгрии Ф.Такач. «Физическая культура,- пишет он,- является исторически изменяющейся особой формой, структурной единицей человеческой жизнедеятельности. Понятие «физическая культура» в самом широком смысле этого слова есть обобщение, касающееся физических данных человека, его двигательных способностей, которые неотделимы от умственных. В это понятие мы включаем: обеспечение физического здоровья человека и развитие его физических способностей, исторически изменяющееся многообразие деятельности, служащей выявлению и сравнению этих способностей в ходе состязаний, материальные средства, необходимые для осуществления этой деятельности...» [5, 80-81].

Физическая культура в исследованиях В.В.Воронова представляется в следующем виде:

- одна из ценностей общества;
- комплекс представлений об идеале, гармонически развитом человеке;
- знание единства тела и духа;
- система деятельности по сохранению здоровья, развитию духовных и физических сил [7 6, 123].

В плане нашего исследования внимание привлекла работа ученых Кыргызской Республики Н.С.Бервиновой и Н.И.Шарабакина, в которой физическая культура рассматривается ими как часть общей культуры с её структурными компонентами. Так, например, они пишут: «...физическая культура – это часть общей культуры, которая складывается из соответствующих знаний и опыта человека, средств и методов совершенствования детей, их умений практически выполнять различные, в том числе прикладные, жизненно важные физические упражнения [7, 18].

Особый интерес вызвала у нас работа казахстанских исследователей М.С.Хлыстова, А.Н.Ильясовой, Э.К.Оспановой о структуре и содержании понятия «физическая культура». Физическая культура понимается ими как «особая и самостоятельная область общечеловеческой культуры, сложное и многофункциональное явление». Рассматривая её как одну «из важнейших средств всестороннего и гармонического развития человека», они считают, что «своим содержанием, методами и формами организации она активно содействует развитию всех видов деятельности человека, которые и составляют структуру личности» [8, 3]. Далее, продолжая мысль, авторы пишут: «Являясь частью общей культуры, одной из важных сфер социальной деятельности, физическая культура направлена на развитие физических способностей человека...» [9, 8, 3].

Здесь полностью можно и нужно согласиться с вышеизложенными позициями исследователей, о том, что физическая культура является частью общей культуры и любые изменения личности совершаются в процессе собственной деятельности, а характер и глубина этих изменений обусловлены целями, содержанием и нуждами этой деятельности. Каждое свойство личности формируется в деятельности, адекватной природе этого свойства.

Далее, продолжая анализ исследований, посвященных рассмотрению понятия «физическая культура» необходимо отметить, что в имеющихся работах по проблемам физической культуры его рассматривают в плане:

- деятельности, которая специально направлена на совершенствование человеком себя самого, на преобразование своей собственной природы (Л.П.Матвеев);
- совокупности социально-культурных условий физического совершенствования (В.Зигер);
- особой формы, структурной единицы человеческой жизнедеятельности (Ф.Такач);
- как фактор разностороннего оздоровления, образования и воспитания личности (Н.С.Бервинова, Н.И.Шарабакин).

Как показал анализ содержания представленных определений, его смысл то сужается (процесс физического совершенствования и физического развития), то расширяется до безграничных пределов (процесс формирования определенного социального типа личности).

Отсюда следует, что различие и смена очередности компонентов понятия в представленных определениях наглядно указывают на многофункциональный характер рассматриваемого нами феномена. В этой связи необходимо отметить, что различия в трактовках этого понятия говорят не только и не столько о недостаточной разработке его, сколько о сложности и многогранности.

Здесь важно обратить внимание на такой момент. Из анализируемых нами определений явствует, что стержневой основой понятия «физическая культура» является «совершенствование человеком самого себя, собственной природы» [1,64]. И главная позиция всех вышеназванных исследователей состоит в утверждении, что физическая культура тесно связана с общей культурой и процессом физического совершенствования, физического развития и деятельности человека. Будучи одним из компонентов культуры,- отмечают они,- физическая культура в наибольшей мере связана с преобразующей деятельностью собственной природы человека, которое разрешается, по нашему глубокому убеждению, благодаря организации физической подготовки.

В современном педагогическом энциклопедическом словаре «физическая культура» рассматривается в качестве компонента «системы физического воспитания и тесно связана с детским и юношеским спортом» [9, 305].

Из сказанного следует, что многоплановый характер исследуемой проблемы предполагает решение широкого круга задач, в число которых входит рассмотрение понятия «физическое воспитание».

Термин «физическое воспитание» давно вошёл в научный оборот. Не останавливаясь на истории данного вопроса, считаем правомерным, уделить внимание работам близкого к нам по времени. В связи с этим наше внимание привлекли работы обобщающего характера, созданные в 80-е 90-е годы. К их числу следует отнести учебники и учебные пособия по педагогике для студентов педагогических вузов, подготовленных учеными-педагогами В.А.Сластениным, Т.А.Ильиной, Б.Т.Лихачёвым. В каждом из работ имеются целые разделы, посвященные проблемам физического воспитания.

Как показал анализ содержания разделов «Физическое воспитание» исследуемый термин частенько подменялся понятием «физическая культура». Такой подход по всей вероятности не лишен смысла, но вместе с тем полагаем его не совсем корректным. По мнению большинства ученых, физическое воспитание характеризуется как одна «из основных форм её направленного функционирования в обществе, а именно педагогически организованным процессом передачи и усвоения её ценностей в рамках системы образования – воспитания» [1, 71]. Некоторое исключение составляют

изданные в вышеназванный период учебное пособие по педагогике для студентов университетов и педагогических институтов И.Ф.Харламова и учебник по педагогике для институтов физической культуры под общей редакцией В.В. Белорусовой и И.Н. Решетень. Так, например, В.В.Белорусова и И.Н.Решетень под физическим воспитанием понимают «специально организованную и планомерно осуществляемую деятельность, сущность которой заключается в управлении физическим развитием и физическим образованием человека» [10, 231]. Близким к данному выше определению является мнение ученого-педагога И.Ф.Харламова. Хотя автор не дает четкого определения понятию «физическое воспитание», тем не менее, такой вывод со всей очевидностью вытекает из всего содержания его работы.

Несколько иной подход к определению понятия «физическое воспитание» мы обнаружили в работах ученых Л.П.Матвеева и М.С.Хлыстова. Так, например, Л.П.Матвеев пишет: «Физическое воспитание – педагогически упорядоченный процесс направленного использования факторов физической культуры, включающий обучение двигательным действиям (в результате которого формируются двигательные умения, навыки и связанные с ними знания), воспитание индивидуальных физических качеств и сопряженных с ними двигательных способностей, содействие на этой основе становлению и развитию свойств личности» [2, 18]. В своем исследовании схожие признаки, что и Л.П.Матвеев выделяют и казахстанские исследователи при рассмотрении содержания понятия «физическое воспитание». В данном определении физическое воспитание рассматривается как «вид воспитания», которое включает:

- «обучение движениям и дыханию»;
- «воспитание физических качеств»;
- «овладение физкультурными знаниями» [8, 3].

Особым в ряду исследований стоит работа Б.Т.Лихачева, в которой физическое воспитание рассматривается как «система физкультурной и спортивной деятельности детей» [11, 298]. Так, он пишет: «Физическое воспитание есть целенаправленная, четко организованная и планомерно осуществляемая система физкультурной и спортивной деятельности детей. Она включает подрастающее поколение в разнообразные формы занятий физической культурой, спортом, военно-прикладной деятельностью, гармонично развивает тело ребенка в единстве с его интеллектом, чувствами, волей и нравственностью» [11, 298]. Осуществляя анализ содержания вышеприведенного определения, нельзя не обратить внимания на то, что Б.Т.Лихачев вскрывает его связи с другими направлениями воспитания как умственное, трудовое, нравственное, эстетическое, выделяя при этом деятельностный аспект физической культуры. И надо сказать, что физическое воспитание видится им как одно из важных направлений воспитания, которое «охватывает в первую очередь подрастающее поколение, развертываясь в дошкольных, школьных общеобразовательно-воспитательных ... учреждениях» [2, 18]. Вместе с тем надо отметить, что отдельные ученые, исследуя сущностную характеристику физического воспитания, выделяют несколько его разновидностей. Одним из них является базовое физическое воспитание, которое способствует формированию пригодных в жизни двигательных умений и навыков в единстве с развитием физических качеств (Л.П. Матвеев, М.С.Хлыстов и др.) К числу других разновидностей физического воспитания исследователи относят физическую подготовку. Как пишут исследователи под «физической подготовкой принято называть процесс физического воспитания, имеющий выраженную прикладную ориентацию по отношению к тем или иным видам деятельности, предстоящим в жизненной практике (трудовой, военной или иной) [2, 19]. Рассматривая физическую подготовку как разновидность физического воспитания, исследователи настоящей проблемы не различают их друг от друга, вкладывая в их значение схожий смысл. Вместе с тем, сами того не подозревая, они говорят, что термином физическая подготовка пользуются тогда, когда хотят подчеркнуть прикладную направленность физического воспитания, требующей физической подготовленности. Отсюда следует, что между понятиями «физическое воспитание» и «физическая подготовка» существует некое различие. На наш взгляд, физическая подготовка это процесс, который реализуется в рамках физического воспитания как одного из направлений содержания воспитания и должна выступать в качестве задачи физического воспитания.

Несколько по иному трактуются понятие «физическое воспитание» в «Педагогическом энциклопедическом словаре» опубликованного в 2003 году. Составители словаря пишут: «Физическое воспитание - педагогически организованный процесс передачи от поколения к поколению способов и знаний, необходимых для физического совершенствования» [9, 306].

По мере разработки проблемы физической подготовки более углублено и многопланово стал рассматриваться вопрос о сущности исследуемого понятия. Он был поставлен в непосредственную

связь с физической подготовкой, физическим развитием и физическими качествами. С этой точки зрения заслуживала внимания работа А.А.Тер-Ованесян и И.А.Тер-Ованесян «Педагогика спорта». В названной работе они дают следующее определение понятия: «Процесс, направленный на обеспечение физической подготовленности, называется физической подготовкой» [12, 83]. В данном определении также как и в предыдущем, авторы, подчеркивая прикладную направленность исследуемого понятия, вместе с тем не представляют её как разновидность физического воспитания. Полагаем, такой подход правомерным. Вместе с тем нас заинтересовали вопросы, связанные с рассмотрением таких понятий как «физическое развитие», «физическая подготовленность», «физические (двигательные) качества». В качестве примера целесообразно перечислить определения, сформулированные в монографии А.А., И.А. Тер-Ованесян. Они пишут: «Физическое развитие – закономерный процесс становления, формирования и последующего изменения на протяжении индивидуальной жизни естественных морфофункциональных свойств организма и основанных на этих свойствах двигательных способностей.

Физическая подготовленность – прикладная форма физического развития. Она характеризуется способностью человека к успешному решению двигательных задач в определенном виде деятельности – трудовой, военной, спортивной и др.

Двигательные (физические) качества – это комплекс функциональных свойств организма, характеризующих двигательные задатки человека. Различают следующие двигательные (физические) качества: силу, быстроту, выносливость, гибкость, ловкость, равновесие, способность к произвольному расслаблению мышц, ритмичность, прыгучесть, координированность» [12, 82-84].

Ещё одна работа, на которое следует обратить внимание. В уже дважды цитированном нами педагогическом энциклопедическом словаре физическая подготовленность понимается как «результат физической подготовки, достигнутый при выполнении двигательных действий, необходимых для освоения или выполнения человеком профессиональной или спортивной деятельности» (9,305).

В педагогической литературе последних лет проблема физической подготовки рассматривалась в тесной связи со спортивной деятельностью футболистов. К числу таких работ можно отнести исследование М.А.Годик «Физическая подготовка футболистов», опубликованное в 2009 году. В нем автор физическую подготовку рассматривает как процесс и предпринимает попытку определить его цель. Так он пишет: «...физическая подготовка – это длительный процесс, цель которого – достижение футболистами высокого уровня физической подготовленности» [13, 6].

Исключительное значение для осмысления развития понятия «физическая подготовка» в целом имело исследование казахстанских ученых К.И.Адамбекова и М.С.Хлыстова. В учебно-методическом пособии «Основы физической подготовки» авторами было сформулировано определение искомого понятия. «Под термином «физическая подготовка» принято понимать процесс формирования двигательных умений, навыков и развитие физических способностей (качеств) необходимых в конкретной профессиональной деятельности: спортивной, трудовой, военной и т.д.

Физическая подготовка представляет собой один из прикладных видов воспитания, имеющих выраженную практическую направленность. Её содержанием наряду с воспитанием физических способностей, является обучение двигательным действиям, которые необходимы для успешного освоения целевой деятельности, применительно к которой ведётся подготовка», - писали они [14, 3]. Исследование вопроса о физической подготовке на новом этапе развития теории и методики физической культуры вплотную подвело исследователей к его пониманию как выражения процесса формирования двигательных умений и навыков, которое предполагает развитие физических качеств. Здесь следует отметить, что разработка вопросов связанных с формулированием определения понятия «физическая подготовка» в значительной мере опиралась на результаты исследований предшествующего периода.

Подводя некоторые итоги поделанной работы можно сделать следующие выводы. Но прежде отметим, что мы не ставим под сомнение то, что имеющиеся разночтения в понимании основных признаков анализируемых понятий связаны с тем, что все группы исследователей рассмотрение сущности физической подготовки не связывает с уяснением сущности основного субъекта его формирования – физическим воспитанием. Но надо отметить, что мы не ставили перед собой задачу противопоставления символически выделенных нами направлений. Такая классификация была необходима для научного обоснования наиболее верных точек зрения, учет которых дает возможность совершенствовать практику решения этих вопросов в современной школе. Главная задача

выбрать то лучшее, что наработано в этих областях, систематизировать и в наиболее оптимальной форме рекомендовать учителям [15].

Таким образом, исходя из вышеизложенных позиций исследователей, с учетом собственного мнения, мы пришли к следующему выводу:

- физическая культура органическая часть общей культуры;
- физическое воспитание по отношению к физической культуре является одной из форм её направленного функционирования в обществе;
- специфика физического воспитания как направленности всей системы воспитания заключается в её задачах;
- прикладной направленностью физического воспитания является физическая подготовка;
- из всех подходов к определению понятия физическая подготовка наиболее целесообразным является последнее, в котором она представляется как процесс формирования двигательных умений и навыков посредством всей системы воспитания;
- содержание физической подготовки составляет воспитание физических качеств, которое включает обучение двигательным действиям;
- под оптимизацией физической подготовки нами понимается - целенаправленная деятельность учителя физической культуры, обеспечивающая воспитание физических качеств, эффективное обучение учащихся двигательным действиям, перевода её на новый качественный уровень с помощью необходимых средств, способов при минимальных ресурсных затратах.

1 Матвеев Л.П. К уточнению центральной категории и теории физической культуры. - В кн.: Очерки по теории физической культуры. /Сост. Л.П.Матвеев. - М.: Физкультура и спорт, 1984. - С.63-74.

2 Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. - Санкт-Петербург, 2004. - 159 с.

3 Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения (общедидактический аспект). - М., 1977. -57 с.

4 Словарь иностранных слов. /Под ред.И.В.Лехина, С.М.Локишиной, Ф.Н.Петрова (главный редактор) и Л.С.Шаумяна. 17-е изд., испр. - М.: Русский язык, 1988. - 608 с.

5 Зигер В. К определению понятий и признаков, характеризующих социалистическую физическую культуру. - В кн.: Очерки по теории физической культуры. /Сост. Л.П.Матвеев. - М.: Физкультура и спорт, 1984. - С.75-80.

6 Такач Ф. Некоторые замечания к понятию «Физическая культура». - В кн.: Очерки по теории физической культуры. /Сост. Л.П.Матвеев. - М.: Физкультура и спорт, 1984. - С.80- 82.

7 Педагогика: учебник / Л.П.Крившенко [и др.]; под ред. Л.П.Крившенко. - М.: ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2007. - 432с.

8 Бервинова Н.С., Шарабакин Н.И. Основы школьной физической культуры: учебник для студентов физкультурных вузов, учителей и тренеров спортивных школ. - Бишкек, 2005. - 262 с.

9 Ильясова А.Н., Хлыстов М.С., Оспанова Э.К. Структура и содержание понятия «физическая культура» // Вестник КазНПУ им. Абая. - 2010. - № 2(25). - С.3-7.

10 Педагогический энциклопедический словарь. /Под ред. О.Д. Грекулова. - М.: Научное изд-во «Большая научная энциклопедия», 2003. - 528 с.

11 Педагогика: учеб. для ин-тов физ.культ. /Под ред. В.В.Белорусовой и И.Н.Решетень. - 2-е изд., доп. и перераб. - М.: Физкультура и спорт, 1986. - 288 с.

12 Лихачев Б. Педагогика. Курс лекций: Учеб. пособие для студентов пед. учебн. заведений и слушателей ИПК и ФПК. - М.: Юрайт, 1998. - 464 с.

13 Тер-Ованесян А.А., Тер-Ованесян И.А. Педагогика спорта. - Киев: изд-во Здоров'я, 1986. - 205 с.

14 Годик М.А. Физическая подготовка футболистов. - М.: Человек, 2009. - 271 с.

15 Адамбеков К.И., Хлыстов М.С. Основы физической подготовки: Учебно-метод. пособие для студентов. - Алматы: АГУ им. Абая, 2002. - 111 с.

Түйіндеме

А.Н.Ильясова – п.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ профессоры

Кіші сынып оқушыларының дене дайындығын жетілдіру мәселесіне теориялық талдау

Кіші сынып оқушыларының дене дайындығы мәселесін қарастырудың өзектілігі салауатты өмір салтын қалыптастырудың, дене мәдениеті және спортпенжүйелі түрде шұғылданудың маңыздылығын арттыру бүгінгі таңдағы стратегиялық міндеттерімен анықталады.

Бұл мақала мәселенің философия, педагогика, психология, дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі, жасерекшелік физиологиясы саласындағы белгілі ғалымдар мен мамандардың теориялық-әдіснамалық ережелері тұрғысынан дене дайындығы туралы ғылыми педагогикалық білімнің орталық категориясы ретіндегі дене мәдениеті теориясын қарастыруға арналады.

Түйін сөздер: дене дайындығы, дене мәдениеті, дене тәрбиесі, дене сапасы, дене дамуы, дене даярлығы, оқу-жаттықтыру үрдісі.

Summary

A.N.Ilyasova – Ph.D., Professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

Theoretical approaches to the problem of optimization of physical preparation of pupils of elementary grades

The urgency of addressing issues of physical training of pupils of junior classes is determined by modern strategic objectives of a healthy lifestyle and the increasing importance of systematic physical culture and sports.

This article is devoted to theoretical and methodological provisions of well-known scientists and experts in the field of philosophy, pedagogy, psychology, theory and methodology of physical education, age physiology of physical training as a central category of scientific and pedagogical knowledge - physical culture theory.

Keywords: physical training, physical culture, physical education, physical qualities, physical development, physical fitness, educational process.

УДК 796.01

ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЩЕСТВО И КУЛЬТУРА

Н.Н.Мусалаев – *д.фил.н., профессор КазНПУ им. Абая*

Г.А.Уманов – *д.п.н., профессор, М.С.Хлыстов* – *к.п.н., профессор КазНПУ им. Абая*

Формирование устойчивого информационного общества и образование общего коммуникационного пространства значительно увеличивает участников диалога, но сильно уменьшает его смысл, ибо диалог осуществляется в условиях принципиальной разности, отличия культур друг от друга. Попытки создания некоего метаязыка не обвенчались успехом, так как неизбежны, вели к большим смысловым потерям. Смысл всегда определяется диалогом, ищется в нем. В рамках единого коммуникационного пространства возникает пространство, тождества смыслов, которое может, обеспечит культурный диалог.

В этих условиях понимание философии именно как герменевтической деятельности, основанной на раскрытии смыслов, становится актуальной задачей и современного образования.

Ключевые слова: культура, общество, философия, окружающий мир, социальная структура.

Изучение современных проблем культуры общества невозможно без герменевтического проникновения в социа-культурный контекст, без исторического анализа среды функционирования культуры, в которой гуманитарные науки сами стали неотъемлемым ее моментом, сами живут и творят историю.

«Понимание» – центральная категория философии герменевтики. Здесь философия сближается с философией культуры и с философией языка. Понимание так же, как способность к труду, способность к языку, вере, так же как социальность, является сущностным свойством человека. Это важно учитывать особенно в наше время, в век бурного развития электронной культуры, где информационно-коммуникативные процессы сильно влияют на изменения общения между людьми. Происходит разрушение границ локальных культур и возникновение единого коммуникационно-культурного пространства [1. 78 с.]. При этом зримо утрачиваются былые значения вещей и явлений, значительно уменьшается их смысловые глубины. Упрощение, поверхностность и мозаичность становятся общей нормой культурной коммуникации людей.

В современном обществе нормы имеют весьма дифференцированный и иерархизированный характер. Принято различать общечеловеческие, национальные, коллективные, групповые, межиндивидуальные нормы. Они сильно дифференцированы по социальным структурам: поддерживают их сословное разделение, образовывая между ними дистанцию, обеспечивают, например, механизм распределения знаний и типов деятельности, тем самым создавая социальные статусы и привилегия. Сейчас актуальными в обществе стали уровень объема богатства между сословиями, сумма их потребностей. Существует и проблема выбора одежды, прически, длины волос, бороды, манеры сидеть, ходить, говорить, приветствовать, смеяться, отношения младших к старшим, общения мужчин и женщин, взгляда одного человека на другого, приема алкоголя и наркотиков и т.п.

Для утверждения и защиты норм формируется критерии одобрения, поощрения, обсуждения или запрета. Широта нормативности, однако, приводит к тому, что поощрение обычно менее ярко выражено, чем осуждение и запрет.

Обилие и жестокость запретов, разумеется, досаждают индивиду, сдерживают его инициативу, порождает явление диссидентства. Нормативная избыточность неизбежно порождает так же и бюрократию. Существует различный предел нормотворчества для любого общества, разумный их предел говорит о зрелости и гуманности общества, о его действительной демократичности.

Проблема нормативного поведения красной нитью проходит через художественное творчество людей. Этой проблематике посвящены «Слова назидания» великого казахского писателя и просветителя Абая Кунанбаева. А.С. Пушкин пишет: «Блажен кто во время созрел// Кто постепенно жизни холод // С годами вытерпеть сумел; Кто славы денег и чинов// Спокойно и честно добился// О ком твердили целый век//». Этой проблеме посвящены произведения Л.Н.Толстого, Ч. Диккенса, О.Бальзака, Ф. Ницше, А. Шопенгауэра... Такого рода раздумьям характерны известному этнографу и просветителю казаху Ч. Валиханову...

В жизнедеятельности людей важным средством налаживания гармонии их отношений и вывода их на высокий цивилизационный уровень являются значения или по другому – смысл.

Значение – это культурный ресурс, соединяющий человека с окружающим миром. Именно культура наделяет значениями факты, явления, процессы, события этого мира, формирует для этого многообразную знаковую систему, через которую происходит накопление, поддержание и организация опыта. Знаковыми системами являются естественные и искусственные языки, языки изобразительных систем (образы, символы), различные системы сигнализации, словом, все, что изучает относительно новая наука семиотика.

Термин же «смысл» – синоним термина «значения». Хотя некоторые исследователи отрицают их полное совпадение, «в силу того, что понятие «смысл» обычно связывается субъективным пониманием культурных реалий» [2. 149 с.].

Если «смысл» обозначает отношение знака или выражение к предмету, его смысловое содержание, то «значение» скорее раскрывает соотношение культурных компонентов (ценностей, знаний, образования, норм) с другими средствами социальной регуляции. Хотя спор о равнозначности «смысла» и «значения» для нас здесь не совсем актуален, тем не менее отметим попутно, что в ходе символического взаимодействия, индивид осваивает выработанные в обществе смыслы, тем самым воспринимая мотивы и стремления других людей, при этом формируя собственные. Возникает цепочка связей: стимул-знак-мотив-самосознание [3. 127 с.].

Знаки сами по себе не содержат информации, они требуют расшифровки, т.е. доведения до сознания человека их понимания. Получение знаний, выработки значений и их передачи не совпадают. В чем здесь дело? Вещи, действия людей сами по себе культуры не составляют. Это лишь, как говорится, строительный материал для нее, но будучи означены они втягиваются в культуру, организуются в системы, включаются в функционирование социальных институтов и в жизнь человека. «Культура,- как отмечает по этому поводу Б. Ерасов,- придает значение определяющим, переломным моментом жизни: рождению, счастью, любви, борьбе, победе, поражению, и т.п., тем самым становясь в то же время внутренним состоянием человека» [2. 149 с.].

К тому же значение – средство, позволяющие человеку дистанцироваться от собственных переживаний и от наблюдаемых явлений, а значит, и способность вырабатывать совершенно особые формы деятельности. К тому же любое явление гораздо больше, разнообразнее, оно обладает большим количеством свойств, чем удастся узнать о нем непосредственному наблюдателю. Значения дает возможность вырабатывать более разнообразные формы деятельности, соотношенные с реальным миром. Значения поэтому мысленно моделируют явления, и само поведение наблюдателя становится все более универсальным способом освоения человеком мира.

И еще, что не менее важно, человек как существо социальное должен соотносить свои устремления, желания с интересами других, культурными требованиями среды.

Людям необходимо закреплять свой опыт в общезначимых символах, которые могли бы быть соотношены друг с другом, систематизированы и переданы следующим поколениям. Средствами культуры создаются знаки, названия, имена позволяющие воссоздать в воображении образы отсутствующих предметов, перечислять и сочетать их в любой последовательности, что позволяет строить разветвленную систему значений, с помощью которой можно отличить друг от друга тончайшие оттенки в переживаниях или явлениях видимого мира. Вырабатывается сложная иерархия оценок, концентрирует опыт многих поколений. Дать имя предмету – значит сделать первый шаг на пути к познанию. Это закрепляет место предмета в опыте, позволяет узнавать его при встрече. Иначе, вне системы культурных значений неопределима разница между святым и грешником, красотой и безобразием, добром и злом, высоким и низким... И в экстремальных ситуациях, когда ломаются культурные нормы и рушатся значения, людей все больше посещают горестные рассуждения о бренности человеческой жизни. Оттеснив с площадок дворцов, лабораторий, аудиторий, истинных носителей культуры и науки, искусства, их сегодня оседлали убогие умом и поведением паяцы

культуры, носители уродливой по своей сути, так называемой массовой культуры. Честность, порядочность, искренность, совестливость ими объявлены химерами, они неустанно ратуют за успех, богатство и неумное потребление, проповедуют открытый блуд и праздность!... История тому свидетель: именно за блуд, праздность и обжорство Небо послало на Древний Рим свою беспощадную кару – он был разрушен и низложен; беспредельная жестокость, бюрократии и казнокрадство свели в могилу древнюю, могучую Ассирию. На наших глазах потерпело великое крушение СССР, загубленный честолюбивыми болтунами, бюрократами, и он оказался не способен соотнести себя изменившимся миром...

Важнейшим носителем системы значений является язык, наиболее универсальное средство познания и освоения мира. Язык передает временные изменения (настоящее, прошедшее, будущее), модальность и т.д. Он обладает огромным запасом словесных значений, способностью комбинирования, его многообразные правила создают ему возможности универсальной адаптации и передачи все более новых знаний.

Имеют большое значение меры изменения. На ранних этапах культуры люди использовали наиболее естественные меры – части тела и их действия (ладонь, вершок, ступня, шаг), природные ритмы (день, ночь, сезон, год, месяц, неделя). Потом этот ресурс оброс многочисленными условными величинами (цифры, формулы, графики, таблицы и т.д.).

Знаковые функции еще с древних времен преобладают и в художественной культуре. Сложный язык архитектуры, драмы, музыки, танца, формируемый соединением знаковых элементов, творчески переработанных или вносимых заново, создает особую сферу культуры.

Плюрализм и полиморфизм культурной жизни каждого общества требует отлаженной регуляции локальных, культурно-специфических значений. Это особо касается многонациональных, многоконфессиональных стран, какими являются Казахстан, где проживает 140 этносов и Россия – родина 160 народов. В наших странах, как показывает жизнь, для этого делается очень многое, объявив дружбу и солидарность важнейшей приоритетной задачей. В Казахстане, созданная по инициативе и при прямой поддержке Президента Н.А.Назарбаева, Ассамблея народа Казахстана стала настоящей площадкой выработки и налаживания искренне братских значений культур населяющих страну народов, их сближения и сплочения в единый казахстанский народ, с сохранением и умножением всеми его народами своих самобытных уникальных культурных смыслов. Немало, разумеется, делается для этого и в соседней братской для Казахстана – России. Казахстанцев это радует. Тесная дружба наших двух стран – залог устойчивого будущего наших стран, их успеха и процветания. Сами по себе значения могут быть и нейтральны, так как неимоверно широк потребный обществу круг обозначений. Однако, соединяясь с ценностями, некоторые из них могут обретать особый статус, возвышающий их над другими, обычными, повседневными.

Во всех культурах неперменным средством означивания, т.е. выражения знакового содержания, служат не только особые символы, но и среда обитания (ландшафт, архитектура, предметы бытового обихода – жилище, одежда, кухня, утварь, оружие и т.п.). Знаковое содержание несет и внешний облик человека, присущие ему естественные черты – его генетический, этнический облик, возраст и т.п. Скажем, в Казахстане и России женщины тянутся к ярким нарядам, в Китае приветствуется маленькая женская нога, в Африке девушкам шеи удлиняют специально, а у японок сейчас в моде большие глаза (!)... Высокую знаковую функциональность имеет, как было отмечено выше, одежда, используемая человеком не только в целях защиты от непогоды и среды. Она обозначает также половую и возрастную роль человека, его статус, состоятельность и т.п.

Важным культурным знаком пола и возраста обычно служат естественные признаки – цвет кожи, волосы, черты лица, строение тела. Но культура влияет и на них, она их, как говорит Цицерон, вспахивает, обрабатывает. Мужчины, например, стригут волосы, бреют или подравнивают бороду, одевают парики, оставляют бакенбарды, ухаживают за усами и т.д. Женщины укладывают волосы, следят за модой, корректируют ресницы... Все это делается чтобы соответствовать знаковым требованиям, оформляющим гендерные отношения в обществе.

Следующим типом значения являются межкультурные различия, выражение внешней и знаковости в соответствии этническими, групповыми или сословными нормами различия. Важной сферой знаковой социализации подрастающего молодого поколения являются игры. И. Хейзинга по этому поводу подчеркивает, что вообще культура сложилась как игра и через игру [4. 89 с.]. Но когда игра становится избыточно, чрезмерной, знаковый выбор сосуществует в одном и том же семиотическом поле, культура становится неустойчивой, подрывает необходимую для общества степень поведенческой нормативности.

Важным знаком, используемым как посредник в общественных отношениях являются деньги. Предметы, используемые в качестве денег, формы и практика их использования всегда связаны уровнем развития культуры общества. При этом, происходит все большая их дематериализация, образует отдельный, например, банковский мир виртуальных денег. Забыв о первоначальной сущности своей, деньги рожают ради денег. Яркий тому пример: сейчас «пузырь» виртуальных денег в США зашкаливает гигантскую цифру в 18 триллионов долларов!

Отметим, что деньги аграрного мира были вполне материальными: строго выражали количество скота, соли, шерсти или другого натурального продукта. Затем в этой функции стали использоваться драгоценные и полудрагоценные металлы. В индустриальном и постиндустриальных обществах окончательно приобрели форму бумажных символов. Жизнь информационного общества связана с переходом к электронным импульсам, заключающим некую информацию о денежном богатстве в памяти компьютерной системы. Электронные деньги, как вся электронная информация конечно принципиально меняют всю технологию финансовой деятельности и сильно воздействуют на образ жизни современных людей, на культуру общества. Культура, таким образом, это форма деятельности сопрягающая в себе и познавательную, и оценочную, и обозначивающую, и коммуникативную функции. Она отражает реальность и одновременно творит особую искусственную реальность, второй мир, но уже очеловечный, удваивает его, служит воображением и дополнением, продолжением, а иногда и заменой реальной жизни. Не зря гений К. Маркс отметил, что если бы не культура, человек после себя оставил бы одну сплошную пустыню [5. 47 с.].

Это связано с тем, что философия опирается на весь богатый совокупный опыт освоения мира человеком. Отсюда любой философский текст всегда является в то же время некоторой интерпретацией, адаптацией к воспринимающей культуре, как открытие. «Здесь важна и тайна, и ложь, но не ошибка» [6. 204-205 с.].

Текст есть особое смысловое единство, или смысловая целостность. Посредством текста бытие говорит с человеком. Бытие – это смысл, зафиксированный в текстах. Это как бы вторичный уровень бытия. Это возникновение нового как бы из ничего.

Если важен поиск смысла, не менее важна и его передача. Поскольку философия имеет дело со смысловыми конструкциями разных культур, она также неизбежна, интерпретируется по-разному. Герменевтическое истолкование события культуры – это выразительное бытие, оно никогда не совпадает с самим собою и потому неисчерпаемо в своем смысле и значении [6. 205 с.]. Ведь бесконечно интерпретируются произведения Платона, Гете, Бальзака, Тургенева, Абая... Пишется бесконечное количество историй народов, хотя в основе вроде бы лежат одни и те же факты.

Таким образом, философия является квинтэссенцией знания, т.к. она перманентно увеличивает сам массив смыслов; она выступает как реализация творческих потенций человеческого сознания; включает в себе рациональное исследование феноменов бытия; конструирует новые значения; в пульсирующем многообразии реализует многовариантный выбор исторических подходов; обновляет, а не отбрасывает старые традиции.

Философия является интегральной формой интерпретации, осуществляемой на уровне самосознания всей общечеловеческой культуры. Это особая герменевтическая деятельность, идущая, находящая и конструирующая смыслы бытия материального и нематериального миров.

1 Селютин Г.Я., Мусалаев Н.Н. Международная конференция «Глобальная этика: Сохраним планету Земля». - Астана: Казахстан, 2013.

2 Ерасов Б.С. Социальная культурологи. - М., 1996.

3 Лотан Ю.М. Культура и взрыв. - М., 1992.

4 Фрейд З. Недовольство в культуре. - М., 1998.

5 Маркс К. Немецкая идеология. - М., 1958.

6 Бахтин М.М. Методология литературоведения. - М., 1975.

Түйіндеме

Н.Н.Мусалаев – философ.ғ.д., профессор, Г.А.Уманов – п.ғ.д., профессор,

М.С.Хлыстов – п.ғ.к., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ

Ақпараттық орта және мәдениет

Тұрақты ақпараттық қоғамды және жалпы коммуникациялық кеңістік білімін қалыптастыру диалогқа қатынасушыларды біршама көбейтеді, бірақ оның мазмұнын қатты азайтады, немесе диалог мәдениетті бір-бірінен ажырата отырып, принципті айырмашылық түрінде жүзеге асады. Белгісіз метатілді жүзеге асыруға деген талпыныс жетістікке жете алмады, сондықтан мазмұнының көп мөлшерін жоғалтуға тура келді. Мазмұн

әрқашанда диалог арқылы анықталады, диалогтан ізделеді. Біртұтас коммуникациялық кеңістік аясында мәдениет диалогын қамтамасыз ететін мазмұнының ұқсастығы, кеңістік пайда болады.

Осы жағдайда философияны мазмұндық ашылуға негізделген, герменевтикалық іс-әрекет сияқты түсіну қазіргі білім беруде де өзекті болып қалыптасады.

Түйін: мәдениет, қоғам, философия, қоршаған орта, әлеуметтік құрылым.

Summary

N. Musalav - Doctor of Philosophy, Professor, **G.A.Umanov** – Ph.D., Professor,
M.S.Hlystov – Ph.D., Professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

Information society and culture

Formation of a sustainable information society and the formation of a common communication space greatly increases the participants in the dialogue, but greatly reduces its meaning, because the dialogue is carried out under the fundamental difference cultures differ from each other. Attempts to create a certain metalanguage not married success as inevitable led to a large loss of meaning. The point is always determined by the dialogue, it is sought. As part of a unified communications space there is space, senses of identity, which can provide the cultural dialogue.

In these circumstances, it is an understanding of the philosophy as a hermeneutic activity, based on the disclosure of meanings, it is an urgent task, and modern education.

Keywords: culture, society, philosophy, the world, the social structure.

УДК 796.332.063

СИЛОВАЯ ПОДГОТОВКА ФУТБОЛИСТОВ НА ЭТАПЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СПОРТНОГО МАСТЕРСТВА

К.И.Адамбеков – *д.п.н., профессор*, **Е.К.Адамбеков** – *к.п.н., профессор* КазНПУ им. Абая
А.С.Айтхожин – *магистр* КазНПУ им. Абая

Исследование темы заключается в том, что современный футбол характеризуется высокой двигательной активностью игроков, которая носит преимущественно динамический характер и отличается неравномерностью физических нагрузок и аритмичным чередованием работы и отдыха. Прыжок в борьбе за верховой мяч; мощный удар головой; сила удара и сила опорной ноги; сила рук, когда им приходится пружинить, принимая вес тела после удара головой в падении, - вот лишь некоторые основные моменты применения силы в футболе. От того, насколько футболист хорошо владеет своим двигательным аппаратом и как высоко у него развиты двигательные способности, зависит быстрота, точность и своевременность выполнения конкретной технической задачи.

Ключевые слова: силовые упражнения, сила мышц, сила удара и сила опорной ноги.

Современный футбол требует интенсификации соревновательной деятельности, которое часто приводит к тому, что увеличение объема перемещений и технико-тактических действий не сопровождается повышением, их эффективности. Связано это с недостаточной устойчивостью двигательных навыков, и особенно тех, что выполняются в скоростно-силовом режиме. Анализ научно-методических разработок показывает, что основное внимание, исследователей, сосредоточено на оценке структуры игры, определении эффективности индивидуальных, групповых и командных технико-тактических действий, динамики этих действий в процессе игры. Однако, главный вопрос - как, с помощью каких упражнений повысить скоростно-силовые проявления футболистов и устойчивость игровых действий, практически не исследован.

Данная работа актуальна, потому, что в ней рассматривается проблема развития силовых качеств в футболе, что необходимо для достижения спортивных результатов [1,2,3].

Долго бытовало, в футбольной среде, представление о том, что силовая подготовка, футболистов, приводит к малой подвижности и медлительности. Но, практика последних лет показывает, что футбол стал значительно жестче и более силовым. Футбол тяжело причислить к силовым видам спорта. Однако, стоит посмотреть, на физическую подготовку, ведущих футбольных звезд, и сразу становится ясно, что без тренировок в тренажерном зале дело не обходится.

Казалось бы, можно ограничиться игровыми упражнениями, для развития силы футболиста и не использовать другие средства, такие, как штанга, набивные мячи, различные тренажерные устройства, утяжеленные пояса, жилеты. Однако, современное состояние и динамика развития футбола, требует от спортсмена высокого уровня силовой и скоростно-силовой подготовленности, достичь

который, только игровой деятельностью невозможно, т. к. организм быстро адаптируется к стандартным силовым проявлениям. И для успешного развития, специальных силовых качеств футболиста, необходимы, более эффективные средства и методы.

Сила – это, способность преодолевать, внешнее сопротивление или противостоять ему, за счет мышечных усилий (напряжений) [2].

Силовые способности – это, комплекс различных проявлений, в определенной двигательной деятельности, в основе которых, лежит понятие «сила».

Силовые способности характеризуются большим мышечным напряжением и проявляются в преодолевающем, уступающем и статическом режимах работы мышц.

Первая задача, развития силовых способностей, это – общее гармоническое развитие всех мышечных групп опорно-двигательного аппарата. Она решается, путем использования, избирательных силовых упражнений. Здесь, значение имеют их объем и содержание. Они должны обеспечить пропорциональное развитие различных мышечных групп.

Для развития силовых качеств, футболистов, предлагается использовать две группы упражнений: силовые упражнения на поле и в тренажерном зале. Каждый тренер может придумать свои комплексы силовых упражнений, выполняемых на футбольном поле [3].

В качестве примера:

- игровые упражнения, выполняемые в жилетках, в специальных карманах которых крепятся дополнительные отягощения массой, не более 3% от веса футболиста. В этом случае, масса отягощений не превышает 2,2-3,0 кг;

- игровые, беговые и прыжковые упражнения с отягощающими браслетами на голених, массой, не более 1 кг. Все эти упражнения должны выполняться быстро, и отягощения такой массы позволяют это сделать;

- бег с преодолением сопротивления резинового амортизатора.

А теперь, кратко о тех преимуществах, которые дадут футболисту силовые тренировки:

1. Укрепленные, связки и мышцы, снизят риск развития травм, что очень важно, так как футбол является, одним из самых травматичных видов спорта;

2. Физически слабый, игрок, не сможет вступить в силовую борьбу за мяч, подготовленный футболист отважится на нее;

3. Сила связана с другими, очень важными, для футболиста, качествами: прыгучестью и скоростью. Без сильных ног, вряд ли высоко выпрыгнешь и быстро побежишь;

4. Сила повышает силу удара по мячу. Ведь для пушечных ударов, которым не сможет противостоять голкипер, нужны тренированные квадрицепсы и бицепсы бедер;

5. Сила – это уверенность в себе.

Одним словом, футболистом становятся и на поле стадиона, и в тренажерном зале.

Одним, из видов упражнений, из арсенала силовой подготовки футболистов, можно назвать специально подготовительные упражнения. Они делятся на упражнения, для развития отдельных составляющих, скоростных способностей спортсмена, и на упражнения, действующие на развитие двигательных способностей футболиста, в целом [4].

Методы развития «взрывной» силы и реактивной способности мышц

Для развития «взрывной» силы и реактивной способности нервно-мышечного аппарата применяется весь арсенал средств силовой подготовки, как отдельно, так и в комплексе:

- 1) упражнения с отягощениями;
- 2) прыжковые упражнения;
- 3) упражнения с «ударным» режимом работы мышц;
- 4) изометрические упражнения.

Можно применить комплекс нетрадиционных средств: беговые упражнения "в гору" и под уклон (3-5°). Бег в гору применяется, чтобы научить футболистов, выше выносить бедро, при беге и развивать силу мышц, передней поверхности бедра. Бег, под уклон, способствует развитию частоты движения ног при беге, что для футболиста имеет существенное значение.

В упражнениях с отягощениями в основном используется метод повторных усилий. В последнее время, многие спортсмены возвращаются к использованию упражнений с различными отягощениями, вместо тренажеров. По мнению спортсменов и многих тренеров, использование отягощений, более эффективно, чем использование тренажеров. При использовании отягощений, спортсмен должен контролировать поднимаемую массу, рекрутируя большее количество двигательных единиц, не

только, тренируемых, но и других мышц, **чтобы удержать равновесие**. Тренировка с отягощениями отвечает принципу специфичности. При использовании средств, специальной силовой направленности, необходимо учитывать биомеханическую структуру движения и использовать специальный инвентарь, способный повысить плотность занятия и предотвратить травматизм.

Наиболее целесообразно, планировать, средства силовой подготовки, по три мезоцикла в год. Это обеспечивает эффективное развитие, силовых качеств и их реализацию, в соревновательной деятельности. Такое построение, учебно-тренировочного процесса, предусматривает использование, в каждом из мезоциклов, значительного объема силовой работы, различной направленности, которая, вначале, приводит к снижению показателей, физической подготовленности, а затем, создаёт благоприятные условия, для целенаправленного повышения показателей, физической подготовленности и технического мастерства. Хочется отметить, что развитие силовых качеств, у футболиста, дополнительно или иными словами, решает задачи развития, у спортсмена, других качеств: скоростной выносливости, скорости движения, гликолитической выносливости, мощности [5].

Исследуя методы и методики, повышения силовых качеств, в футболе, был исследован метод прогрессирующих отягощений. Основной целью научного эксперимента, было, повышение общего уровня силовой подготовленности и определение эффективности тренировочных средств, увеличения силы удара по мячу. Метод, прогрессирующих отягощений, предполагает постепенный рост величины сопротивления, как в одном тренировочном занятии, так и в последующих. Данный метод, эффективен, при совершенствовании силовых качеств. Он обеспечивает постепенную вработываемость и максимальное напряжение мышц, причем, в первом подходе – за счет скорости движения, а в последнем подходе – за счет веса отягощения. Сегодня, уже можно говорить, о расширении средств подготовки, при данном методе. Один из основных технических элементов, в футболе – удар по мячу, который применяется при передачах во взаимодействии игроков и поражении ворот противника [6]. Ударное действие происходит в скоростно-силовом режиме, показатели которого, характеризуют подготовленность футболистов и влияют на техническое мастерство. В тренировочном занятии, в первом подходе, рекомендуется начинать с отягощения, равного 50 % от веса, который спортсмен может поднять 10 раз (10 МП). Во втором подходе упражнение выполняется с весом 75 % от 10 МП, в третьем – с весом 10 МП. Всего за тренировку делается 3 подхода. Интервал отдыха между подходами – 2-4 мин. В каждом подходе упражнение выполняется с предельной скоростью, до явного утомления.

1-й эксперимент включал в себя 10-дневный цикл, состоящий из тренировочных заданий силовой направленности. После 15-минутной разминки спортсмены выполняли удары ногой по поролоновому мату, размером 50 x 50 x 50 см и плотностью 100 кг/м². Это позволило повысить количественную плотность нанесения ударов, не искажая техники и предупреждая травматизм. На тренировке, каждой ногой, выполнялось по 20 ударов в пяти подходах, итого, каждой ногой за период эксперимента – 1000 ударов. Перед испытуемыми ставилась задача, каждый удар наносить максимально сильно. Сила удара определялась в десяти попытках, правой и левой ногой. Показатели правой и левой ноги постепенно растут до 10-й тренировки. Так, КЭСУ правой ноги увеличился на 14,38%, левой – на 14,68%. Таким образом, можно утверждать, что применение средств силового характера, приводит к увеличению силы, удара по мячу, приблизительно на 15%.

2-й эксперимент повторял 1-й, только, удары ногой, спортсмены выполняли с утяжелителем, весом 0,5 кг. Это позволило увеличить нагрузку на 0,5 кг, не искажая техники удара по мячу и предупреждая травматизм.

КЭСУ правой ноги увеличился на 22,61%, левой - на 29,96%. Изменение параметров говорит о том, что удалось воздействовать на силовые качества футболистов, стимулируя их увеличение.

3-й эксперимент, также, полностью повторял 1-й, с той лишь разницей, что утяжелитель, на голени, весил 1,5 кг.

4-й эксперимент полностью повторял 1-й, с той лишь разницей, что утяжелитель, на голени, был, весом 2 кг.

Согласно, анализу результатов исследования, в период проведения экспериментов, у спортсменов, статистически достоверно увеличились показатели специальной силовой подготовленности, а именно, повысилась сила удара, по мячу [7]:

Выводы: Выполнение упражнений, специального силового характера, с отягощением 2 кг, вызывает, в организме, значительные тренировочные изменения, позволяющие стабилизировать высокий уровень развития специальных качеств и использовать тренировочный эффект, через 15

дней, после силового цикла. Включение, в тренировочный цикл, упражнений силового характера, улучшает специальную подготовленность футболистов: при выполнении упражнений: - без отягощения - на 15%, с отягощением 0,5 кг - на 25%, с отягощением 1,5 кг - на 35%, с отягощением 2 кг - на 32%, со значительной стабилизацией силовых качеств, на высоком уровне. Эффективность, силовой тренировки, зависит от числа и последовательности упражнений, числа повторений, темпа выполнения упражнений и режима работы мышц.

1 Хэтфилд Ф. К. Всестороннее руководство по развитию силы. Пер. с англ. – Владивосток: Изд. "Восток", 1996. – 390 с.

2 Иманалиев К. Потенциальные и актуальные двигательные способности // ТуПФК. – 1986. – № 6. – С. 36 – 37.

3 Пишибельский В. Физические кондиции высококвалифицированных футболистов. / - Киев, 2004. - С.25-31.

4 Коца Я. М. Физиология мышечной деятельности. – М., 1992. – 150 с.

5 Чурсинов, В. Е. Методы тренировки силы // Теория и практика физической культуры. – 2011. – № 10. – С. 38–42.

6 Васильев, Л.А. Использование снарядов разного веса для воспитания специальных скоростно-силовых качеств спортсменов//Теория и практика физ.культуры, 1981. - № 6. - С.16-18.

7 Голомазов С., Чирва Б. Футбол. Техника сильных ударов: Метод. разработ. для ВШТ. - М.: РГАФК. - Вып. 2. 1998. - 39 с.

Түйіндеме

Адамбеков Қ.І. – п.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ профессоры

Адамбеков Е.Қ. – п.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ профессоры

Айтхожин А.С. – Абай атындағы ҚазҰПУ магистрі

Футболшылардың спорт шеберлігін арттырудағы күш дайындығының негізгі кезеңдері

Қазіргі заманғы футболды жүзеге асыру үшін жаттығу процессінде динамикалық күшті арттыру жолдарын тиімді түрде жүргізу керек. Сонымен қатар жоғарғы ауыртпашылық жұмысын орындау үшін жаттығу процессінде организмге демалыс уақытын жиірек бөлу керек.

Түйін сөздер: күш дайындығы, бұлшық күші, допты тебу күші, жылдамдық, қалыпқа келтіру.

Summary

K. Adambekov – Ph.D., Professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

E. Adambekov - Ph.D., Professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

A. Aythozhin - Magister of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

Strength training football players during mastering sporting

Research theme is that modern football is characterized by high motor activity of players, which is predominantly dynamic nature and suffers from an uneven exercise and arrhythmic alternation of work and leisure. The jump in the struggle for horse ball; a header; the impact force and the power of the supporting leg; arm strength when they have to yield, taking the body weight after hitting his head in the fall - are just some of the highlights of the use of force in football. On how well a footballer has his motor apparatus, and how high he developed motor skills, the speed depends on the accuracy and timeliness of a particular technical problem.

Keywords: strength training, muscle strength, impact strength and the strength of the supporting leg.

ҒҰЛАМАЛАРДЫҢ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕЛІК ИДЕЯЛАРЫ

Г.А.Кайбулдаева - Қожа Ахмет Ясауи атындағы Қазақ-түрік университетінің п.ғ.к., доценті
М.С.Оштанова - Қожа Ахмет Ясауи атындағы Қазақ-түрік университетінің аға оқытушысы

Мақалада қазақ ғұламаларының тәлім-тәрбиелік мәселелерінің маңызы жайлы және қазақ философиясының қалыптасуы мен қазақ педагогикасы ғылымының қалыптасуы мен дамуы қарастырылған. Шығыстың бай педагогикалық және тәлім-тәрбиелік ой-санасы, оның ішінде қазақ халқының педагогикалық дүниетанымы халық шығармашылығы мен ұлы ойшылдардың тәлім-тәрбиелік идеяларынан құралады. Тарих қойнауына үңіліп қарасақ, мыңжылдық тарихы бар әл-Фарабидің, Ж.Баласағұнның, М.Қашқаридің еңбектерінде қазіргі педагогика ғылымының негізгі мәселелері қарастырылып, оның ғылыми-әдіснамалық негіздері тұжырымдалған. Ұлы ойшылдарымыздың еңбектерінің педагогикалық мәнін ашып көрсете отырып, олардың қазіргі қазақ педагогика ғылымының өзінің зерттеу пәні бар ғылыми білімнің арнайы саласы ретінде қалыптасуының алғашқы көзі болғанын әдіснамалық тұрғыдан айқындау және оны бүгінгі ұрпақ тәрбиесінде қолдану бойынша нақты ғылыми тұжырымдалған ұсыныстарды жасау қажет.

Түйін сөздер: қазақ ғұламалары, тәлім-тәрбие, педагогика, қазақ философиясы.

Қазақстан Республикасы егеменді ел болғалы ғылым, мәдениет салаларында жасалып жатқан шаралардың барлығы жастарға жалпы адамзаттық және жеке ұлттық игіліктер негізінде тәрбие мен білім беру ісін неғұрлым жоғары деңгейге көтеруге ықпал етуде. Бүгінгі таңда қоғамдық өмірді демократияландыру және ізгілендіру жағдайында ұлттық ерекшелігімізді айқындайтын рухани мәдениетімізді жетілдіру қажеттілігі туындап отыр. Отаршылдық езгісі әсер еткен ұлттық менталитетімізді қалпына келтіріп, нығайту және өркениетті елдер қауымдастығы қатарынан орын алу – ұлттық мемлекетімізді қалыптастырудағы басты алғышарттардың бірі. Бұл мәселелер Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында, Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында, «Мәдени мұра» бағдарламасында басты назарға алынған.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында білім беру жүйесінің басым міндеттері ретінде ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіптік шыңдауға бағытталған сапалы білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, азаматтық пен патриотизмге, өз Отаны - Қазақстан Республикасына сүйіспеншілікке, халық дәстүрлерін қастерлеуге тәрбиелеу, отандық және әлемдік мәдениеттің жетістіктеріне баулу, қазақ халқы мен республиканың басқа да халықтарының тарихын, әдет-ғұрпы мен дәстүрлерін зерделеу атап көрсетілген.

Мемлекетімізде ұлттық маңызы бар бірқатар бағдарламалар болса, соның бірегейі «Мәдени мұра» бағдарламасы болып табылады. Ұлт тарихын түгендеу, ұлт руханиятын қайта түлету мақсатында жасалынған бұл бағдарлама ұзақ мерзімге бағытталған кешенді, жүйелі іс-шаралардың мазмұнын құрайды. Бағдарлама елдің рухани және білім беру саласын дамыту, мәдени мұрасының сақталуын және тиімді пайдаланылуын қамтамасыз ету мақсатын көздейді. Бұл мақсаттың тиімді шешімін табуда әлемдік ғылыми ой-сананың, ұлттық мәдениет пен өнердің таңдаулы жетістіктерінің негізінде гуманитарлық білім берудің мемлекеттік тілдегі толыққанды қорын жасау міндеті қойылып отыр [1].

«Мәдени мұра» бағдарламасына қатысты алқалы жиында Елбасы Н.Ә.Назарбаев көшпенділердің әлемдік тарихтағы роліне тоқталып, қазақ жерінің Еуразия Кеңістігінің мәдени мәйегі, рухани түп қазығы болғанын айта отырып: «Қазақстанды Ұлы Дала өркениетінің қара шаңырағы ретінде халықаралық деңгейде танытып, қалыптастыруымыз керек», – деді. Сондықтан халқымыздың өткен тарихындағы озық педагогикалық идеяларды ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар тұрғысынан қарап, бүгінгі ұрпақты жан-жақты дамыған тұлға ретінде қалыптастыруға пайдалану керектігі айқын. Біз ең алдымен, өзіміздің тарихымызды нақты айқындап алуымыз қажет, бұл - әрбір ғылымның саласына қатысты мәселе. Еліміз тәуелсіздік алғанға дейінгі саяси жүйеде қазақ ұлтының өткен тарихы, оның барлық кезеңдері мен іргелі мәселелері бұрмалауға ұшырағаны құпия емес. Кеңес дәуірі кезінде қазақ педагогикасы жабық тақырып болғаны анық. Ол кезде Қазақстандағы педагогикалық ойлардың қалыптасуы мен дамуы бойынша барлық ғылыми-зерттеу мен білім беру саласында әл-Фараби, Шоқан, Ыбырай, Абай туралы ғана сөз болды. Ғылымдағы түрлі тұжырымдамаларды қалыптастыруға тікелей ықпалы болған бұл идеологиялық ұстанымның салдары қазақ ұлтының

тарихи танымынан анық байқалды: ұлт өзін өркениеттік құндылықтар жаратқан субъект ретінде сезінуден қалды, оның көңіліне өзінің этностық болмысына қатысты күдікті ойлар ұя сала бастады. Ал мемлекетіміздің тәуелсіздік алуының арқасында қазақ қоғамында мүлдем жаңа жағдай қалыптасты. Оны біз «жаңа рухани ахуал» немесе «жаңа рухани күй» деп атаған болар едік. Тұжырымдап айтқанда, заман талабына сай кезекті сапалы өзгерістерге мұқтаж ұлт өз өткенін қайта қорытуға ден қойды [2].

Қазақ халқының сан ғасырлық тарихын академик философ Әбдімәлік Нысанбаев атап өткеніндей, түркілік кезеңнен бөліп қарастыруға болмайды. Сондықтан ата тегіміз болып келетін түркі халықтарының ділі мен дінін, дүниетанымы мен әлемді философиялық тұрғыдан игеру тәжірибесін қазіргі дамуымызда, өркениеттік жолында және ел тәуелсіздігін нығайту тұрғысында толық ескеруіміз керек. Рухани өмірдің бедерсізденуін еңсеру мен қазақ халқының өзіндік санасын жаңғырту міндеттері әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар, әсіресе педагогика ғылымы саласында Шығыс, оның ішінде түркі өркениетінің ерекшеліктері мен тарихи тамырларын дүниежүзілік мәдениетпен салыстыра отырып, кешенді түрде зерттеулер жүргізу қажеттігін туындатып отыр. Шығыстың бай педагогикалық және тәлім-тәрбиелік ой-санасы, оның ішінде қазақ халқының педагогикалық дүниетанымы халық шығармашылығы мен ұлы ойшылдардың тәлім-тәрбиелік идеяларынан құралады. Адам мен дүниенің арақатынасын, адамның өзін-өзі тануын, сөйтіп өзін басқаға танытуын, тұлғаның өмірдегі орны мен ролін әлеуметтік және этикалық тұрғыдан жан-жақты зерделеуге айрықша мән беру қазақ педагогикасының ерекше сипаты болып табылады. Бұл тұрғыдан келгенде, қазақ педагогикасы – шығыстық педагогикадағы, ең алдымен, толық, рухани жағынан жетілген адам болу рухын қастерлеу мен зерделеу дәстүрін жалғастыра отырып, оны өзіндік мазмұнмен байытқан педагогика болып табылады. Қазақ педагогика ғылымының шокжұлдыздары әл-Фараби, Ж.Баласағұни, М.Қашқариден басталып, олардың бай мұрасы педагогика ғылымындағы ұлттық тарихымыздың бастау көздері болып табылатындығын өркениетті ел болуға аяқ басқан қазіргі кезде батыл айтатын уақыт жетті. Қазақ халқының сан ғасырлар бойы тәлім-тәрбиеге қатысты жинақтаған інжу-маржандарын әлем жұртшылығына танытып, әлемдік педагогиканың қатарынан орын алуына күш салуымыз елдігіміздің басты белгісі екендігін назарда ұстанған жөн деп білеміз.

Күні бүгінге дейін педагогиканың философиядан бөлініп шығуы мен оның ғылыми жүйеге енуі чехтың ұлы педагогы Я.А.Коменский есімімен байланысты болып келгендігі белгілі. Дегенмен де, тарих қойнауына үніліп қарасақ, мыңжылдық тарихы бар әл-Фарабидің, Ж.Баласағұнидің, М.Қашқаридың еңбектерінде қазіргі педагогика ғылымының негізгі мәселелері қарастырылып, оның ғылыми-әдіснамалық негіздері тұжырымдалғанын анық көруге болады. Сондықтан ұлы ойшылдарымыздың еңбектерінің педагогикалық мәнін ашып көрсете отырып, олардың қазіргі қазақ педагогика ғылымының өзінің зерттеу пәні бар ғылыми білімнің арнайы саласы ретінде қалыптасуының алғашқы көзі болғанын әдіснамалық тұрғыдан айқындау және оны бүгінгі ұрпақ тәрбиесінде қолдану бойынша нақты ғылыми тұжырымдалған ұсыныстарды жасау қажет.

Тәуелсіз Қазақстандағы жаһандану үдерісі әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар алдына түбегейлі реформалау міндетін қойып отыр. Әлемдік өркениетке ену жағдайында түбірлі әлеуметтік-экономикалық және саяси өзгерістердің негізінде ұлттық мәдениет пен руханиятты жаңғыртудың мүмкіндіктерін толық жүзеге асыру қажеттілігі туындап, педагогика ғылымын әрбір халықтың ұлттық ерекшелігіне сай жетілдіру мәселесін қарастыру көзделуде.

Кеңес дәуірінде педагогика ғылымы шектен шыққан идеологиялану нәтижесінде үлкен дағдарысқа ұшырағанын жоққа шығаруға болмайды. Педагогиканың идеологиямен етене теңестіріліп, түгелінен мемлекеттік бола түсуі әлеуметтік шындықтың нақты қайшылықтарын сыни және объективті түрде талдау мүмкіндігін шектеді. Педагогика ғылымының тұжырымдамаларын қоғамдық өмірдің ағымын өзгертуге болатын әлеуметтік технология ретінде қолдану бұрынғы кеңес заманындағы педагогикалық білімнің тиісті деңгейде дами алмауына себепші болды.

Педагогика ғылымы саласындағы дағдарыстың себебі болатын тағы бір құбылыс рухани мәдениеттің бедерсізденуі болып табылады. Бұл үрдістер қазақ халқының ұлттық дүниетанымының өзіндік қайнар көздері мен түп-тамырларын елемеге әкеліп соқтырды. Педагогикалық ілімдер тәрбиенің абстрактылы, қайшылықсыз үлгілері ретінде қарастырылды. Мұндай жағдайлар ресми мәдениеттің идеологияланған кеңістігінде ғана қалыптасуы мүмкін еді. Ал нақты өмірде, әсіресе қазақ халқының бай рухани әлемімен және ұлттық психологиясымен түйіскенде бұл теориялар әр түрлі қайшылыққа толы қорытындылар жасайтыны айғақталды. Сырт көзге дұрыс болып көрінетін абстрактылы қағидаттар халықтың тіршілік әлемінен, тәрбие ортасынан оқшау тұрғандықтан, өзінің дүниетанымдық маңыздылығы мен әлеуметтік құндылығын жоғалта бастады.

Педагогикалық теорияның мемлекеттік идеологияның ықпалында болуы, ұлттық рухани мәдениеттің ерекшеліктерін елемеушілігі отандық педагогикалық ілімнің әлемдік педагогикалық бірлестіктен оқшаулануына алып келді. Әлемдік педагогикалық мектептердің негізгі бағыттарымен идеялық текетірістік жағдайында болу өзара тиімді дүниетанымдық және әдіснамалық үнқатысуды жүргізу мүмкіндігін шектей түскен болатын. Біздің педагогиканың томаға-тұйықтығы тәрбие мен білім беру мәселелерінің практикалық шешімін іздеуде догматизм мен әдіснамалық әлсіздікке әкеліп соқтырды. Екінші жағынан, педагогика ғылымындағы осындай қайшылықтардың тамырлары әлеуметтік жаттану үдерістерімен астасады. Бұл адамның меншіктен жаттануы, өзінің ұлттық тарихы мен халықтық педагогикасынан жаттануы, тіпті адамның өз мәнін, тарихы мен мәдениетін, тілі мен дінін жатсынуы болып табылады. Соның салдарынан адамдар әлеуметтік үдерістердің қарапайым құралы мен объектісіне айналды. Сондықтан қазіргі тәуелсіз Қазақстан жағдайында халқымыздың рухани ахуалына сәйкес педагогика ғылымы өз мазмұнын әлеуметтік жаттануды еңсеру жолдары мен ерекшеліктерін анықтауға бағыттауы тиіс. Мұның өзі біздің ұлттық болмысымызға сай қазақ педагогикасының әдіснамасын жасауды қажет етеді. Қазақ педагогика ғылымы әлемдік педагогика тұрғысынан қазақтың ұлттық рухы, менталитеті мен тәрбие ерекшеліктерінің қалыптасуы мен даму тарихын тұжырымдай отырып, өз бойында әлемдік мәдениеттің жетістіктерін жинақтап, жалпыадамзаттық тәрбие тәжірибесін танытатын ғылым болуы тиіс.

Педагогика ғылымының әдіснамасы философия заңдылықтарына сүйенетіні белгілі. Философиялық ғылымдар педагогикаға тәрбиенің мағынасы мен мақсатын анықтауға, адамзат болмысы мен ойлауының жалпы заңдылықтарының әрекетін дұрыс түсінуге көмектеседі, ғылым мен қоғамда болып жатқан өзгерістер туралы шұғыл ақпарат бере отырып, тәрбиенің бағытын нақтылауға жәрдемдеседі. Философия табиғат пен қоғам дамуының жалпы заңдарын, түбегейлі мәселелерін зерттейді, өмір шындығын танып білу жөніндегі көзқарастың негізгі жүйесі болып табылады, адамды күшті идеялық сенімге, айқын түсіне білушілікке тәрбиелейді. Педагогика материалистік диалектиканың қарама-қарсылықтардың бірлігі мен күресі, сан өзгерістерінің сапа өзгерістеріне ауысуы және терістеуді терістеу сияқты негізгі заңдарын тәрбие, білім беру және оқыту процестерінде шығармашылықпен пайдалануды көздейді.

Қазақстанда қазақ философиясының әдіснамасы мәселесі еліміз тәуелсіздік алғаннан бері ең көкейкесті мәселе ретінде көтеріліп, бүгінгі таңда Ж.Алтаев, Ә.Нысанбаев, Ғ.Есім сияқты көрнекті тұлғалар бұл мәселенің түйінін шешу үшін қыруар еңбек еткенін айтқан абзал. Қазақ философиясы туралы осы ғасырдың басында академик Ә.Нысанбаев былай деген еді: «Қазақ философиясы? Осыдан бірнеше жыл бұрын ғана бұл термин ойдан алынған болып көрінуші еді. Барлығымыз классикалық неміс философиясының идеялары мен маркстік принциптерді дамытқан «диалектиканың қазақстандық мектебін» білдік және құрмет тұттық. Норма мен үлгі ретінде ғылым тәріздес, жүйелі «философиялық хаттың» батыстық түрі мойындалды, оның басында үздік шебер Гегель тұрды. Қазақстан даласындағы Гегель мен Маркс – міне, кеңес дәуіріндегі философия тарихындағы философиялық парадокстар осындай болды. Әрине, дәуір тағдырын көп жағдайда анықтаған неміс ойшылдарын дала халқы түсіне де, қабылдай да алушы еді, бірақ олардың өз дауыстары, өз үндері болды. Міне, бүгін бұл дауыс, бұл үн естілетін уақыт жетті. Қазақстанда бүгін ең көкейкесті философиялық тақырып көшпелі өркениеттің дүниетанымдық сан-салалығы мен философиялық ой түйіндеуінің шығыстық ерекшеліктерін және ғылымның шығыстық әдіснамасын тұтас тұжырымдамалық тұрғыдан саналы түрде ой елегінен өткізу болып табылады».

Қазақ философиясының қалыптасуын докторлық диссертация көлемінде зерттеген белгілі философ ғалым Ж.Алтаевтың «Бұрын «Қазақ әдебиеті», «Қазақ тарихы» деген ұғымдарды білсек, енді «Қазақ философиясы» деген ұғымның біздің санамызға кіре бастауының теориялық, практикалық маңызы зор» деп айтқанындай, педагогика ғылымында да бетбұрыс жасап, егемендік алғанымыздың он жетінші жылында «Қазақ педагогикасы» ұғымын батыл енгізетін уақыт жетті. Әрбір халық «өз тарихын, философиясын білмейінше және оған белгілі бір көзқараста болмайынша ешқандай мәдениеттің дамуы мүмкін емес» - деген болатын Л.Н.Гумилев [3]. Қазақ педагогикасы ғылымының қалыптасуы мен дамуын зерттеу болашақтағы ұлан-ғайыр ізденістердің бастамасы болуға тиіс.

1 Инновациялық педагогикалық технологиялар негізінде бастауыш сынып мұғалімдерінің даярлығын жетілдірудің теориялық моделі // Жалпы және кәсіби педагогиканың өзекті мәселелері: халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. - 2-бөлім. – Қарағанды. ҚарМУ баспасы, 2005. - Б.57-60.

2 Омарбеков Е.Е. Ақпараттық телекоммуникациялық оқыту технологияларын пайдалану ерекшеліктері // Еуразия гуманитарлық институтының хабаршысы. - 2005. - №4. - Б.182-189.

3. Сарбасова Қ., Омарбекова А.И. Математика пәнінен ашық сабақтар. - Зияткерлік меншік объектісін мемлекеттік тіркеу куәлігі. -2005. - №322, Б.18-19

Резюме

Г.А.Кайбулдаева – кандидат педагогических наук,
доцент Международного Казахско-турецкого университета им. Ходжи Ахмеда Ясави
М.С.Оштанова – старший преподаватель Международного казахско-турецкого университета
им. Ходжи Ахмеда Ясави

Воспитательно-назидательные идеи великих мыслителей

В статье рассматриваются значения воспитательно-назидательные идеи казахских мыслителей, формирование и развитие казахской философии и казахской педагогики. Богатые воспитательные назидания Востока, наряду с педагогическим мировоззрением казахского народа состоят из большого жизненного опыта и воспитательных идей. Рассматривая глубокую историю, наряду с работами аль-Фараби, Ж. Баласагуна и М.Кашгари включает основные проблемы современной педагогической науки, является научно-методических основой. Педагогическая значимость произведений великих мыслителей утверждает необходимость создания современной казахской педагогики, как особая отрасль научного образования, она была первоначальным источником методического определения и использования конкретных научных идей в воспитании молодого поколения.

Ключевые слова: казахские великие люди, воспитательно-назидательные идеи, педагогика, казахская философия

Summary

G. A. Kaibuldaeva - candidate of pedagogical science, associate professor, Kozha Akhmet Yasawi international
Kazakh-Turkish University

M.S.Oshtanova - senior teacher, Kozha Akhmet Yasawi international Kazakh-Turkish University

Upbringing edifying ideas of great thinkers

The article considers the upbringing edifying ideas of Kazakh great thinkers, formation and development of the Kazakh philosophy and Kazakh pedagogy. The eastern rich upbringing ideas, along with the Kazakh people's pedagogical world outlook contain the large life experience and upbringing ideas. Considering the deep history, with works of al-Farabi, Zh. Balasuguni, M.Kashgari includes the main problems of modern pedagogical science, statements of its scientific-methodical bases. The pedagogical significance of works of the great thinkers have stated the need of establishing the modern Kazakh pedagogy, as a special branch of scientific education, it has been the initial source of methodical determination and usage of the concrete scientific ideas in upbringing the younger generation.

Keywords: Kazakh great thinkers, upbringing edifications, Kazakh philosophy

ӘОЖ 316.74

ЭТНОПЕДАГОГИКА – ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ НЕГІЗІ

Г.А.Кайбулдаева - Қожа Ахмет Ясауи атындағы Қазақ-түрік университетінің п.ғ.к., доценті,
А.А.Сәтбекова - Мемлекеттік Қыздар Педагогикалық университеті магистр-оқытушысы

Мақалада патриоттық тәрбие беруді қазақ этнопедагогикасының негізінде қарастыру қажеттілігі мен ұлттық патриотизмді қалыптастыруда салт-дәстүрлердің атқаратын орнының ерекшелігі қарастырылады. Қазіргі кезде қоғамдық-гуманитарлық ғылымдар саласында зерттеу жүргізуші ғалымдар халқымыздың сан ғасырлардағы рухани мұрасын, әсіресе оқу, тәлім-тәрбие мәселесін философия, психология, педагогика ғылымдарының зор жетістіктерін пайдаланып, асыл қазыналарын жоғары теориялық биіктен талдап, ғылыми көзін ашуда. Ұлттық қасиеттеріміздің ұрпақ бойында қалыптасуы қоғам игілігі үшін маңызды. Студенттерге ұлттық патриоттық тәрбие беру жоғары оқу орындарында кең көлемде жүргізілуі тиіс. Этнопедагогика – ұлттық тәрбие негізі деп білеміз. Ал ұлттық тәрбие ғаламдағы құндылықтарды бойына сіңіріп, өз құндылықтарын арттыра береді.

Түйін сөздер: этнопедагогика, ұлттық тәрбие, патриотизм.

Республиканың әлеуметтік-экономикалық дамуын жеделдетуге, қоғамның саяси және рухани өмірі саласындағы міндеттерді қайта жаңартуға бағытталған идеялық-тәрбие жұмыстары мемлекеттің стратегиялық бағдарымен анықталды. Еліміздің тәуелсіздік алып, егемендікке жетуі қазақ халқының және республикада тұратын басқа да халықтардың ұлттық дүние танымының өсуіне жағдай жасады.

Соңғы жылдары қалыптасқан тәрбие жүйесі көпшілік жағдайда сөз, ұран, мәліметтік сипатта болып, жоғары оқу орындарындағы студенттердің міндетті түрде қоғамдық пайдалы іс-әрекетке қатысуын қарастырмады, оларға патриоттық тәрбие беру бағытын дамытуды қиындатты. Мұның өзі қазіргі кезде жоғары оқу орындарында тәрбие беру мәселесіне жаңаша көқарас тұрғысынан қарауды және студенттердің патриоттық сана-сезімін, сапаларын, мінез-құлқын қалыптастыруды көздейтін тәрбиенің формалары мен әдістерін жетілдіруді талап етеді. Бұл бүгінде байсалдылық, табандылық, батылдылық, батырлық, қайсарлық туралы білім ғана емес, өнегелік көрсету қажет болып отырған уақытта аса маңызды.

Қайта жаңғырған ұлттық педагогикамыздың маңызды бір бөлігі рухани мұрадағы тәлім-тәрбиелік ой пікірлер, патриоттық сана-сезім, оған деген ғылыми көзқарас болып табылады.

Қазақ елі жастарының 1986 жылғы желтоқсандағы рухани сілкінісі туғызған қайта түлеу процесі, сол патриотизмнің даму барысын өзгертуге, сөйтіп, шынайы ұлттық патриоттық тәрбие қағидаларын (принциптерін) қайта қарауға ықпал етті.

Қазақстан Республикасының егеменді ел болып ана тілінің мемлекеттік тіл болуымен қатар өткен тарихымызды қайта қарап, ондағы рухани құндылықтарды елеп-екшеп және рухани құндылықтардың қорына өлшеусіз үлес қосатын мұраларын зерделеп зерттеу бүгінгі ұрпақ тәрбиесінің керегіне жарату, өзекті мәселелердің бірі болуда.

Қазақстан Республикасында білім беру саласы бойынша қоғамның бүгінгі күнгі талабы әрбір адамды Отанын сүйуге, туған жерін құрметтеуге, ата-бабаның озық салт-дәстүрлерінің құндылығын мақтаныш тұтуға, әлемде халықтар арасындағы бейбітшілік үшін достықты нығайтуға бағыт беруде талмай еңбек етуді қажет санайды. Сондықтан болашақ мамандардың патриоттық тәрбиесіне ерекше мән беру, олардың бойында патриотизмі қалыптастыру қоғам болашағының өркендеуін, елімізде тыныштық пе бейбітшіліктің мәңгілік қанат жаюын қамтамасыз ететіні анық. Өйткені патриотизм әлемдегі бейбітшілік үшін күреспен, адамзат өміріне қауіп төндіретін термоядролық, экологиялық және террорлық апаттың алдын алумен, халықаралық қатынастарды құрумен және әлемдегі жаңа тәртіптерді бекітумен, өзара түсіністікті негізге алумен, тәуелсіз елдермен және басқа да мемлекеттермен көршілік татуластықпен, іскерлік ынтымақтастықпен тығыз байланыста болумен өлшенеді [1].

Қазіргі кезде қоғамдық-гуманитарлық ғылымдар саласында зерттеу жүргізуші ғалымдар халқымыздың сан ғасырлардағы рухани мұрасын, әсіресе оқу, тәлім-тәрбие мәселесін философия, психология, педагогика ғылымдарының зор жетістіктерін пайдаланып, асыл қазыналарын жоғары теориялық биіктен талдап, ғылыми көзін ашуда.

Адам баласының әрқайсының өз өмір жолы болатыны тәрізді, кез-келген халықтың, қоғам мен мемлекеттің өз тарихи ғұмыры бар. Ол көне тіршілік көшінде сан алуан кейіпте көрініп келе жатқан күрделі процесс. Әр ұрпақ өзінің бұрынғы ұрпақтың жалғасы болғанынан, өз дәуірінің шыңырауына үн қосып, өз соқпағын іздейді. Әлем тарихында патриоттық тәрбие және әскери патриоттық туралы білім ғасырларға тамырымен терең кеткен.

Тәуелсіз Қазақстан жағдайында біз патриоттық тәрбие беруді қазақ этнопедагогикасының негізінде қарастыруды тиімді деп есептейміз. Өйткені жалпы тәрбиелеу процесі тек қана батыс европалық және американдық үлгіні қабылдап бара жатқанға ұқсайды.

Қазақы дүниетаным, ақыл-ой, тағылымдық ұлағат ғасырлар бойы шындалып қалыптасты. Сан ғасырлық ұлттық тәрбиенің этнопсихологиялық негіздерін бір арнаға түсіріп, қазақ ойшылдары мен ағартушыларының, қоғам қайраткерлерінің еңбектеріндегі ұлттық тұлға тәрбиесі туралы ой-пікірлердің дамуын, халқымыздың шынайы ұлттық тұлғасы болған ақын-жазушы, ғалым және қоғам қайраткерлерінің үлгі-өнегесін тәрбие мәселесінде пайдалану да қарастырылып келеді [2].

Қазақ этнопедагогикасындағы білім өз мәні жағынан студенттердің ішкі дүниесін, оның рухани-адамгершілік келбетін қалыптастыруға бағыттала алуы мүмкін және солай бағытталуы тиіс. Қазақ этнопедагогикасының бұл арада ерекше мүмкіндіктері бар. Өйткені оның мазмұнында ұлттық құндылықтар жарасымды үйлесім тауып жатады. Мұның өзі қазақ халқының өзіне тән ұлттық ерекшелігін терең танып, көре білуге мүмкіндік береді.

Ұлттық және жалпы қазақстандық намысты ояту мәселесіне келгенде, қазіргі қоғамда демократиялық өзгерістерге орай жаңаша патриоттық беруде қазақ этнопедагогикасы студенттердің рухани азығына айналып отыр.

Студенттер бойында патриоттық сананы қалыптастыру тек қана жиын өткізумен шектеліп қалмауы тиіс. Бұл бағытта атқарылатын жұмыс жоғары оқу орындарында оқу-тәрбие процесінің ең өзектісі, ең маңыздысы болып белгіленуі қажет.

Қазақстанда патриоттық тәрбиенің біртұтас жүйесі жасалып, әсіресе қазақстандық патриотизмді қалыптастырудағы рөлі шынайы бағалануы тиіс. Сондықтан да үкімет тарапынан арнайы бағдарламалар қабылдануы тиіс. Олар мерзімді баспасөздерде толығымен жарияланып, сол қабылданған бағдарламалардың жүзеге асырылуының нәтижелері басылым беттерінен көрініс тауып жатса, жастардың бойында қазақстандық патриотизм қалыптастыруда оң шешім болар еді.

Қазақстандық патриотизмді еліміздің әрбір азаматтарының санасына сіңіру - кезек күттірмейтін мәселе. Сондықтан біз өз зерттеуімізде патриотизм, әскери патриотизм, ұлтаралық қатынас мәдениеті тұрғысынан интегративті құрылым ретінде қазақстандық патриотизмнің мәнін ашып көрсеттік.

Патриотизм дегеніміз – Отанға деген сүйіспеншілік, әрбір азаматтың мемлекет алдындағы борышын жанқиярлықпен орындау.

Ал қазақстандық патриотизм Қазақстан азаматының өзін осы елдің төл баласы, нағыз азаматы ретінде сезінгенде, Қазақстанды өзінің туған елі, Отаны деп есептеген жағдайда ғана қалыптасады дей келе, Қазақстанның патриоты қандай болу керек екенін белгілесек, онда оның ерекшеліктері мынада:

1. Қазақстанда 130-дан астам ұлт өкілдері тұрады, көп ұлтты мемлекет. Барлығы Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздеріне ерекше құрметпен қарайды, шын ниетімен қадірлейді. Қазақстан азаматының Конституциялық құқығын сақтайды. Әрбір ұлттың Қазақстанды ортақ үйіміз деп санай білуі.

2. Қазақстанда тұратын барлық халықтардың ұлтына қарамай, Отанды қорғауға дайын болуы. Қазақстан халықтары Ассамблеясында қабылданған барлық шешімдердің іске асуына өз септігін тигізуі.

3. Бұл әрбір азаматтың тек өзінің конституциялық борышын өтеуі ғана емес, сонымен бірге оның тұлғалық сапаларының қалыптасуы.

4. Қазақстан халықтарын ұлы державалық патриоттық сезімге ұмтылдыру мақсатында қазақстандық ғажайыпқа сендіру, оны мақтаныш еткізу.

5. Қазақстан Республикасының азаматының Отанын қорғауға деген оң көзқарасын қалыптастырып, Қазақстан Республикасының қарулы күштерінің әскер қатарында болатынына ұлттық патриоттық мақтаныш сезімін тудыру.

6. Қазақстан Республикасының әскери доктринасына сай Қазақстан халқының мүддесін көздеуде патриоттық сезімдерін ояту [3].

Әрбір халықтың тарихи өмірінде қол жеткізген ең құнды дүниелері – рухани және адами қасиеттері, құлықтылық (моральдық нормалар) үлгілері бар. Сондықтан да әрбір жаңа ұрпақ үшін мәнді тәрбие - ұлттық тұрғыдағы тәрбие үлгісі болып табылады. Өйткені, мұнда тәрбиенің негізін замандар бойы қалыптасып келген асыл рухани құндылықтар және биік ізеттілік пен құлықтылық тұрғысындағы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып жататын, адамның адамдық қасиетін нығайтып, әрі асылдандыра түсетін, халықтың даналық өмір-салтынан туындап отыратын бұлжымас ережелер мен қағидалар құрайды. Ұлттық тәрбие – адам өмірінің алтын арқауы. Ұлттық тәрбие жалпыадамзаттық рухани құндылықтарды жоққа шығармайды, қайта солармен үндесіп жатады. Бұлар бір-бірін байытып, құнарландырып отырады. Ұлттық тәрбиеден тереңдеп нәр алған адам – рухани бай адам. Ондай адам жалпыадамзаттық тұрғыдан мәдени және рухани құндылықтарды бойына тезірек сіңіреді, сөйтіп, толық әрі кәміл адам дәрежесіне тезірек жетеді. Ұлттық менталитет – тұнып тұрған рухани қазына. Халықтың тілі мен мәдениеті болсын, салт-дәстүрі мен наным-сенімі болсын – мұның бәрі де әрбір халық үшін асыл да қымбатты рухани дүниелер. Әсіресе, наным-сенімнің әрбір халықтың өмірінде алатын орны өзгеше.

Ұлттық тәлім-тәрбиенің дамуы мен қалыптасуына үлкен үлес қосқан қазақтың көптеген зиялы оқымыстылары жеке басқа табынудың құрбаны болды, қудалауға түсті. Мұның өзі ұлт мәдениетінің өсуін үлкен тежелуге әкеліп соқтырды. Халық педагогикасы жөнінде ғылыми-зерттеулер жүргізуге шек қойылды. Ұлттық салт-дәстүрлерді дәріптеу, өмірге енгізу санадағы ескінің сарқыншағы деп бағаланды. Халықтық дәстүрлер өзінің қоғамдық мәнін жойып, отбасылық мәнге ғана ие болды. Оның өзі бертін келе, мектеп, жоғары оқу орындарының тәрбие жұмыстарының негіздеріне кірді. Тәрбиелік жұмыстар коммунистік идеологияға негізделіп, оқу-тәрбие жұмыстары негізінен орыс тілінде жүргізілуіне байланысты қазақ тілі біртіндеп өмірден шеттеле бастады.

Оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдар орыс тілінің аудармасы негізінде пайдаланылып, қазақ халқының ұлттық ерекшеліктері ескерілмеді. Студенттерге жан-жақты тәрбие беруде үлкен жауапкершілікті мойындарына алған студент жастар ұйымдары негізінен коммунистік тәрбие

принциптеріне сүйенді. Жоғарғы оқу орындары оқу-тәрбие жұмысының бағдарламалары, әдістемелік нұсқаулар ұлттық тәлім-тәрбиенің ерекшеліктерімен санаспады. Ұлттық тәрбиедегі ұрпақ сабақтас-тығы сақталмады. Осыған орай, кейбір мәселелердің басын ашып алмай тұрып патриоттық тәрбиені дұрыс жолға қою мүмкін емес екені анық. Республикамыз бір саяси құрылымнан екіншісіне ауысып, басқару жүйесі жаңа сападағы қарым-қатынасқа бет бұрған өтпелі кезеңде қазақ этнопедагогикасы негізінде студенттерге патриоттық тәрбие беру жұмыстары дағдарысқа ұшырағаны белгілі. Бұндай жағдайда заман ағымына қарата пайда болған тың ұғымдарды айқындап, оларға анықтама беру қажеттігі туындады. Ұғымдар, түсініктер, ереже, қағидалар арқылы студенттер санасында білім қалыптасып, ол өз кезегінде оның іс-әрекетіне бағыт береді.

Ұлттық патриотизмді қалыптастыруда салт-дәстүрлердің атқаратын орны ерекше. Ұлттық патриотизм – ең алдымен, белгілі-бір ұлттың өкіліне сүйіспеншілікпен қарау, оның ұрпақтан ұрпаққа үзілмей жалғасып келе жатқан құндылықтарын бойына сіңіру. Тереңірек пайымдасак, мұның өзі ұлттарды ұлылауға бағытталып, ілгеріде жүргізілген кереғар ұлт саясатының кесірінен ұмтылып қалған дәстүрлердің жаңғыруы арқылы әрбір адамның патриотизмін күшейте түсіру болып табылады. Жоғары оқу орындарында студенттерге қазақ этнопедагогикасы негізінде патриоттық тәрбие беру ісінің маңызы зор екенін біз өз зерттеулерімізден көріп жүрміз. Өйткені егеменді ел болған соң сол елдің елдік белгісі ұлттық патриотизм тәрбиесі айқын көрінуге тиіс. Ұлтының наным-сенімдерін, саяси көзқарастары мен ұстанған бағыт-бағдарын, ұлттың әрбір азаматы өз ұлтының ерекшеліктерін танып білуі керек. Ұлттың салт-дәстүріне құрметпен қарау, оның тілі мен ділін, дінін сыйлау, жетістіктеріне шаттану – ұлттың әрбір өкілінің азаматтық борышы. Біздің зерттеуімізде көтеріліп отырған ұлттық патриотизм ерекшеліктері студенттердің өз ұлтының тарихы мен географиясымен, батырлары мен біртуар тұлғаларының ерлік істерін білуіне негізделеді [4].

Ұлттық қасиеттеріміздің ұрпақ бойында қалыптасуы қоғам игілігі үшін маңызды. Студенттерге ұлттық патриоттық тәрбие беру жоғары оқу орындарында кең көлемде жүргізілуі тиіс. Этнопедагогика – ұлттық тәрбие негізі деп білеміз. Ал ұлттық тәрбие ғаламдағы құндылықтарды бойына сіңіріп, өз құндылықтарын арттыра береді. Бірақ ол өндіріс және экономика сияқты «ғаламдастыруға» келмейді, өркениеттілікпен дамып, қалыптасады. Қазақ этнопедагогикасы – өркениеттілік қасиеттерді бойына сіңірген ғылым. Сондықтан студенттер ұлттық патриотизммен сусындасын десек, қазақ этнопедагогикасы негізінде патриоттық тәрбие беруді жүйелі талдап, зерттеп, жоғары оқу орындарында патриот студенттер тәрбиелеуде енгізілуі керек. Ұлттық патриотизмді қалыптастырудың құралдары болып саналады: ұлттық тіл, ұлттық-әдеп ғұрыптар мен салт-дәстүрлер, ауызекі халық шығармашылығы, ұлттық тарих, ұлттық сәндік-қолданбалы өнер, ұлттық ойындар, т.б. Осыған сәйкес біз ұлттық патриотизм ерекшеліктерін айқындайтын маңызды мәнін ашып көрсеттік.

1 (Ж.Жолымбетовпен авторлық бірлестікте). *Әскери ойындардың ұлттық ойындардан ерекшелігі және патриоттық тәрбиедегі алатын орны мен маңызы* //Адам денсаулығының және қоршаған ортаның қалыптасуының актуалды мәселелері: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция жинағы //Қарағанды, 2002. - Б.110-112.

2 *Жастар өміріндегі патриоттық тәрбиенің орны* //Қарағанды мемлекеттік университетінің хабаршысы. 2003. - №4 (32) - Б.212-215.

3 *Отансүйгіштік тәрбие-басты міндет* //Қазақстан мектебі. - 2005. - №5-6. - Б.3-5.

4 *Қазақ этнопедагогика құндылықтарын патриоттық тәрбиеге қолдану.* //Экологияның өзекті мәселелері: III халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары. Т.2. - Қарағанды: ҚарМУ, 2004. - Б.234-235.

Резюме

Г.А.Кайбулдаева – к.п.н., доцент Международного казахско-турецкого университета им. Х.А.Ясави

А.А.Сатбекова - магистр, Казахский государственный женский педагогический университет

Этнопедагогика – основа национального воспитания

Статья рассматривает необходимость патриотического воспитания на основе казахской этнопедагогики и роль обычаи и традиции в формировании национального патриотизма. В настоящее время ученые занимающиеся проблемами общественных и гуманитарных наук проанализировали духовное наследие нашего народа наряду с огромными достижениями философии, психологии и педагогических наук по проблемам воспитания и находят новые научные истоки воспитания. Это очень важно формировать национальные особенности у молодого поколения ради благо общества. Национальное патриотическое воспитание студентов в вузах должно осуществляться в широких пределах. Этнопедагогика это основа национального образования. А национальное воспитание будет обогащаться мировыми ценностями.

Ключевые слова: этнопедагогика, национальное воспитание, патриотизм

Summary

G.A. Kaibuldaeva - Kozha Akhmet Yasawi international Kazakh-Turkish University, candidate of pedagogical science, associate professor.

A.A.Satbekova - State Women's Pedagogical University, master.

Ethnopedagogy the bases of national upbringing

The article deals with the importance of patriotic upbringing on the bases of Kazakh ethnopedagogy and peculiarities of customs and traditions in establishing the national patriotism. Nowadays the scientists dealing with the public and humanities have analyzed the long year spiritual heritage of our people along with the huge achievements of philosophy, psychology and pedagogical sciences on upbringing problems and discovered the scientific sources of them. It is very important to establish the national features by the young generation of the society. The national patriotic education of the students should be held widely. Ethnopedagogy is the bases of the national education. And the national upbringing will be enriched by the world values.

Keywords: ethnopedagogy, national upbringing, patriotism.

УДК 371.7

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

К.И.Ерғазиева – х.ғ.к., доцент, Абай атындағы КазҰПУ

Аталған мақалада білім беру мекемелеріндегі балалар мен жасөспірімдердің денсаулықтарының нашарлауы жайлы мәселелер қарастырылады. Соңғы жылдардағы мектеп оқушыларының денсаулықтары, физиологиялық және жүйке-психикалық жағдайларының нашарлауы туралы ғалымдардың зерттеулері келтірілген және олардың себептері анықталған. Мектеп оқушыларының сабақ кезіндегі, сондай-ақ сабақтан тыс уақыттағы денсаулық мәдениетін қалыптастыру жолдары көрсетілген. Оқу-тәрбие процесіне педагогтар мен тәрбиешілердің сабақ кезінде және сабақтан тыс уақытта денсаулық сақтау және әртүрлі психолого-педагогикалық технологияларды қолдану ұсынылған.

Түйін сөздер: салауатты өмір салты, функционалдық көрсеткіштер, жүйке-психикалық денсаулығы, әлеуметтік-психологиялық бейімсіздігі, СӨС (салауатты өмір салты) мәдениетін қалыптастыру, СӨС уәждемесін қалыптастыру, спорттық-сауықтыру шаралары.

Соңғы жылдары тұрғындар денсаулығының кері динамикасы байқалуда, әсіресе бұл окитын жастар арасында белең алуда. Демографиялық көрсеткіштердің біршама тұрақтанғанына қарамастан, білім беретін мекемелерде окитын балалар мен жасөспірімдердің денсаулығының нашарлау үрдісі айқын байқалуда. Әртүрлі авторлардың мәліметтеріне жүгінсек, дені сау оқушылардың үлесі тек 10–15 % құрайды, шамамен олардың 50 % морфологиялық немесе функционалдық ауытқуларға ұшыраған және 35–40 % – созылмалы ауруларға ие. Медициналық тексеру мәліметтері, мектепте оқу кезінде оқушылардың денсаулығының күйі 4-5 есе төмендегенін көрсетіп отыр. Мектепті бітіру кезіне қарай, әр үшінші түлек алыстан көзі жетпеушілік ауруына ие, омыртқа мүсіндері бұзылған, ал әр төртінші оқушыда – жүрек-қан тамыр жүйесінің патологиясы байқалады. Осыдан, мектеп, сауықтыру рөлін атқарудың орнына, ауруларды өрбіту қаупінің қосымша факторына айналып отыр деп болжауға болады. Физикалық даму, өсуші ағзаның денсаулығының маңызды көрсеткіші болып табылатындығы белгілі. Егер бұрынғы он жылдықта балалар мен жасөспірімдердің өсу мен дамуының (акселерация) үрдістерінің жеделдеуі мен көрсеткіштердің өсуі байқалатын болса, ал 90-шы жылдардың ортасынан бастап, негізгі морфологиялық көрсеткіштердің тұрақтануы және функционалдық көрсеткіштердің кемуі, сонымен қатар өсу мен даму қарқынының күрт төмендеуі байқалуда, яғни жастар буынында ағзаның өсуінің тежелуіне өтпелі тоқырау үрдісі байқалуда. Денсаулық құндылығының қалыптасуының және оқушыларды өміт тіршілігінің қауіпсіздігінің негіздеріне оқыту кезінде өмір салтының қауіпсіздігінің шарттары, әдебиет көздерінің мәліметтеріне қарағанда, соңғы он жылдың ішінде дене массасының жетіспеушілігіне ие оқушылардың саны 1,5 есе артқан, ал оқу үрдісі күшейтілген мектептерде окитын оқушыларда бұл көрсеткіш одан да артық. Ғалымдардың жүргізген зерттеулері, заманауи оқушылардың функционалдық мүмкіндіктерінің күш өлшеу көрсеткіштері бойынша және өсуші ағзаның бейімделу шамасын бағалау бойынша, төмендегенін көрсетіп отыр және биологиялық дамудың да баяулағанын байқауға болады. Оқушылардың жүйке-психикалық денсаулығының күйі айрықша үрей тудырады. Мектепте оқу кезінде жүйке

жүйесі ауыратын балалар саны 2 есеге дейін артып отыр. Аурудың бұл тобы функционалдық ауытқулардан (невроз, фобия, қорқыныш, невротикалық реакция), сонымен қатар органикалық аурулар және туа біткен мен генетикалық туындаған патологиядан тұрады; сирегірек кездесетіні психоз. Жасөспірімдерде психикалық ауытқу 14 жасқа дейінгі балаларға қарағанда 1,5 есе жиірек кездеседі, бұл жасөспірімдік кезеңнің анатомия-физиологиялық ерекшеліктерімен (қарқынды физикалық даму, жыныстық жетілу, нейрогормональды қайтакалыптасу); психо-әлеуметтік факторлармен түсіндіріледі және бірқатар деңгейде педагогикалық қызметке байланысты.

Ғалымдардың зерттеулері көрсеткендей, оқушылардың мектеппен байланысты жүйке-психикалық денсаулығының нашарлауының себептерінің арасында бірінші орында олардың шамадан тыс оқуы, яғни оларға жүктелген оқу көлемін орындауға шамаларының келмеуі; екінші орын – мұғалімнің қарым-қатынасы, кейде әділетсіз, оқушының намысына тию сияқты жағдайлар; үшінші – балалар ұжымымен қабылданбауы, оның ауысуы және т.с.с. жатады. Ғылыми зерттеулерде көрсетілгендей, оқу үрдісі күшейтілген мекемелерде (гимназия, лицей, авторлық мектептер) бір аптаға тиісті іс жүзіндегі оқу жүктемесі (білім беру мекемесінде және үй тапсырмасын орындауға жұмсалған уақыт) бастауыш сынып оқушылары үшін «жұмыс күнінің» 10-12 сағатқа ұзаруына, ал жоғары сынып оқушылары үшін бұл көрсеткіш тәулігіне 15-16 сағатқа ұзаруына әкеледі. Уақыттың жетіспеушілігін оқушылар ұйқы есебінен толтырады, соның ішінде түнгі ұйқы және қозғалу белсенділігінің есебінен толықтырады (оқушылардың 75% гиподинамия күйінде болады). Оқу үрдісін күшейтудің нәтижесі, күн соңына қарай және аптаның аяғында 40-55 % оқушыларда шамадан тыс шаршаудың байқалуы болып табылады, ал бұл көрсеткіш жалпы білім беретін мектептерде оқитын оқушыларда 20–30 % құрайды; оқушылардың 60-63 %-да – артериалды қысымның өзгеруі тіркелген (әдетте гипертониялық тип бойынша), ал оқушылардың 78-85 %-да невроз тәрізді реакциялар байқалған.

Оқушылардың әлеуметтік-психологиялық бейімсіздігі білім беретін мекемелердің әрқайсысы үшін әртүрлі болып табылады: лицейлерде бейімсіздік тиімді емес оқу үрдісі ретінде басым болса, гимназияларда – оқу үрдісінің тиімсіздігі және эмоционалды келеңсіздік басым, ал жеке меншік (авторлық) мектептерде – оқушылардың әлеуметтік қарым-қатынасындағы мәселелер көрініс тапқан. Көрсетілген мектептердегі оқушылардың жартысынан астамы созылмалы ауруларға ие. Балалар мен жасөспірімдердің денсаулығының күйінің нашарлауына ықпал ететін факторлар кешеніне, мектептерде оқу шартына қойылатын гигиеналық талаптардың қадағаланбауы да маңызды болып табылады, олардың ішінде сынып бөлмелерінің шамадан тыс тығыз болуы, қолайсыз микроклиматтық шарттар, техникалық құралдармен бөлмені жабдықтау кезінде қауіпсіздік талаптарын бұзу арқылы компьютермен жабдықтау. Оқу жүктемесінің шектен артық болуы, «көп отырып» уақыттың біршама бөлігін өткізу, толық тамақтанбау, зиянды әдеттер мен ұзақ белсенді қозғалыстың болмауымен қатар, балалар мен жасөспірімдердің арасында аурулардың күшеюіне әкеледі және соның салдарынан, мектепте оқу үлгерімінің төмендеуіне және қоғамға бейімделуіне кері әсері байқалады. Бүкіләлемдік Денсаулық сақтау Ұйымының сарапшыларының мәліметтерін ескере отырып, денсаулыққа әсер ететін факторлардың ішінде біршама салмақты үлес (50 % астамы), өмір салтына тиесілі, осы мәселені шешуде білім беру жүйесінің қатысуы өте маңызды болып табылады.

Бүгінде Қазақстанда мектептердің біршама бөлігі бірқатар деңгейде, оқушылардың денсаулығына көңіл бөлуде, дегенмен бұл туралы түсінік мектептерде санитарлық талаптардың сақталуымен ғана және медициналық сауықтыру шараларының жүргізілуімен ғана шектелуде. СӨС жүріс-тұрыс үлгісі ретінде өздігінен туындамайды, керісінше ерте жастан-ақ қалыптасады. Жасөспірімдер денсаулықтарын сақтау үшін не қажет екенін түсінеді және осы тақырып туралы ақпаратты мектепте, сондай-ақ үйде қабылдауға дайын. Мұның мәнінде, мектептің басым міндеттерінің ішінде оқушылардың салауатты өмір салтына (СӨС) оң көз қарасын қалыптастыру жатыр. Зерттеушілер, салауатты өмір салты тұлғалық-уәждемелік ерекшеліктерімен, адамның мүмкіндіктері және бейімділіктерімен анықталатындығын баса айтуда. Салауатты өмір салтын оқыту кезінде оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру керек. Жасөспірім шақта денсаулықтың тұлғалық құндылығы туралы түсінік қажетті деңгейде қалыптаспаған.

Салауатты өмір сүру салты мәдениетін қалыптастыру негізіне келесідей амалдар қойылуы мүмкін: валеологиялық, мәдениеттік, инновациялық, тұлғалық-бейімділік. Осы қағидадан келесідей қорытынды шығады: 1) Егер күшті денсаулық сақтайтын орта құратын болса, онда оның әр өкілінің салауатты өмір салтының мәдениеті біршама артады. 2) Балалар мен жасөспірімдер үшін денсаулық сақтайтын орта ретінде басқа әлеуметтік объектілермен байланыста болатын мектеп бола алады және салауатты өмір салтын мәдениеттендірудің тиімді институты болып табылады. Оқушылардың денсаулығының

мәденейтін оқу уақытында (физикалық тәрбие, ӨТҚН, әдебиет, орыс тілі, математика, биология және т.б. пәндерді оқу кезінде) сондай- ақ оқудан тыс әрекет (ата-аналарды валеологиялық ақпаратпен таныстыру,себебі қағидалар мен отбасыда қалыптасатын өмір құндылықтары тұлғаның СӨС қалыптасуында өзіндік рөл атқарады; спорттық-сауықтыру шаралары оқушыларға сабақ біткеннен кейін шаршауды басуға мүмкіндік береді, физикалық дамуына ықпал етеді және денсаулықтарының нығаюына септігін тигізеді) кезінде қалыптастыру керек.

Оқушылардың психо-физиологиялық ерекшеліктерін зерттеу, мұғалімге салауатты өмір салтын қалыптастыру бойынша жұмысын жандандыруға көмектеседі. Жасөспірімдерді салауатты өмір салтының негізіне үйретуде оқушылардың өзіндік,шығармашылық жұмысына негізделетін жұмыс түрлерін қолдануға кеңес беріледі. Бұл бағытта күш салу педагогтарда тиімдірек болып табылады, себебі олар интерактивті әдістер мен оқытудың әртүрлі формаларын пайдалану, сонымен қатар оқу материалын проблематикалық түрде ұсыну, оқу үрдісін ойын формасында жүргізу (сөзжұмбақтарды шешу, жұмбақтарды табу, рөлдік ойындар және жағдайларды туындату, бұл өз кезегінде оқушының өз денсаулығына позитивті көз қараспен қарауға және түйсікпен оны қорғауға ынта болуын тудырады) сияқты оқытудың жаңа формаларын қолданады.

Денсаулықты қалыптастырудың негізгі мәселесі СӨС уәждемесін қалыптастыру болып табылады, бұл екі маңызды қағидаға негізделеді: жас шамасы және атқаратын іс-шаралар. Бірінші қағида бойынша денсаулық уәждемесін тәрбиелеу бала кезден басталуы керек. Екінші қағида бойынша денсаулық уәждемесін сауықтыру шаралары арқылы құру керек, яғни үнемі қайталанып отыратын жаттығулар арқылы. Осымен байланысты физикалық жаттығулар жүйесі біршама қызығушылық тудырады – аэробика, фитнес және т.б., соның ішінде ағза күйін бақылау әдісін ерекше атап өтуге болады, себебі бұл әдіс арқылы ағзаның оң және теріс әсерлерге бейімделуінің жауап беру реакциясы ретінде кері байланыс орнатылады. Бұл үшін қарапайым және қол жетімді ағзаның күйін өзіндік бағалау үшін және тез бағалау үшін құралдық және құралдық емес әдістер жасалынуы керек. Олармен қолдана отырып, оқушылар дұрыс өмір салты не беретінін сонымен қатар дұрыс емес өмір салты қандай нәтижеге әкелетіндігін дұрыс түсіне алады. Оң мысал ретінде спорттық мерекелік шаралар мен денсаулық күнін нарколог дәрігерді, психотерапевтті, диетолог, спортшыларды т.б. шақыру арқылы жүргізу болып табылады.

Осылайша, оқушылардың денсаулығының қалыптасуы білім берілуімен қатар, денсаулыққа құндылық ретінде қарау, уәждеме ретінде қалыптастыру арқылы ғана емес, оқушылардың СӨС ұйымдастырылуын олардың бос уақытында, және отбасымен бірге өткізетін уақыт кезінде, сыныптан тыс уақытта физикалық даму жолымен де жүргізіледі. Оқу-тәрбие үрдісінде денсаулықты сақтайтын технологиялар маңызды болып табылады, олар білім беру үрдісінің гигиеналық оңтайлы шарттарын және оқушылардың физикалық белсенділігін қамтамасыз етеді, сонымен қатар оқу кезінде және сабақтан тыс уақытта оқытушылармен және тәрбиешілермен жүргізілетін әртүрлі психология-педагогикалық технологиялардың маңызы да зор.

1 Педагогу о здоровом образе жизни детей: Книга для учителя / Л.В. Баль, С.В.Барканов, С.А. Горобатенко; Под ред. Л.В. Баль. - М.: Просвещение, 2005. - 190 с.

2 Шарипова Д.Д. и др. Формирование здорового образа жизни: учебное пособие для студентов институтов физической культуры и факультетов физического воспитания. – Ташкент: Лидер Пресс, 2005. – 180 с.

3 Куценко Г.И., Новиков Ю.В. Книга о здоровом образе жизни. – СПб, 2005. – 122 с.

Резюме

К.И.Ергазиева - к.х.н., доцент, КазНПУ им.Абая

Формирования здорового образа жизни учащихся общеобразовательных школ

В статье рассматриваются проблемы ухудшения здоровья детей и подростков образовательных учреждений. Приведены исследования ученых об ухудшении физиологического и нервно-психического состояния здоровья школьников за последние годы, выявлены их причины. Показаны пути формирования культуры здоровья школьников, как в учебное время, так и во внеучебной деятельности. В учебно-воспитательном процессе предложено применять здоровьесберегающие и разнообразные психолого-педагогические технологии на уроках и во внеурочной деятельности педагогами и воспитателями.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, функциональные показатели, нервно-психического здоровье, социально-психологическая дезадаптация, формирования культуры ЗОЖ, мотивации ЗОЖ, состояния организма.

Summary

K.I.Yergazieva - associate professor, Kazakh Pedagogical University named after Abai

Forming of healthy way of life of pupils of secondary schools

The article considers the problems of deteriorating health of children and adolescents educational institutions. Research scientists are given the deterioration of the physiological and neuropsychic state of health of schoolchildren in recent years, revealed their reasons. Ways of formation of culture of health of schoolchildren in school hours, and during extracurricular activities. In teaching and educational process will be invited to apply health saving and variety of psychological and pedagogical technologies in the classroom and during extracurricular activities teachers and educators.

Keywords: healthy lifestyle, functional indicators, nervous-mental health, social-psychological desadaptation, building a culture of healthy lifestyle, motivation healthy lifestyle, state of the organism.

УДК 09.00

ОБРАЗОВАНИЕ В ПОЛЕ ГЕРМЕНЕВТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ФИЛОСОФИИ

Н.Н. Мусалаев – д.философ.н., профессор,

Научно-образовательный центр «Этнокультура» КазНПУ им. Абая,

В.А.Коваленко – к.п.н., доцент КазНПУ им. Абая

Философия культуры утверждает, что мир человеческой культуры – не простое скопление расплывчатых и разрозненных фактов. Философия пытается понять эти факты как систему, как органическое целое.

Наше время обуславливает переоценку ценностей и их прямая трансляция в результатов образования. Общество долго превозносило роль технологии главным образом по той причине, что формы ее проявления были весьма заметны и, более того, очевидны. При этом принижали значение внутреннего развития человека.

Ключевые слова: философия образование, анализ, человеческая жизнедеятельность.

Ориентация знания преимущественно на социально-материальную природу человека оказалась ошибочной и недостаточной для ответов к вызовам XXI века. Этим объясняется «внезапный» переход образования к его гуманитарной составляющей. Проблема также в том, что даже рационально понятая «социальность» не может быть эффективно реализовано в простом сочетании с неактивной гуманитарностью. Всеобщий кризис духовности практической гуманизации человека в мире налицо. Глубинный контекст исходного и смыслообразующего принципа гуманизации современного знания и образования, в постижении культурно цивилизационных оснований человеческой деятельности.

Это требует, прежде всего нового ценностно-смыслового дискурса. Роль философии смело берут на себя другие науки. Появляются десятки, сотни новых определений, которые в конце-концов никак не определяют истинную суть ни знания, ни образования.

Нужен глубокий концептуальный анализ кризиса современного знания и образования с «поиском тех парадигм в культуре, которые неизменны на протяжении всего времени ее существования» (С.В. Лурье).

За основу следует брать общенаучный императив, гарантирующий объективные определения, отражающее природу самых явлений, включая природу их отношений с другими областями человеческой жизнедеятельности. Необходимо определенность видения знания и образования как философ осуществляет оформление своей рациональной рефлексии над бытием используя все богатство языка, от научных понятий до художественных средств выражения. В понятийном аппарате философии можно встретить и слова обыденного языка, и научные термины, и элементы поэзии или иного словесного творчества. То есть, здесь речь идет о принципиальной многозначности понятий, которыми оперирует философия. Естественно, что философия, определяя свою предметную область, отличную от других наук, оперирует и иными параметрами точности. Меньшая однозначность и большая гибкость философских понятий – важнейшее условие философской рефлексии. Понятия философии отражают наиболее общие стороны бытия, его диалектичность, поэтому они обтесаны, обломаны, гибки, подвижны, релятивны, взаимосвязаны, едины в противоположностях.

Гибкость философских понятий связана с тем, что философия опирается на все богатство духовного освоения мира человеком, на весь его совокупный опыт. Они могут охватывать области еще не познанного или принципиально непознаваемого бытия.

Перевод философской языковой системы, перенасыщенной смыслами и значениями, связанным с конкретной культурой мышления, всегда является некоторой интерпретацией, адаптацией к воспринимающей культуре. Познание в философии направленное на индивидуальное – это область открытий, откровений, узнаваний, сообщений. Здесь важна и тайна, и ложь (а не ошибка).

Посредством философии бытие говорит с человеком. Целостность характеристики явления, т.е. проявление в нем смысла, который отсутствует в отдельно взятом знаке совокупности, возникновение нового как бы из ничего – вот с чем неизбежно имеет дело философская герменевтика.

Поскольку философия имеет дело со смысловыми конструкциями разных культур, она также неизбежно представляет собой разновидность интерпретации. Предмет философской герменевтики – выразительное и говорящее бытие. Это бытие никогда не совпадает с самим собою и потому неисчерпаемо в своем смысле и значении. Формальное, как говорил Хайдеггер, «калькулирующее» познание не затрагивает глубин целостного исторического процесса. Ведь пишется бесконечное количество историй стран и народов, хотя в основе вроде бы лежат одни и те же факты.

Причина заключается в том, что история прошлого предстает перед нами в виде текстов, в которых могут быть смешаны как реальные, так и вымышленные события. Центральной категорией герменевтики, как искусства интерпретации «текстов», является понимание. Понимание, как и способность к труду, способность к разумной деятельности, языку, вере, так же как социальность, является сущностным свойством человека. Это важно учитывать особенно сегодня, когда информационно-коммуникативные процессы значительно влияют на изменение характера общения между людьми. Происходит разрушение границ между традиционно понимаемыми локальными культурами, и возникает единое коммуникационное культурное пространство. Возникает опасность утраты того глубокого смысла, который всегда содержался в диалоге между культурами.

Все попытки искусственного создания некоего метаязыка общения заведомо были обречены на провал, так как неизбежно вели к огромным смысловым потерям. Смысл всегда определяется в результате диалога, ищется в нем. В рамках же единого коммуникационного пространства возникает пространство тождества смыслов, которое может разрушить культурный диалог.

Резко снижается смысловая глубина диалога вследствие либо элементарного незнания естественного языка и невозможности полной интерпретации в нем языка собственной культуры, либо упрощения смыслов.

В этом случае человечество может оказаться в ситуации, когда представители разных культур хотя и будут понимать друг друга, но на уровне усредненного, примитивного диалога, может быть, даже на уровне общения, почти лишенного смысла. В результате может произойти подчинение всех культур некой искусственной суперкультуре, иные же культуры просто растворятся в этой самой суперкультуре. В таком коммуникационном поле будет господствовать общие стереотипы, общие оценки, общие параметры требуемого поведения, т.е. наиболее простые и доступные компоненты. Безусловно, это дает массу удобств, но одновременно может лишать диалог между культурами всякого смысла.

В этих условиях понимание философии именно как герменевтической деятельности, основанной на раскрытии смыслов, становится актуальной задачей развития культуры сознания и образования.

Каждая эпоха, каждый исторический пласт в жизни человеческого общества шифрует знаки этой реальности по-своему, в соответствии со своими целями и представлениями об истине, добре, справедливости и красоте. Задачи философского исследования заключается в расшифровке символов посредством интерпретации. В философии очень часто интерпретация осуществляется на вторичном или на еще более удаленном от реальности уровне, т.е. философия выступает как «интерпретация интерпретаций» (Поль Рикер). Герменевтика же будучи искусством интерпретации, постижения смысла диалогических отношений – сплетается с философскими методами исследования, обогащает их и сама выводится на рациональный уровень, приобретает философский статус.

Философия, таким образом, является своеобразной квинтэссенцией гуманитарного знания, так как она увеличивает, и приумножает массив смыслов. Она оперирует не просто с вторичным бытием, представленным нам в виде текстов, а интерпретирует это бытие. Поэтому предметная область философии принципиально не ограничена.

Субъект и объект познания в философии тесно переплетены. В качестве объекта могут выступать субъективные переживания, мысли субъекта о мире. Поэтому и понятие объективности в философии столь многозначно и не должно рассматриваться лишь как соответствие действительности.

Таким образом, философия выступает как реализация творческих потенций человеческого сознания, которые осуществляются на самом обширном первично-бытийном, вторично-

коммуникационном и семиотическом поле, включающем в себя рациональное исследование феноменов бытия, конструирование новых смыслов, позволяющих взглянуть на мир «с иной стороны», в том числе со стороны художественного восприятия мира и человеческих взаимоотношений.

Философия реализуется в пульсирующем многообразии вариантов решения тех или иных проблем, исторических подходов. И все вместе это создает поле философской герменевтической деятельности. В ней никогда предшествующий материал не отбрасывается полностью как устаревший и ненужный, но зато он постоянно интерпретируется последующими философами, которые могут весьма значительно изменить смысл, стиль и даже ценностные ориентиры автора.

Философия является интегральной формой интерпретации, осуществляемой на уровне самосознания всей общечеловеческой культуры. Это особая герменевтическая деятельность, ищущая, находящая и конструирующая смыслы бытия и человеческого существования.

1 О.Г.Дробницкий *Философия и моральное воззрение на мир*// *Философия и ценностные формы сознания*. - М., 1978. - С.89.

2 И.Кант *Трактаты и письма*. - М., 1980. - 353 с.

3 В.Г.Кузнецов *Герменевтика и гуманитарное познание*. - М., 1991. - 4 с.

4 В.Г.Кузнецов, И.Д.Кузнецова, В.В.Миронов, К.Х.Молидзян *Философия. Инфра*. - М., 1999.

5 Э.О.Маркаян *О семантических уровнях языка философии*// *Вестн. общественных наук АН Арм. ССР*. 1979. - №7. - 55 с.

6 В.В.Миронов *О понимании философии как мудрости*// *Философские науки*. 1986. - №6.

7 Ортега-и-Гассет *Хосе. Что такое философия?* - М., 1991. - 79 с.

8 Э.Г.Юдин *Системный подход и принцип деятельности*. - М., 1978. - 87 с.

Түйіндеме

Н.Н. Мусалаев – философ.ғ.д., профессор, «Этномәдениет» ғылыми-білім орталығы ҚазНПУ им. Абай

В.А.Коваленко – п.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ

Философияның герменевтикалық іс-әрекет аясындағы білім беруі

Мәдениет философиясы адамзат адамзат мәдениетінің әлемі жеке-жеке айқындалмаған фактілердің жиынтығын емес деп негіздейді. Біздің уақытымыз құндылықтарды қайта бағалау мен шартталады және білім беру нәтижесінде тікелей жеткізіледі. Қоғам ұзақ уақыт технологияның рөлін көтермелепотырды. Ең бастысы оның айқындалу формалары өте жақсы байқалу себептеріне байланысты айқын және шынайы болды. Бірақ, сонымен бірге адамның ішкі дамуының мазмұны төмендетілді.

Түйін: білім философиясы, талдау, адамның өмірлік іс-әрекеті.

Summary

N. Musalav - Doctor of Philosophy, Professor,

Research and Education Center "Ethnic Culture" Kazakh National Pedagogical University named after Abai

V.A.Kovalenko – PhD, Associate Professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

Education in the field of activity of philosophy hermeneutic

Philosophy of Culture says that the world of human culture - not just a cluster of vague and disjointed facts. Philosophy tries to understand these facts as a system, as an organic whole.

Our time causes the soul-and a live broadcast of the educational results. Company long lauded the role of technology mainly for the reason that the forms of its manifestation were highly visible and, moreover, are obvious. This belittled the importance of the internal development of man.

Key words: philosophy of education, analysis of human ability to live

ӘЛ-ФАРАБИ ЖӘНЕ АБАЙДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫНДАҒЫ ҮНДЕСТІК

К.А.Абдреимова – п.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ,

К.А.Жукенова – п.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ

Мақала әл-Фараби және Абай еңбектеріндегі білім, тәрбие және ізгілік туралы ойларды жүйелеуге құрылған. Авторлар әл-Фараби және Абай іліміндегі білім, тәрбие және ізгілік мәселерін қарастыра келе, олардың ерекшеліктеріне, тәрбиелік мәндеріне ерекше назар аударған.

әл-Фараби ілімінің ерекшелігі, ол адамгершілік мәселелерін бірінші кезекке қойған. Авторлар аталған мақалада адамгершілік туралы ғұламалардың пікірлерін келтіре отырып, оған өзіндік көзқарастарын зерттеушілер еңбегімен байланыстыра бере білген.

әл-Фараби және Абайдың аса маңызды өсиеттері білім алу, ізгілікті болу – әлі күнге дейін маңызын жоймайтын өміршең тақырып. Авторлар осы ұстанымды негізге ала отырып, оқу, тәрбие, білім алу, еңбек етуге тоқталып өткен. Осылайша, авторлар білім, тәрбие және ізгілік идеяларының мәңгілік және олардың күн тәртібінен түспейтін мәселе екендігін кеңінен ашып бере білген.

Түйін сөздер: білім, тәрбие, ізгілік, еңбек тәрбиесі, халық педагогикасы.

Қазіргі дүниені неғұрлым дұрыс танып, білу үшін және жақсы өмірдің дұрыс жолын таңдай білу үшін және жаңа мыңжылдықта білімді, тәрбиені, адамгершілікті-ізгілікті дамыту үшін біз әр уақытта, әр дәуірде өзімізге дейінгі өткен идеялар мен қағидаларға сүйенгеніміз жөн. Осындай ғұлама ой иесінің бірі және бірегейі, қазақ топырағынан шыққан ғұлама ғалым-философ әл-Фараби мен қазақтың бас ақыны атанған Абай еді.

әл-Фараби сонау ерте орта ғасырлардың өзінде адамзат ілімінің молайып, ақыл-парасаттың жетілуін, оқу-ағартудың қажеттілігін айтып, білім алудың маңызын атап көрсеткен болатын. Фараби идеялары оның 140-тан астам трактаттарының арқауы болды.

Фараби трактаттарының әрқайсысы өзіндік бір дүние, қағида, теория мен әдіс. Солардың бірі 948 жылы Египетте жазылған «Қайырымды қала тұрғындарының көзқарастары туралы трактат» болып табылады. Ол бұл еңбегінде адам әрекетінің түпкі мақсаттарының бірі – бақытқа жету деп айта келе, сол бақытқа тек білім мен игілік нәтижесінде ғана жетуге болады дейді [1].

әл-Фараби тәрбиенің, оның ішінде еңбек тәрбиенің теориясы ғылымға негізделуі қажет деп санады. Ол ғылымда тарихи үрдіс деп түсініп, ғылым жүйелі түрде құрылған білімнің жоғарғы формасы деген анықтама берген. Фараби сонымен бірге оқу-ағарту мен тәрбие туралы, еңбек мәдениеті туралы ілім жасады. Еңбектің өзі – өнер. Ал еңбек тәрбиесі сол өнерден туындайды, әрбір адамды еңбекке баулиды, еңбек шеберлігін үйретеді. Олардың еңбек ету дағдысын қалыптастырады деген болатын Фараби. Оның адам еңбегі туралы бұл тұжырымдамалар қазіргі жаңа мыңжылдықта да актуальды екені айдан анық.

Еңбек тәрбиесінің теориясын жасау барысында ол антик заманының теоретиктері Платон мен Аристотельдің тұжырымдарын басшылыққа алды. Демек, ол қандай да болсын құбылысты түсіндіруге бағытталған ұғымның, идеяның, белгілі бір саласының мәнді байланыстары мен заңдылықтары жөнінде толық түсінік беретін ғылыми білімді қорытудың ең жоғарғы формасы деген қағиданы ұдайы басшылыққа алған Фараби еңбек тәрбиесінің теориясын «өзінің ішкі құрылымы жағынан бір-бірімен логикалы байланыста болатын біртұтас білім жүйесін құрайды», – деп тұжырымдайды [2].

Педагогикалық тұрғыда қарастырсақ, бұл тұжырым – оқушыларға сапалы тәртіп, саналы білім беру, пайдалы қоғамдық еңбекке баулу деген сөз. Фараби еңбек тәрбиесінің теориясын жасауда еркін еңбектің, адамның жан-жақты дамуы үшін маңызы зор екенін атап көрсетеді.

Фараби «Еңбек ету, саналы болу, адамгершілік, ізгілік, ақылдылық табиғаттан туындауы қажет» деген ғылыми тұжырым жасады. Фараби адамды табиғат, адам, жер бетіндегі тірі организмдер дамуының ең жоғарғы сатысына көтерілген, еңбек құралдарын жасап, оларды өз қажетіне жарата білген, түсінікті сөз сөйлей білетін саналы ортаның мүшесі дейді. Адам туралы материалистік бағытты ұстанған Фараби адам еңбек ету нәтижесінде жоғары сатыға көтерілетінін алға тартады.

Фарабидің пікірінше, оқу, тәрбие, білім алу, еңбек ету, ғылым адамы болу адамгершілік және еңбек тәрбиесіне тығыз байланысты. Фараби ең алғаш еңбекті, таза еңбекті, адал еңбекті тәрбиенің алғы шарты етіп алды. «Тәрбиені неден бастау керек», «Философияны үйрету үшін алдын-ала не білу керек» еңбектерінде ғылымды, оқу-ағартуды меңгеру, білім тәрбие алу, еңбекке үйрену,

философияны меңгеру тәрбие әдістеріне байланысты екенін ғылыми тұрғыда дәлелдейді. Осы негізде ол оқыту мен тәрбиелеудің мақсаттарын жеке-жеке анықтайды. «Ғылымдар тізбесі», «Ғылымдардың шығуы» еңбектерінде ғылымдарды үйрену, реттерін белгілейді және тәрбиенің, оның ішінде еңбек тәрбиесінің тарихи тағылымын, үлгісін, болашақ ұрпаққа өнеге, тәлім етіп қалдырады.

Әл Фараби жас ұрпаққа тәлім-тәрбие беріп, еңбекке үйретіп, еңбек тәрбиесін беретін адамды (ұстаздық ететін адамды) өте жоғары бағалаған. Оның ойынша тәрбиеші адам (қазіргі мұғалім) «мәңгі нұрдың қызметшісі» [3].

Ұлы ойшыл Фараби тарихи шындықты, еңбекті, тәрбиені, оның ішінде еңбек тәрбиесін адамның игілігі, бақыты үшін қолдануды армандады. Адамның игілікке жету жолдары туралы ойларын Фараби «Сол кездің өзінде» экономиканың, саясаттың, мемлекеттік құрылыстың, отбасы тәрбиесінің, еңбек тәрбиесінің мәселелеріне байланыстыра отырып, аса қажет мызғымас берік негізге сүйенеді. Сондай-ақ ол қоғамды ақылмен дұрыс басқарудың шарттары жөнінде батыл пікір айтқан ғұлама. Өйткені адам бақытты болуға лайық және сол бақытты табуға тиіс. «Адам өз заманында жақсы да дұрыс басқарылатын қоғамда ғана шын мәнісінде бақытты өмір сүре алады», – дейді данышпан [4]. Сөйтіп, Фараби адамның өмірлік іс әрекетіне үлкен мән бере отырып, еңбек қана адамды жануарлар дүниесінен бөліп, оқшау көрсететінін ғылыми тұрғыда дәлелдеді. Адамзат қоғамының өмір сүруіне ең керектісі оның материалдық тұтыну қажеттері дегенді бірінше орынға қойып, осынау маңызды мәселе төңірегіндегі теріс көзқарастарды үзілді-кесілді жокқа шығарады.

Фараби адамдар бір-бірімен келісіп, тіл табысып отыруы керек деп есептеді. Әділеттіліктің қалыптасқан нормасы, әмбебап заңдар қажет екендігін ескерте келе ол заңдардың тәрбие арқылы жүзеге асатындығын дәйектейді. Оның ойынша, еңбексіз заң да, қоғам да ілгері дами алмайды. Ұлы ойшылдың заң күші туралы осы айтқандарынан қоғамдық келісімдер туралы идеяның алғашқы ұрығы жатқандығын аңғару қиын емес. Бұл идея Еуропада көп кейін өріс алды. Кейбір шығармаларында Фараби өз тұсындағы қоғамды астыртын ғана сынап отырды. Ондағы етек алған озбырлықтар мен қаталдықты, ақыл мен адамгершілік, еңбек тәртібі ұстанымдарының орасан бұрмалауынан деп түсіндірді.

Еңбек және еңбек тәрбиесінің ғылыми негізін қолдануда XII ғасырда жазылған «Фарабидің энциклопедиясы» атты еңбектің маңызы өте зор. Әсіресе мұның трактат ретінде ғылым тарихында алатын орны айрықша. Бұл трактат «Ғылымдар энциклопедиясы», «Ғылымдар реті», «Ғылымдар классификациясы», т.б. аттарымен Шығыс және Батыс елдерінде өте ертеден-ақ мәлім болған. Бұдан көп ғұламалар тәлім алған [5].

Әл-Фарабиден бастау алған бұл ойлар қазақ ақыны Абай еңбектерінде де кеңінен өріс алған. Ең жоғары құндылық ретінде саналатын адамның ізгілік қасиеті оның мінез-құлқы, іс-әрекеті, қарым-қатынасы, өзіндік көзқарасымен сипатталады. Мұны ұлы ақын Абай да өзінің қара сөздерінде айрықша көрсеткен. «...Тегінде адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озады. Онан басқа нәрсемен оздым ғой демектің бәрі де ақымақшылдық» деп кісінің кісілігі киген киімінен емес, оның адамгершілігінен, білімі мен мінез көріктілігінен екендігін ұғындырады [6].

Абайдың "Жетінші сөзінде" ұшырасатын "жанның тамағы" деген күрделі философиялық ұғым бар. Оны Абай біздің санамыздан тыс өмір сүретін объективті дүниенің санада сәулеленуі нәтижесінде пайда болатын ғылым, білімнің жинақталған қоры ретінде қарайды.

Абайдай ұстаз ақынның бұл "Жетінші сөзде" көздеген мақсаты адамның бойында туа пайда болатын жан құмары арқылы өз ұрпағының санасына тек қана жанның пайдалы тамақтарын сіндіру еді. Міне, Абайдың ағартушылық көзқарасының тамыр алған бір саласының қайнар көзі осы жақта жатыр.

Абай бұл бағыттағы ойларын өзге сөзбен "Ғылым таппай мақтанба" т.б. өлеңдерінде айтқан. Мұнда ол "жанның тамағы туралы" ұғымды өз заманының тұрғысынан келіп, "адам болу" үшін қажет көп керектермен ауыстырады. Ақын толық адам болу туралы өзінің жүйелі де қалыптасқан көзқарасының тезисін ұсынады. Онысы:

*Адам болам десеңіз...
Бес нәрседен қашық бол...,—
Бес нәрсеге асық бол, -*

деген жолдарда жатыр.

Ақынның бүкіл шығармаларындағы негізгі бір тұтас тақырыпта өзекті идея болған. Абайдың пікірінше, ішкі рухани казынамыздың молығуы тікелей өзіміздің қолымыздағы іс. Осы сияқты пікір

Абайдың "Он тоғызыншы сөзінде" де қайталанады. Абайдың дүние танымы бойынша сананың, ақылдың пайда болуы күнделікті өмір тәжірибесінің нәтижесінен ғана туындайтын табиғи құбылыс. Сондықтан да Абай "Он тоғызыншы сөзінде":

"Адам ата-анадан туғанда есті болмайды: естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе, дүниедегі жақсы, жаманды таниды-дағы, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады. Естілердің айтқан сөздерін ескеріп жүрген кісі өзі де есті болады... Сол естілерден есітіп білген жақсы нәрселерді ескерсе, жаман дегеннен сақтанса, соңда іске жарайды, сонда адам десе болады", – деп жоғарыдағы өлең үзіндісіндегі ойын осы сөзінде одан ары кеңіте отырып дамытатынын көруге болады [7].

Белгілі ғалым Т.Қожакеев: «Абайдың «Қалың елім, қазағым, қайран жұртым», «Қартайдық, қайғы ойладық, ұйқы сергек», «Байлар жүр жиған малын қорғалатып», «Көңілім қайтты достан да» дұшпаннан да», «Сабырсыз, арсыз, еріншек», «Менсінбеуші ем наданды», «Қайғы шығар ілімнен», «Қарашада өмір тұр», «Бойы бұлған» деген өлеңдерінде де ел ішінің бұзылуы, ондағы жікшілдік, баққұмарлық, алауыздық, өтірікшілік, өсекшілік, пайда іздеу ұрлық қылу, сұмдық-сұрқиялық істеу сияқты қасиетсіздіктерге қарғыс таңбасы басылған», – дейді [8]. Міне, бұлар қоғамға, оның мүшелеріне баға беретін, сын айтатын шығармалар. Ақынның философиялық еңбектерін тереңнен зерттеген ғалым М. Мырзахметов айтылған пікірлерді түйіндей келе: *«Бұл пікірді сәл өзгертіп ұлы Мұхтар да айтқан: Абай өскенде, ортасынан асқанда осы сияқты тарихтық, қоғамдық қайшылықтарды терең аңғарып танып барып өседі... барлық ақыл-ойын мынау ортаны мінеп, шенеп, нәрсіздік, құнсыздығын ашуға жұмсайды», – деп өзінің көрегендік ойын білдірген дейді [9].*

әл-Фараби мұрасының ішінде этнопедагогика үлкен орын алады. Ол этниканы жақсылық пен жамандықты ажыратуға мүмкіндік беретін ғылым деп қараса этнопедагогиканы халықтың әдет-ғұрып, салт-дәстүрін кейінгі ұрпаққа жеткізетін ілім деп санады. Бұған оқу, білім алу, тәрбие беруді жатқызды. Ұлы ғалымның осындай этникалық ойларынан терең гуманизмнің лебі еседі, ол адам баласын жаратылыстың, бүкіл жан иесі атаулының биік шоқтығы деп түсінді. Бірақ жамандықты жақсылық жеңгенде ғана адам баласы игі мұратына жетеді деп қорытынды жасайды.

Ұлылар еңбегінде көрініс тапқан ізгілік идеясы – халық педагогикасынан бастау алған. Халық педагогикасы – бала шыр етіп жерге түскен сәттен бастап, ананың әуенімен әлдилейтін бесік жыры, даналыққа толы мақал-мәтелдер мен жұмбақ-жаңылтпаштар, ертегілер мен аңыздар, шешендік сөздері мен нақылдар, салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар аясында ізгілікке баулитын рухани қазына.

Халық педагогикасының осындай құнды жақтарына кеңінен тоқталған, қазақ этнопедагогикасының ғылым ретінде дамуына үлкен үлес қосқан қазақтың ағартушы-демократтары Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаевтар ізгілік туралы ойларын келешек ұрпаққа үлкен мұра етіп қалдырған.

Ізгілік идеясы жалпы адамзат мәдениетінің объективті құбылысы болып саналады. Ол халықтың бай рухани қазынасынан: ауыз әдебиетінен, өлең-жырларынан, мақал-мәтелдерінен, ұлттық мәдениетінен бастау алып, соған байланысты жеке тұлғаны өз халқының рухани қазынасы, ұлттық мәдениеті, игі дәстүрлері негізінде рухани-адамгершілік тұрғыдан қалыптастыруды көздейді.

әл-Фараби туындыларының, оның ішінде еңбек пен еңбек тәрбиесі, адамгершілік, игілік туралы тағылымдары ұлы ақын Абай мұрасында одан әрі қанат жайып, әлі күнге дейін өз маңызын жойған жоқ. Қайта олардың тағылымдарының мазмұны қазіргі тәуелсіз Қазақстан жағдайында қайта түлеп, заман талабына сай жаңа көрініс алуда.

Қос ғұламаның ілімі Шығыс халықтарының, оның ішінде қазақ халқының педагогикалық ой-пікірінің дамуында революциялық төңкеріс болып есептелді. Демек, ғұламалар еңбектерінде айтылған тәрбиелік ой-пікірлер Шығыс халықтарының салт-санасының, әдет-ғұрпының ағартушылық тәлім-тәрбиелік, ой-пікірінің, ғұламалық тағылымының дамуында жаңа кезең ашып, халықтық педагогиканың негізін қалауы дейміз.

1 әл-Фараби. Әлеуметтік-этникалық трактаттар. – Алматы: Ғылым, 1995. – 210 б.

2 Машанов А. Әл-Фараби. – Алматы, 1970.

3 Григорян С.Н. Великий мыслитель Средней Азии. – М., 1958.

4 Көбесов А. Әл Фараби. – Алматы, 1971.

5 Хайрулаев М. Мирозрение Фараби и его значение в истории философии. – Ташкент, 1967.

6 Құнанбаев А. Шығармаларының екі томдық жинағы. 1 том, – Алматы: Жазушы, 1995. – 370 б.

7 Абай. Қара сөз. Поэмалар. – Алматы: ЕЛ, 1992.

8 Мырзахметов М. Абайдың адамгершілік мұраттары. – Алматы: Рауан, 1993.

9 Мырзахметов М. В осхождении Мухтара Ауэзова к Абаю. – Алматы, 1995.

Резюме

К.А.Абдреймова – к.п.н., доцент, КазНПУ им. Абая

К.А.Жукенова – к.п.н., доцент, КазНПУ им. Абая

Гармония педагогических взглядов Аль-фараби и Абая

В данной статье представлены систематизация идей о гуманизме, знаниях и воспитании в трудах Аль-Фараби и Абая. Авторы, рассматривая проблему гуманизма, знаний и воспитания во взглядах Аль-Фараби и Абая, особое внимание уделили на особенности, воспитательное значение их.

Особенность учение Аль-Фараби заключалась в том, что проблему человечности выдвигал на первый план. В данной статье авторы, приведя в пример высказывания ученого просветителя о человечности, изложили собственные позиции со ссылкой на их труды.

Проблема приобретения знаний и гуманизма исследованная в трудах Аль-фараби и Абая не потеряла своего значения до сегодняшнего дня. Таким образом, авторы, раскрывая идеи гуманизма, приобретения знаний и воспитания определяют их во взглядах Аль-Фараби и Абая как проблему вечную и актуальную.

Ключевые слова: знание, воспитание, гуманизм, трудовое воспитание, народная педагогика.

Summary

K.A.Abdreimova – Ph.D, Associate Professor Kazakh National Pedagogical University named after Abai

K.A.Zhukenova – PhD, Associate Professor Kazakh National Pedagogical University named after Abai

Harmony pedagogical views of Al-Farabi and Abay

This article presents the systematization of the ideas of humanism, knowledge and education of the writings of al-Farabi and Abay. Authors, considering the problem of humanism, knowledge and education in the views of Al-Farabi and Abay, special attention was paid to especially their educational value.

The peculiarity of the doctrine of al-Farabi was that put forward the problem of humanity to the fore. In this article the authors citing the statements uchenogoi educator of humanity, set out their positions with reference to their work.

The problem of the acquisition of knowledge and humanism studied the writings of al-Farabi and Abay has not lost its significance until today. Thus, the authors revealing the ideas of humanism, the acquisition of knowledge and education determine their views of al-Farabi and Abay as the eternal and actual problem.

Keywords: knowledge, education, humanism, labor education, folk pedagogy.

УДК 796.011

ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ СИСТЕМЫ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Э.К.Ахметова – к.п.н., доцент КазНПУ им. Абая

Б.К.Адамбеков – к.п.н., ст. преподаватель КазНПУ им. Абая

Современные ученые и просветители педагогической науки всегда акцентированный свое внимание на то, чтобы использовать физические упражнения и спортивные игры воспитания подрастающего поколения.

Как воспитывать ребенка, чтобы не упустить драгоценное время и заложить основы нравственности, которые впоследствии станут фундаментом для становления его личности и ориентирами на всю дальнейшую жизнь?

В данной статье рассматриваются возможности и предпосылки формирования нравственного воспитания детей школьного возраста на основе физического образования. Несмотря на то, что в младшем школьном возрасте формируются только зачатки подлинной нравственности – именно они, окрепнув, станут фундаментом личности ребенка и его надежным ориентиром в сложном человеческом обществе.

Ключевые слова: физическое воспитание, нравственное воспитание, система физической культуры, начальная школа.

Общеизвестно, что любая система не может существовать вне определенной среды, она может быть только во взаимодействии с последней. Вот почему системный подход к анализу воспитательного процесса обязательно предусматривает изучение взаимодействия системы со средой [1; 2; 5].

Исходя из предлагаемой нами теоретической модели системы физического воспитания, мы определили целевые критерии структуры воспитательного процесса. Процесс физического воспитания в современной начальной школе должен быть направлен на:

- целостное формирование личности с учетом цели всестороннего, гармонического развития ученика;

- формирование нравственных качеств школьника на основе общечеловеческих ценностей, социально ориентированной мотивами, гармонически интеллектуальной, эмоциональной и волевой сфер развития ученика;
- начальное приобщение школьников младших классов к общественным ценностям в области физической культуры и спорта;
- воспитание жизненной позиции, соответствующей демократическим преобразованиям общества;
- развитие двигательных способностей и интересов школьников с учетом их возможностей и желаний, а также социальной дееспособности;
- организацию познавательной деятельности школьников на уроках физической культуры, развивающей индивидуальное и общественное сознание;
- развитие важнейшей социальной функции ученика - общения в изменяющихся условиях двигательной деятельности и повышения социальной напряженности.

Эффективность физического и нравственного воспитания зависит:

- от сложившихся воспитательных отношений;
- от соответствия цели и организации действий;
- от направленности и содержания воспитательного влияния на школьника;
- от совокупности действия объективных и субъективных факторов. Субъективные факторы взаимодействия учителя с учениками, объективные факторы материально - технические, социальные, санитарно-гигиенические;
- от активности его участников в педагогическом взаимодействии;
- от интенсивности воздействия на "внутреннюю сферу" учеников ("внутренняя сфера" потребность, эмоции, интеллект и т.д.);
- от сочетания педагогического воздействия и уровня развития вербальных и сенсомоторных процессов школьников;
- от интенсивности и качества взаимоотношений (общения) между самими учениками.

Под содержанием процесса физического и нравственного воспитания мы понимаем систему знаний, убеждений, навыков, качеств и черт личности, устойчивых привычек поведения, которыми должны овладевать учащиеся в соответствии с поставленными целями и задачами. Физическое воспитание должно рассматриваться в целом педагогическом процессе, считая с трудовым, умственным, эстетическим и, конечно же, нравственным воспитанием. Главная цель физического воспитания – всесторонне и гармонически развитая личность.

Современная начальная школа взяла курс на гуманитаризацию и демократизацию, что должно привести к новому качеству физического и нравственного воспитания.

В основе современной идеологии физического воспитания должны лежать следующие идеи:

- реализм целей физического и нравственного воспитания;
- совместная деятельность школьников и взрослых, т.е. совместный поиск нравственных образцов;
- самоопределение, т.е. целостность личности с твердым убеждением, демократическими взглядами и жизненной позицией;
- личностная направленность физического воспитания;
- добровольность в преодолении физических нагрузок и трудностей, возвышении себя;
- коллективистская направленность, преодоление отношения к коллективу как сугубо дисциплинированному средству.

Принципы воспитательного процесса – это общие исходные положения, в которых выражены основные требования к содержанию, методам, организации воспитательного процесса.

Основные требования, предъявляемые к воспитательным процессам по физической культуре:

1. обязательность;
2. комплексность;
3. равнозначность.

Вышеназванные принципы воспитательного процесса на уроках физической культуры составляют систему. Современная отечественная система физического воспитания по К.И. Адамбекову [1] руководствуется следующими принципами:

1. общественная направленность физического воспитания;
2. связь физического воспитания с жизнью, трудом;

3. в физическом воспитании опора на положительное;
4. гуманизация воспитания;
5. личностный подход;
6. единство воспитательных воздействий.

Ведущие ученые в теории и методики физического воспитания [3; 4; 6; 7] физическое воспитание понимают как общественный институт, призванный с младшего возраста готовить людей с помощью наставлений и приема, убеждением и принуждением к двигательной деятельности и к неуклонному применению в жизни условных навыков. В различные времена содержание этого принципа менялось, приобретая то большую общественную, то государственную, то личностную направленность.

Дети, подростки активно стремятся к взрослым, сама природа детей дает учителям возможность достичь необходимого педагогического эффекта. Чем меньше возраст школьника, тем больше возможности формировать его социальные чувства и стойкие привычки поведения: пластичность его нервной системы, позволяет достичь высоких результатов при решении всех, воспитательных задач. И.П.Павлов указывал, что жизнедеятельность человеческого организма обусловлена влиянием окружающей среды, условиями его существования. Это влияние он называл "жизненным воспитанием".

Опора на положительное связана с выбором ведущего звена в воспитательном процессе. Найти это звено в каждом конкретном случае - задача учителя физической культуры.

Опора на положительное имеет еще один аспект, который можно обозначить как создание положительного воспитательного фона. Сюда относится и жизнедеятельность воспитанников, и стиль воспитания отношений, и даже "дух", говорил К.Д.Ушинский, учебно-воспитательных заведений.

К.Д.Ушинский далее пишет - спокойная, деловая обстановка, где каждый занят своим делом, никто не мешает друг другу, где высокая организация труда и отдыха способствует бодрому, уверенному движению вперед, где и стены воспитывают, потому что продуманы все мелочи интерьера, где чувствуется слаженность действий и заботливое отношение друг к другу, не может не оказать благоприятное воздействие.

К воспитательному принципу опоры на положительное тесно примыкает, почти сливаясь с ним, еще один важный принцип гуманизации. Он требует от учителя физической культуры, тренера по видам спорта следующее:

1. Гуманное отношение к личности воспитанника.
2. Уважение его прав и свобод в учебно-тренировочных занятиях.
3. Предъявление школьникам посильных и разумно сформированных требований.
4. Уважение к позиции воспитанника даже тогда, когда он отказывается выполнить предъявляемые требования.
5. Уважения права школьника быть самим собой.
6. Доведения до сознания ученика конкретных целей физического воспитания.
7. Ненасильственное формирование и развития физических качеств.
8. Признания права личности на полный отказ от формирования тех качеств, которые по каким-либо причинам противоречат ее убеждениям (религиозные и др.), т.е., придерживаясь вышеназванных принципов, учитель физической культуры на вооружение своей педагогической деятельности должен брать первую статью Всеобщей декларации прав человека, где гласит: "Все люди рождаются свободными и равными в своем достоинстве и правах. Они наделены разумом и совестью и должны поступать в отношении друг друга в духе братства".

В физическом воспитании одна из важных категорий связанная с вопросом - как воспитывать? Эта категория метода воспитания, т.е. путь к заданной цели воспитания. На сегодняшний день в физическом воспитании накоплено множество методов, поэтому учитель физической культуры для эффективного выбора методов воспитания в первую очередь должен уметь следующее:

- Цели и задачи физического воспитания. Какова цель, такими должны быть методы ее достижения.
- Содержание физического воспитания.
- Возрастные особенности школьников.
- Уровень сформированное коллектива, класса, группы.
- Индивидуальные и личностные особенное школьников.
- Условия для физического воспитания.

- Средства физического воспитания (упражнения, игры, соревнования)
- Уровень педагогической квалификации учителя физической культуры.
- Время отводимое на физическое воспитание.

Ожидаемые последствия, т.е. результат, успех.

По характеру методы физического воспитания делятся на убеждение, упражнение, поощрение и наказание. По результатам методы воздействия физических упражнений на учеников можно разделить на две группы:

Влияния, создающие нравственные установки, мотивы, отношения, формирования представления, понятия идеи.

Влияния, создающие привычки, определяющие тот или иной тип поведения.

В настоящее время наиболее объективной и удобной представляется классификация методов воспитания на основе направленности - интегративной характеристики, включающей в себя в единстве целевую, содержательную, процессуальную стороны методов физического воспитания. В соответствии с этой характеристикой выделяются три группы методов физического воспитания:

- методы формирования познания ученика;
- методы организации деятельности и формирования опыта общественного поведения;
- методы стимулирования поведения и деятельности.

Структура данной системы методов физического воспитания представлена на таблице 1.

Таблица – 1. Структура методов физического воспитания школьников младших классов

Методы физического воспитания		
Методы формирования познания	Методы организаций деятельности и формирования опыта поведения	Методы стимулирования
Убеждение	Упражнение	Мотивация
Рассказ Объяснение Разъяснение Лекции Этическая беседа Увещевание Внутренние Инструктаж Диспут Доклад Пример	Упражнение Приучение Педагогическое требование Коллективное (класс) мнение Поручение Воспитывающие ситуации	Соревнование Поощрение Наказание

Таким образом нравственно воспитание школьников начального класса используя физические упражнения является своеобразный стержень, вокруг которого строятся все остальные процессы развития и обучения.

- 1 Адамбеков К.И., Касымбекова С.И. Социально-педагогические основы физического воспитания учащейся молодежи. - Алматы: Санат, 1998. - 198 с.
- 2 Таникеев М. Т. Физическая культура и спорт и проблемы воспитания культуры.//ТИПФК,-1980. - №6. - С. 2-5.
- 3 Орехов Л.И. Физическое воспитание в современном обществе// ТИПФК.-1999. - М. -С 6-12.
- 4 Матвеев Л.П. Теория и методика физического воспитания. Учебник для ИФК. - М.: Фис. 1976. - 236 с.
- 5 Сухарев А.Г. Двигательная опасность и здоровье подрастающего поколения. - М.: Знание, 1976. - 49 с.
- 6 Пономарев Н.И. Еще раз о теории физической культуры //ТИПФК.. - 1985. -№6. - С.46-49.
- 7 Платонов В.Н. Основы современной системы подготовки спортсменов. - Киев: Здоровье, 1999. - 450 с.

Түйіндеме

Э.Қ.Ахметова – п.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ доценті

Б.Қ.Адамбеков – п.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ аға оқытушысы.

Бастауыш мектептерде дене мәдениеті арқылы оқушыларды тәрбиелеу жолдары

Қазіргі заманғы ғалымдар мен ағартушылар дене мәдениеті жаттығуларын ашып, оны ұрпақ тәрбиесінде пайдалануды ерекше атап көрсеткен.

Бастауыш мектептегі балаларды дене шынықтыруға тәрбиелеу-дамыту мен білім берудің барлық үдерістері құрылатын өзгеше бір өзеке түрі болып табылады.

Алтаннан да қымбат саналатын уақытты бос жібермей, кейін баланың тұлға болып қалыптасуының іргетасы болатын ізгіліктің негізін қалау үшін баланы қалай тәрбиелеген жөн?

Бұл мақалада бастауыш сыныбы оқушыларының адамгершілік қасиеттерін дене тәрбиесі негізінде қалыптастырудың мүмкіндіктері мен алғышарттары қарастырылады. Бастауыш сыныбы кезеңде адамгершіліктің енді ғана қалыптаса бастайтынына қарамастан, кейінірек, шындала келе осындай күрделі адам қоғамында баланың тұлғасына сенімді бағыт-бағдар сілтейтін тек солар болады.

Түйін сөздер: бастауыш сыныбы, дене тәрбиесі, адамгершілік тәрбиесі.

Summary

Akhmetova E. - PhD Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Associate Professor

Adambekov B. - Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Senior Lecturer

Educational influence system of physical training in primary schools

Modern scientists and educators pedagogy is always focus their attention to the fact that the use of exercise and sports education of the younger generation.

How to raise a child, so as not to lose precious time and lay the foundations of morality, which later become the foundation for the development of his personality and a focus on the entire life?

This article discusses the possibilities and prerequisites for the formation of moral education of children of school age on the basis of physical education. Despite the fact that in the early school years form only the rudiments of true morality - that they are firmly established, will become the foundation of a child's personality and his reliable guide to a complex human society.

Keywords: physical education, moral education, the system of physical education, elementary school.

УДК 796.422.16

РАЗВИТИЕ ВЫНОСЛИВОСТИ БЕГУНОВ НА ДЛИННЫЕ ДИСТАНЦИИ В ГРУППЕ СПОРТИВНОГО СОВЕРШЕНСТВА

К.И.Ергазиева - *к.х.н., доцент, КазНПУ им.Абая*

В.Борисов – *студент 2 курса КазНПУ им.Абая*

В статье говорится об рационализации процесса подготовки бегунов на длинные дистанции в группе спортивного совершенства главным соревнованием, путем сбалансирования тренировочных нагрузок и процессов восстановления. Главной задачей по рационализации процесса подготовки спортсменов является правильное формирование и сочетание микроциклов и макроциклов, разделение их на периоды подготовки. Важен правильный подбор средств, приемов и методов для каждого периода. Главную роль по развитию выносливости у бегунов на длинные дистанции в группе спортивного совершенства играют тренировки, направленные на развитие специальной выносливости и процессы восстановления после нагрузки высокой интенсивности.

Ключевые слова: бегуны, специальная выносливость, длинные дистанции, периоды подготовки, спортивное совершенство.

Во всех циклических видах спорта крайне важное значение имеет уровень развития выносливости. Это связано с тем, что рост спортивных результатов связан с дальнейшим расширением функциональных возможностей организма и совершенствованием двигательных качеств спортсмена, при этом особое значение придается развитию именно выносливости. В группе спортивного совершенства к физиологическому состоянию спортсменов предъявляются высокие требования. Поэтому при подготовке к соревнованиям бегунов на длинные дистанции важно рационализировать весь процесс подготовки, способствуя подведению к пику высшего спортивного мастерства. Для рационализации процесса подготовки спортсменов к главным соревнованиям тренеру необходимо знать анатомо-физиологические особенности организма бегуна на длинные дистанции, теорию и методику при подготовке бегунов на длинные дистанции, биохимические процессы, проходящие в организме спортсмена. В настоящее время не полностью раскрывается тема подготовки бегунов на длинные дистанции в группе спортивного совершенства. Источники которые существуют поверхностные, они определяют общие основы подготовки бегунов на длинные дистанции. Тренерам важно знать все методы и средства для достижения пика высокой работоспособности. Поэтому важно конкретизация всех факторов, способствующих достижению высшего спортивного мастерства спортсменов.

Спортивная подготовка разделяется на обще-подготовительный, специально-подготовительный, подводящий и соревновательный периоды. Для этого важно знать правильность построения учебно-тренировочных занятий в каждом периоде подготовки бегунов на длинные дистанции в группе спортивного совершенства.

Обще-подготовительный период. Исследование проводилось на базе СДЮШОР №14, также во время учебно-тренировочных сборов, которые проходили в условиях высокогорья на озере Иссык-Куль в поселке Бостыри на высоте 1700 метров над уровнем моря.

В обще-подготовительном периоде происходит укрепление опорно-двигательного аппарата и сердечно-сосудистой системы. Этот период носит фундаментальную роль в подготовки бегунов на длинные дистанции. Задачей обще-подготовительного периода является подготовка организма спортсмена к специальной работе. Средствами обще-подготовительного периода являются прыжковые и скоростно-силовые упражнения. Они рационализируют технику бега и развивают скоростно-силовые качества спортсмена.

Беговые нагрузки обще-подготовительного периода должны проходить в аэробном режиме. То есть ЧСС при кроссовой подготовки не превышает аэробный порог. Аэробные нагрузки способствуют повышению аэробного порога т.е. развитие общей выносливости. Такой режим тренировки способствует укреплению сердечно-сосудистой системы. В сердце укрепляются левый и правый желудочки, клапаны, из-за усиленного кровообращения сердце начинает работать экономичнее, понижая энергозатраты бега. При увеличении тренировочного объема и нагрузки важно учитывать принцип плавности и систематичности.

Основным средством аэробной нагрузки является длительный равномерный бег. Обычно его используют один раз в неделю, начиная с небольших кроссов, доводя до длительных километрожей.

Одно из важнейших средств тренировок обще-подготовительного периода является фартлек. Фартлек – это тренировка с переменным видом деятельности. Средствами фартлека являются скоростные и скоростно-силовые упражнения, отдых осуществляется через бег трусцой. Основной идеей фартлека является переключение с одной деятельности на другую. Фартлек комплексно развивает физические качества бегуна на длинные дистанции. Он способствует развитию скоростно-силовых качеств, общей выносливости, координационных качеств бегунов.

В обще-подготовительном периоде, как и в других периодах подготовки, немаловажную роль играют упражнения на гибкость. Они делают мышцы бегунов на длинные дистанции эластичными, формируя в них выносливость. Также упражнения на гибкость несут главную роль по профилактике травматизма.

Между микроциклами обще-подготовительного периода следуют восстановительные микроциклы. Они способствуют долгосрочной адаптации к тренировочным нагрузкам. Во время восстановительных микроциклов спортсмен восстанавливает физические и эмоциональные силы, что способствует оздоровлению спортсмена. А сохранение здоровья основной залог успеха спортивной подготовки. Обще-подготовительный сезон является базой физической, технической, тактической, психологической подготовки.

Специально-подготовительный период. В специально-подготовительном периоде играет большую роль развитие специальной выносливости. Этот период является главным для бегунов на длинные дистанции в группе спортивного совершенства. Так как группой спортивного совершенства являются высококвалифицированные спортсмены, доля специальной работы становится высокой. Для данного периода характерны нагрузки высокой интенсивности. Ведущую роль на этом этапе играют процессы восстановления после нагрузок высокой интенсивности. В специально-подготовительном периоде важно индивидуализировать весь процесс подготовки к соревнованиям каждого спортсмена. Нужно следить за состоянием нервной системы и всего организма спортсмена в целом. Нагрузки высокой интенсивности предъявляют высокие требования к психике и состоянию организма спортсмена. Поэтому надо следить за эмоциональным состоянием спортсмена, за показателями ЧСС в покое, до и после нагрузки. Чрезмерные нагрузки на организм приводят к перееданию спортсменов после физической нагрузки и ведет к деадаптации, что значит ниже исходного уровня. Главное правильно сбалансировать восстановление от одной нагрузки высокой интенсивности к другой. Важно научить спортсмена слушать свой организм и отслеживать свое состояние. Этим могут послужить измерение ЧСС в покое, и отслеживание своего самочувствия. Нужно помнить, что без рационального восстановления вся проделанная работа приведет к плохому результату.

Характер и средства специальных нагрузок зависят от специализации спортсменов. Например, тренировочная нагрузка по развитию специальной выносливости для бегуна на 5000 метров будет интервальная работа на стадионе, 6-8 раз по 1000 метров с соревновательной скоростью, интервал отдыха через бег трусцой, объем и интенсивность нагрузки зависит от подготовленности спортсмена. Также выполняются работы на более скоростных отрезках для поддержания скоростных режимов. Работа выполняется выше соревновательной скорости планируемого результата. В легкие дни используется нагрузка низкой интенсивности, бег трусцой. Бег трусцой является главным восстановительным средством после нагрузок высокой интенсивности, что обеспечивает восстановление спортсменов от одной тяжелой нагрузки к другой.

Для подготовки бегуна к марафону главную роль играет равномерный продолжительный бег, который формирует в организме спортсмена правильное энергообеспечение. Бегун при преодолении марафона после 35 километра теряет весь гликоген в мышцах и в печени. Гликоген является основным энергетическим источником марафонца. Тренировки с применением равномерного продолжительного бега тренируют в организме свойство превращать жиры в энергию.

Основным формирующим средством специальной выносливости у марафонца являются беговые интервалы. Например, специальная тренировка для марафонца: 3 раза по 5 км, через 1 км бега трусцой

Подводящий период подготовки. В подводящем периоде подготовки происходит восстановление физических и эмоциональных сил. Подводящий период занимает две недели до соревнований. В этом периоде важно максимально раскрыть функциональные возможности организма спортсменов. Для подводящего периода характерно плавное снижение объема и интенсивности нагрузки, приводящее к суперкомпенсации. Последняя высокая по интенсивности и объему нагрузка должна быть выполнена не менее чем за 14 дней до соревнований. Это будет способствовать дальнейшей суперкомпенсации и мобилизации сил всего организма на соревнованиях, что гарантирует максимальную отдачу организма спортсмена на соревнованиях. Интенсивность нагрузки подводящего периода значительно снижена по сравнению со специально-подготовительным периодом. Но в подводящем периоде есть тренировки, которые выполняются в соревновательном режиме. Средствами этих тренировок являются скоростные тренировки, которые способствуют поддержанию спортивной формы и подготовке опорно-двигательного аппарата к соревнованиям.

В подводящем периоде важна роль психологической и тактической подготовки спортсменов. Для психологической подготовки важны психологические установки, которые помогут спортсмену противостоять утомлению в экстремальной ситуации. Психологическая установка является главным фактором мотивации спортсменов к соревнованиям. Она мобилизует все морально-волевые качества спортсменов. Здесь большую роль играет деятельность центральной нервной системы, координирующая все процессы психики.

Соревновательный период. В соревновательном периоде главную роль играет соревновательная деятельность. Этот период охватывает время проведения соревнований и время между соревнованиями. В соревновательном периоде важна мобилизация и раскрытие всех функциональных возможностей организма. В этом периоде также важно рационализировать тренировочный процесс между соревнованиями.

На соревнованиях важно показать высокую работоспособность, техническое, тактическое мастерство. Все это обеспечивает правильное подведение к соревнованиям и значительную роль играют психологические установки. Соревнования является экстремальным видом деятельности, поэтому спортсмен испытывает высокое эмоциональное напряжение. Важно мобилизовать морально-волевые качества спортсмена и обеспечить ему состояние боевой готовности, которое приведет к высокому результату. Психологические установки- это само приказы и самовнушения, которые мобилизуют психику и делают ее устойчивой к высокой интенсивности нагрузки. Тактическое мастерство спортсмена характеризует его правильность принятия решений в экстремальной ситуации. Аналитический склад ума и оперативное мышление основной показатель высшего спортивного мастерства спортсмена.

Между соревнованиями появляется промежуток времени, который направлен на поддержание спортивной формы. Задача учебно-тренировочных занятий рационализировать период подготовки между соревнованиями для достижения пика спортивной формы. Как правило у бегунов на длинные дистанции не всегда первое соревнование будет показателем высшего пика работоспособности. Первое соревнование является главной тренировкой в спортивной подготовке. Только соревнования

делает важный сдвиг в организме спортсмена. Поэтому правильные тренировки после соревнования приведут к подъему формы на новый уровень. Вторые, третьи соревнования являются показательными. Все индивидуализировано для каждого спортсмена. Тренеру надо хорошо знать и чувствовать спортсмена, чтобы правильно выйти на главные соревнования. Знание и чувства, оценка возможностей спортсменов обеспечивают тренера на ранних этапах подготовки, где ему дана возможность наблюдения за спортсменами при подготовке к этапу высшего спортивного мастерства.

Восстановительный период. Задачей восстановительного периода для бегунов на длинные дистанции является восстановление физических и моральных сил. Основным средством восстановительного периода является активный отдых: походы в горы, спортивные игры, баня и т.д.

Роль тренировки в высокогорье в подготовке бегунов на длинные дистанции. Тренировки в высокогорье имеют важную роль в подготовке бегунов на длинные дистанции. Проводя учебно-тренировочные занятия в высокогорье спортсмен тренирует организм в условиях гипоксии, при возвращении в низменность увеличиваются эритроциты в крови, которые осуществляют дыхательную функцию, увеличивается гемоглобин в крови. Это приводит к быстрому транспорту кислорода к мышцам. Также это меняет структуру мышечных волокон, что характеризуется наличием большого числа митохондрий и миоглобина. Образование медленных мышечных волокон ведет к высокой устойчивости к утомлению.

Лидеры в беге на длинные дистанции эфиопы и кенийцы живут на высоте 2000 метров над уровнем. Климатический фактор формирует в них выносливость. Они живут в условиях гипоксии при этом приезжая на низкие высоты они показывают высокие результаты в беге на длинные дистанции.

В группе спортивного совершенства важно вывести спортсменов на их профессиональный уровень. Повышать их грамотность и добиваться от них полной отдачи. Главное отличие этой группы принцип индивидуализации нагрузки и возросшая роль специальной работы. Главное в подготовке бегунов на длинные дистанции – это умение правильно сопоставить дни нагрузок высокой интенсивности и дней, восстановительных учебно-тренировочных занятий, обеспечивая спортсменам адаптацию к нагрузкам. При подготовке бегунов на длинные дистанции к тренеру предъявляются большие требования к его профессионализму и на него ложится большая ответственность. Поэтому для тренера важно знать все средства, методы, факторы способствовавшие достижению высшего спортивного мастерства и рациональный выход на этап спортивного долголетия.

1 Холодов Ж.К., Кузнецов В.С. Теория и методика физического воспитания и спорта. «Академия», 2010. – 472 с.

2 Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. - М. Физкультура и спорт, 1991.

3 Курамин Ю.Ф. Методика развития выносливости /В кн. Теория и методика физической культуры: Учебник /Под ред. проф. Ю.Ф. Курамина. - М. Советский спорт, 2003. – 345с.

4 Позный метод бега Романов Н.П., Робсон Д. - М., 2013. - 337с.

5 Артур Лидьярд, Гарт Гилморт. Бег с Лидьярдом. - 1981. - 293с.

6 Пит Фитзенгер, Скотт Дугласю. Серьезные тренировки на выносливость. - 2007. – 267с.

Түйіндеме

К.И.Ергазиева – х.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ

В.Борисов – 2 курс студенті Абай атындағы ҚазҰПУ

Спорттық мүмкіншіліктерді жетілдіру тобындағы ұзақ қашықтыққа жүгірушілердің шыдамдылық қасиеттерін дамыту

Бұл мақалада спорттық жетілдіру тобындағы ұзақ қашықтыққа жүгірушілердің маңызды жарыстарға дайындауға рационализаторлық жолдар арқылы жаттығу жүктемесі мен қалыптастыру жүйесін теңгеру жайында мағлұматтар берілген спортшыларды рационализаторлық дайындау жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі микроциклдермен макроциклдерді үйлестіріп, оларды дайындық бөлімдерге бөлу болып табылады. Әр бөлімге бөлуде жаттықтыруға қатысты құралдар мен әдіс тәсілдерді дұрыс таңдау маңызды. Ұзақ қашықтыққа жүгірушілердің спорттық мүмкіншіліктерін жетілдіру тобындағы спортшылардың шыдамдылық қасиеттерін жетілдіруде жоғары жүктемелерден кейінгі қалыпқа келтіру жүйесін дұрыс құру маңызды рөл атқарады.

Түйін сөздер: жүгірушілер, арнайы шыдамдылық, ұзақ қашықтық, дайындық кезендері, спорттық жетілдіру.

Summary

K.I.Yergazieva - professor, Kazakh Pedagogical University named after Abai

V.Borisov – 2-course student Kazakh Pedagogical University named after Abai

Development of endurance long distance runners in the group of sporting excellence

The article refers to the rationalization of the process of preparation of long-distance runners in the group of sporting excellence in the main competition by balancing the training loads and recovery processes. The main objective of the

rationalization process of preparation of sportsmen is correct formation and the combination of micro-cycles and macrocycles, their division into periods of training. Hiring the right tools, techniques and methods for each period. The main role for the development of endurance in long-distance runners in the group play sports excellence training to develop special endurance and recovery processes after load of high intensity.

Keywords: runners, special endurance, long-distance, training periods, sporting excellence.

УДК 796.01

ОЦЕНКА СТЕПЕНИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДВИГАТЕЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ ДВИГАТЕЛЬНЫХ ДЕЙСТВИЙ В СПОРТЕ

Е.К.Адамбеков – к.п.н., профессор КазНПУ им. Абая
Т.М.Джапаров – магистрант 2 курса КазНПУ им. Абая

Подготовка спортсменов по игровым видам спорта является сложным многофакторным явлением, включающим цели, задачи, средства, методы, организационные формы, материально-технические условия, и т.д., обеспечивающие достижения студентами наивысших спортивных результатов, а также организационно-педагогический процесс подготовки спортсмена к соревнованиям. Наиболее распространенным видом спорта среди студенческой молодежи во всем мире являются игровые виды спорта и в частности баскетбол.

В статье представлены результаты исследование оценки степени использования двигательного потенциала. А также представлены актуальные проблемы дальнейшего совершенствования студенческого спорта.

Ключевые слова: двигательные действия, потенциал, тактика, техника, баскетболисты, студенческий спорт, физическая подготовка.

Достижение высокого спортивного результата находится в прямой зависимости от того, насколько точно спортсмен умеет выполнять возникающие перед ним двигательные задачи.

В.М. Зацюрский и С.В. Голомазов [1,2] двигательные задачи, требующие точности выполнения, делят на две группы: в первую группу они относят движения, оценка точности которых осуществляется по конечному результату (попадание спортивного снаряда в цель); ко второй группе авторы относят движения, в которых точность оценивается по отклонению от заданной программы на всем протяжении движения.

Вместе с тем, ряд исследований все в большей мере свидетельствует о том, что в осуществлении точностных двигательных актов ведущую роль играет двигательный анализатор [2].

Неотъемлемой функцией двигательного анализатора является «проприорецептивная чувствительность». Чем эта чувствительность выше, тем значительнее квалификация спортсмена. Об этом свидетельствуют работы [3].

Целым рядом авторов отмечена более высокая точность движений правой рукой по сравнению с левой.

Повышенные требования к точности движений спортсменов предъявляют спортивные игры. Для успешной игровой деятельности необходимо стремиться к соблюдению рациональной программы точности перемещения сегментов и частей тела на всем протяжении движения, а также к конечному результату каждого подготовительного движения - точному броску или удару [4]. Этим, по-видимому, можно объяснить повышенный интерес к вопросам точности движений в спортивных играх.

В баскетболе точность движений проявляется при выполнении любых игровых действий как в защите, так и в нападении.

Многие авторы считают, что точность баскетболистов представляет собой генерализованную способность. Это значит, что если баскетболист точен в одних видах движений, то он будет точен и в других. Они объясняют это явление значительной степенью влияния наследственности на точность двигательных действий [5].

В то же время сейчас появились данные, свидетельствующие о специфичности проявления точности при бросках [6].

Продолжая углубленный поиск причин, определяющих точность выполнения приемов в баскетболе, ряд авторов остановились на исследовании деятельности центральной нервной системы – изучении межцентральных отношений в коре больших полушарий во время бросков мяча в кольцо и выполнения других игровых приемов, а также проприорецептивной чувствительности спортсменов [7].

На тензометрическом приборе, обладающим высокой чувствительностью и малой инерционностью, С.А. Полиевский и В.А. Данилов осуществили оценку точности воспроизведения силовых характеристик броска. Полученные авторами данные указали на особенности кожно-мышечной чувствительности у 18 баскетболистов – мастеров спорта и перворазрядников. При этом объектами сравнительного анализа служили цифровые данные ошибок в воспроизведении усилия и результаты броскового зачетного норматива для команд мастеров (30 бросков с разных точек и штрафных при непрерывном перемещении игрока).

Исследования С.А. Полиевского и др. [13] предлагают новые методы оценки точности движений баскетболистов по физиологическим сдвигам. Однако, не следует забывать, что измерения, проведенные авторами, были выполнены в заданиях, удавленных от непосредственного игрового движения.

В современном баскетболе особенно пристальное внимание специалистов и тренеров сосредоточено на игре в защите. Это можно объяснить целым рядом причин, к которым следует, прежде всего, отнести изменения правил игры. Одной из тенденций развития баскетбола стало ужесточение наказаний за грубость или неточность при игре в защите. Этому способствовало введение правила «семи командных фолов» и «трех штрафных бросков» при нарушениях во время бросков из-за шестиметровой линии и т.д.

Важность точности движений во время борьбы за овладение мячом, отскочившим от корзины при игре в защите, суровость наказаний за ошибку при противодействии броску или при выполнении перехвата мяча, обрекали защитника на пассивность при борьбе за мяч. Необходимы были новые методические решения, способствующие совершенствованию приемов игры в защите. Появляются работы, направленные на совершенствование точности оценки движений при игре в защите [5].

Решение вопросов развития точности движений при игре в защите особенно актуально в детско-юношеском возрасте. Поэтому не случайно

А.Я. Гомельский и В.Г. Луничкин [14], обсуждая актуальные проблемы детского и юношеского баскетбола, считают «наиболее негативными моментами» его развития: недостаточную эффективность игры в защите, особенно по показателям точности специализированных движений.

Из анализа выполненных к настоящему времени исследований точности специализированных движений у юных баскетболистов видно, что их авторы ограничивались изучением лишь некоторых показателей, таких, как точность бросков в игре или точность воспроизведения силовых характеристик броска и точности движения руки в условиях лаборатории [8].

В большинстве случаев показатели точности движения измерялись в далеких от баскетбольной практики заданиях (Адамбеков К.И.).

В большинстве видов спорта человек давно достиг предела своих биологических возможностей – считает профессор В. Хольманн из Кельнского института физической культуры [6]. В настоящее время речь идет о более полном использовании существующего двигательного потенциала [1,2,3,4,5,6,7].

Спортсмены-рекордсмены давно опровергли бытующие до сих пор взгляды на естественные защитные ресурсы человека. Положение, согласно которому, человек может свободно пользоваться лишь 70 % своих сил, а остальную часть организм мобилизует лишь при смертельной угрозе, касается только обычного, нетренированного индивидуума. Спортсмен во время соревнований теоретически может использовать свои силы на 100 %, но практически удается это на 90-95 % [4]. Для специалистов и тренеров несомненный интерес представляют показатели использования двигательного потенциала, т.е. использования физических качеств спортсменами различной квалификации и возраста для выполнения основных приемов и движений.

Соотношение между движением (высотой прыжка, вычисленной во время полета) при выполнении сальто и тестового задания, оценивающего двигательный потенциал спортсменов, автор представил в виде математической формуле, где h сальто = $K \cdot h$ прыжка.

Коэффициент K , выраженный в процентах, В.М.Зациорский [1] использовал для оценки эффективности техники спортсменов: чем выше этот коэффициент, тем лучше спортсмен использует свои потенциальные двигательные возможности.

При расчете коэффициента использования прыгучести у акробатов, входящих в состав сборной команды России, этот показатель составил 100 %, а у спортсменов I разряда он достигал 85,7 %. Акробаты низкой квалификации (I и III разряда) использовали прыгучесть при выполнении сальто на 84,6 % (II разряд) и 75 % (III разряд). Автор пришел к выводу о том, что степень использования прыгучести у акробатов улучшается с ростом спортивного мастерства.

В баскетболе, где степень использования двигательного потенциала спортсменов имеет важное значение при выполнении целого ряда приемов игры, также появился интерес к этому показателю эффективности (Пуни А.Н., Преображанский И.Н., 9,11).

Для оценки эффективности техники перемещений в защитной стойке и ведения «змейкой» на 20 метров по времени «гладкого» бега на 20 метров

Г.Р. Амренова [10] использовала второй вариант метода регрессивных остатков, основанный на сопоставлении реального достижения с теоретически возможным «идеальным» результатом, равным времени «гладкого» бега. Оценка производилась по формуле:

$$\Delta_{\text{эфф.}} = Y_{\text{действ.}} - Y_{\text{идеал.}}$$

где $\Delta_{\text{эфф.}}$ - показатель эффективности обследуемого приема,

$Y_{\text{действ.}}$ - время выполнения обследуемого приема,

$Y_{\text{идеал.}}$ - время пробегания этой же дистанции с максимальной скоростью – «гладкий» бег.

Очевидно, чем меньше эта разность, тем выше эффективность техники.

Полученные автором данные свидетельствуют о том, что время преодоления двадцатиметровых отрезков различными способами специальных перемещений баскетболистов увеличивается в порядке усложнения тестовых заданий. Г.Р. Амренова [10] считает, что это вызвано увеличением сложности выполняемых приемов.

Оценка эффективности техники спортивных движений по степени использования двигательного потенциала проводилась не только по уровню развития скоростно-силовых качеств, определяющих результативность кратковременных движений или по симметрии или асимметрии двигательных функций.

Возрастающее использование в спортивной науке математических методов регрессионного, дисперсионного и факторного анализа позволило оценить эффективность движений, сопоставляя результативность выполнения приемов с уровнем развития быстроты, силы и выносливости [5,6,7,8,9,10,12,13].

Таким образом в приведенных работах не было проведено оценки широкого круга показателей конечной точности при выполнении баскетболистами приемов овладения мячом – выбиваний и перехватов, овладений мячом, отскочившим от корзины, накрываний и отбиваний мяча.

Исследование технико-тактической действий баскетболистов на наш взгляд является наиболее актуальным для дальнейшего совершенствования более детального изучения взаимосвязи техники, тактики и физической подготовки студентов-спортсменов.

1 Зацюрский В.М. Связь между физическими качествами и техникой движения спортсменов: Методическое письмо. - М., 1969. - С.37-40.

2 Голомазов С.В. Исследование механизмов управления точностью движений и экспериментальное обоснование методики её повышения: Автореф.на соиск.уч.ст.канд.пед.наук. - М., 1973. - 21 с.

3 Белорусова В.В. Нравственное формирование личности спортсмена// ТИПФК.1972. - №2. - С.16-21.

4 Кузин В.В. Социально-педагогические аспекты предпринимательской деятельности в сфере физической культуры и спорта: Автореф.на соиск.уч.ст. докт. пед.наук. - М., 1995. - 45 с.

5 Туманян Г.С. Телосложение и спорт. Основы индивидуализации физической подготовки спортсменов различных соматических групп: Автореф.дисс.на соиск.уч.ст.докт.пед.наук. - М., 19 с.

6 Адамбеков К.И. Социально-педагогические основы физического воспитания учащейся молодежи // Монография. - Алматы: «Санат», 1998. - 190 с.

7 Топышев О.П. Педагогические аспекты совершенствования деятельности спортсменов в игровых видах спорта: Автореф.дисс.на соиск. уч.ст. докт.пед.наук. - М., 1989. - 49 с.

8 Семашко Н.В. Баскетбол: Учебник для институтов физической культуры.

9 Пуни А.Н. Роль представлений в формировании двигательных навыков: Лекции по психологии спорта.- Л.: ДОИФК, 1964. - 32 с.

10 Амренова Г.Р. Обучение технике передвижения баскетболистов: Методические рекомендации.1988.15с.

11 Преображенский И.Н. Методические рекомендации по планированию и программированию подготовки клубных баскетбольных команд и первой лиги. - М., 1981. - 15 с.

12 Чикалов В.В. Совершенствование точности двигательных действий при выполнении передач в баскетболе: Автореф. на соиск. уч. ст. канд. пед. наук. - М., 1982. - 24 с.

13 Полиевский С.А., Данилов В.А. Измерение точности воспроизведения усилий пальцев баскетболистов при броске//ТИПФК. 1971. - С.22-23.

Түйіндеме

Е.Қ.Адамбеков – п.ғ.к., профессор Абай атындағы ҚазҰПУ

Т.М.Джапаров – Абай атындағы ҚазҰПУ магистранты.

Спорттағы қозғалыс әрекетін орындаудағы қозғалыс мүмкіндігін пайдалану деңгейінің бағасы

Спорттық ойын түрлері бойынша спортшыларды дайындау студенттердің жоғары спорттық жетістікке жетуін, сондай-ақ спортшыларды жарыс әрекеттеріне дайындаудың ұйымдастырушылық-педагогикалық процесін қамтамасыз ететін өзіндік мақсаты, міндеті, құралдары, әдістері, ұйымдастыру формалары мен материалдық-техникалық жағдайы бар күрделі монофакторларлы құбылыс болып табылады.

Бүкіл әлемдік студент жастар арасында спорт түрі бойынша кеңінен тараған спорттың ойын түрі баскетбол деп есептеледі.

Мақалада қозғалыс мүмкіндігін қолдану деңгейінің бағасының зерттеу қорытындылары келтірілген. Сондай-ақ болашақтағы студенттер спортын жетілдірудің өзекті мәселелері көрсетілген.

Түйін сөз: қозғалыс әрекеті, потенциал, тактика, техника, баскетболшылар, студенттік спорт, дене дайындығы.

Summary

E.Adambekov - Ph.D., Professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

T.Dzhaparov - undergraduate of Kazakh National University named after Abai

Evaluation of the potential use of the motor when the motor actions in sport

Preparing athletes for team sports is a complex multifactorial phenomenon, including goals, objectives, means, methods, organizational forms, material and technical conditions, and so on, to ensure students achieve the highest sports results, as well as organizational and pedagogical process of training an athlete to competition. The most common sport among students around the world are racing sports and basketball in particular.

The article presents the results of a study assessing the use of motor capacities. Also presented topical issues of further improvement of student sports.

Keywords: motor action potential, tactics, equipment, basketball, student sport, physical training.

УДК 796.422.16.

УПРАВЛЕНИЕ ТРЕНИРОВОЧНЫМ ПРОЦЕССОМ В ПОДГОТОВИТЕЛЬНЫЙ ПЕРИОД МОЛОДЕЖНЫХ КОМАНД

М.С.Хлыстов – к.п.н., профессор КазНПУ им. Абая

А.У.Инкарбеков – магистрант 1 курса

В статье на основе научно-методической литературы определены формы и методы управления тренировочным процессом в подготовительный период молодежных команд по футболу.

Решение данных вопросов, только, за счет увеличения объема и интенсивности тренировочных нагрузок ограничивается, как биологическими возможностями человека, так и социальными факторами. Выход, из создавшегося положения, может быть найден в использовании дополнительных факторов, оптимизирующих тренировочные воздействия, применяемых упражнений, в разработке эффективных и педагогически целесообразных методик, срочного и отсроченного восстановления. Обе эти стороны, единого тренировочного процесса, должны организовываться и управляться, на основе адекватного контроля, как степени воздействия нагрузок, так и эффективности восстановительных процессов.

Ключевые слова: управление, тренировка, подготовка, подготовительный период.

В современном футболе, наблюдается тенденция к росту, соревновательных и тренировочных нагрузок. В связи с этим, остро встает проблема оптимизации, всех компонентов тренировочного процесса, все более насущной становится задача, адекватной подготовки игроков, способной обеспечивать высокую специальную работоспособность, на протяжении всего сезона. Для этого большую роль играет правильно спланированный тренировочный процесс в подготовительный период.

Совершенствование процесса, подготовки футболистов, в значительной степени зависит от правильного подбора и распределения средств, и методов, в различные периоды годового цикла. Для этого необходимо иметь объективные данные, об уровне подготовленности каждого футболиста,

на каждом этапе подготовки, о силе тренировочного воздействия, средств и методов тренировки, направленных на развитие тех или иных качеств, о рациональном распределении средств и методов тренировки, в рамках конкретного времени, в течение которого они будут использоваться [1].

Цель исследования: экспериментально доказать эффективность подготовки футболистов в подготовительном периоде.

Задачи исследования:

1. Раскрыть суть подготовительного периода и его особенности, важность подготовки на данном этапе.

2. Составить комплекс тестов для определения уровня подготовленности футболистов.

3. Доказать на примере тестирования эффективность подготовки в подготовительном периоде.

4. Определить возрастные критерии подготовки.

Для решения задач исследования использованы следующие методы:

- методы получения ретроспективной информации: анализ и обобщение специальной научной и научно-методической литературы, обобщение передового педагогического опыта;

- методы сбора текущей информации: педагогические наблюдения, анализ и оценка параметров системы управления подготовкой футболистов.

На начальном этапе изучена, проанализирована и обобщена специальная научная и научно-методическая литература, педагогический опыт спортивной практики, по проблеме определения, оптимальной системы управления подготовкой футболистов.

Исследования проводились по нескольким направлениям - анализ литературных источников, по проблемам организации футбольного клуба, его структуры. Изучение опыта организации клубной работы, европейских и российских футбольных клубов.

Результаты исследования позволили разработать концептуальный подход к решению проблемы, организации структуры и работы футбольного клуба.

Практическая значимость работы характеризуется возможностью использования, в тренировочном процессе футболистов, установленных информативных тестов, для оценки подготовленности, а также, на их основе, контроля за приростом, за период подготовки, физических и специфических качеств футболистов, возможность после анализа данных тестов вносить изменения в план подготовки.

Как известно, многими авторами физические качества являются фундаментом, на котором строятся все остальные виды подготовки футболиста [1,2,3,4,5]. В футболе физические качества не проявляются изолированно, а всегда в комплексе. Тем не менее, оптимальное развитие силы, быстроты, ловкости и выносливости требует отдельного подхода к воспитанию каждого качества. И в зависимости от того, какой период, этап имеется в виду, уделяется больше внимания воспитанию того или иного качества [6,7,8]. Физическая подготовка разделяется на: общую и специальную.

Общая физическая подготовка (ОФП) служит главным образом для создания общей базы футболиста и является, одним из средств, применяемых в период активного отдыха. В основном, это упражнения, которые соответствуют игре в футбол.

Специальная физическая подготовка (СФП) служит для создания специального фундамента. Этому служат упражнения, которые соответствуют игре в футбол, не только, по характеру нервно-мышечных усилий, но и по структуре движения. Эти упражнения развивают группу мышц, которая необходима для игры.

В подготовительном периоде планируется 60% на ОФП и 40% на СФП. Но это, общие закономерности, и тренер вправе, вносить соответствующие коррективы в план, в зависимости от состояния и возможностей, каждого игрока, и команды, в целом.

В настоящее время, без увеличения объема нагрузок, невозможно добиться высоких результатов. Большое значение имеет уровень специализации нагрузки. Нагрузки воздействуют на развитие разных двигательных качеств. Чаще всего, воздействие упражнения, в футболе, носит смешанный характер, и определить частные объемы, воздействующие на скоростную выносливость или скоростно-силовые качества и другие, довольно трудно. Но делать это нужно, иначе, все тренировочные занятия будут функционально однообразными и прогресса в развитии, и совершенствовании двигательных качеств не будет. Анализ учебно-тренировочного процесса показал, что в подготовительном периоде наибольшее время (от 53 до 72%) доставляют упражнения аэробно-анаэробной (смешанной) направленности. Это вполне закономерно, так как игры и игровые упражнения присутствуют во всех занятиях. Меньшее время (15-20%) составляют упражнения аэробной

направленности. Как правило, интенсивность этих упражнений невелика. Объем этих упражнений не превышает 10-15 минут. К сожалению, объем таких упражнений невелик (в среднем 6-9%). В играх, величина нагрузки и успех, в соревнованиях, зависят от него в большей степени. Поэтому, в тренировочных занятиях необходимо создавать условия, ситуации, которые непосредственно встречаются в игре, т. е. приближать к игровой обстановке. Наблюдения показывают, что игроки команд, тренеры которых используют упражнения повышенной сложности, оказываются более подготовленными.

Специализированность, направленность и сложность упражнений являются информативными характеристиками, в планировании и контроле нагрузок, в футболе. Их динамика взаимосвязана с достижениями в соревнованиях и изменениями физической подготовленности футболистов [3]. Для футболистов, оптимальными по объему, нагрузкам, можно считать, следующее:

- длительность подготовительного периода должна составлять 90-95 дней; в это время следует проводить 13-15 контрольных и товарищеских игр, и 140-150 тренировочных занятий;

- специфических нагрузок 72-75%;

- неспецифических - 25-28%;

- специфических нагрузок смешанной направленности - 55-60%;

- специфических нагрузок аэробной направленности - 19-20%;

- специфических нагрузок скоростно-силовой направленности - 10-15%;

- специфических нагрузок, направленных на совершенствование скоростной выносливости - 2-5%;

- координационно-сложных упражнений - 60-65%.

- координационно-простых упражнений - 35-40%.

Анализ крупнейших футбольных турниров, последних лет, показал, что эволюция игры идёт в направлении дальнейшего повышения интенсификации игровой деятельности футболистов, быстроты выполнения технических приёмов, в условиях жесткого единоборства. Следовательно, одним из наиболее значимых, физических качеств, для современного футбола, является быстрота, которая в значительной мере влияет на качество игровой деятельности. Развития быстроты связано с поиском новых эффективных средств, методов и на этапе высшего спортивного мастерства. Неадекватное построение тренировочного процесса, в подготовительном периоде, при развитии быстроты, не позволяет многим спортсменам реализовать, в конкретных соревнованиях, уровень скоростно-силовой подготовленности. В связи с этим, особый интерес представляет исследование закономерностей и особенностей совершенствования быстроты у футболистов, как одного из важнейших условий, для достижения высокого результата в современном футболе. Немаловажной является и проблема нормирования интенсивности, тренировочных нагрузок, в подготовительном периоде, в зависимости от готовности организма к работе, так как, чрезмерная интенсификация приводит к недовосстановлению организма и срыву адаптации. Для умения хорошо прыгать, также, необходима быстрота, а для умения хорошо и быстро бежать, или быстро останавливаться, соответственно, нужна сила. Следовательно, одним из наиболее значимых физических качеств, для современного футболиста, является быстрота, включающая в себя и силу, которые, в значительной мере, влияют на игровую деятельность футболиста.

В связи с совершенствованием игры, увеличением числа защитников и, как следствие, уменьшением времени и пространства, на наиболее опасном участке атаки, быстрота приобретает еще большее значение. Быстрота выполнения приёмов, в современном футболе, имеет исключительное значение. На широком просторе футбольного поля игрокам стало тесно и тот, кто не владеет быстротой в выполнении технических приёмов, всегда будет выходить из лимита времени и может оказаться за бортом; современного футбола. Приведённое определение, качества быстроты, свидетельствует о том, что проявление быстроты специфично для определённых действий. Следовательно, нельзя говорить о быстроте вообще, а лишь, о её проявлениях, в пределах определенных навыков, характеризующих отдельные виды двигательной деятельности [4,5]. В специальной литературе определяют три элементарные формы проявления быстроты:

- скрытый период зрительно-моторной реакции;

- быстрота одиночного движения;

- частота движений в единицу времени.

Исследования показывают, что скоростные качества футболистов складываются из следующих форм их проявления:

- времени старта в простой ситуации, которая имеет свои составляющие - это:

- отрезок времени, от момента появления сигнала, до момента активности в мышцах ног (латентный период реакции);

- отрезок времени, от момента начала движения, до полного ухода с места (заключительный или эффекторный период реакции);
- времени старта в сложной ситуации, которая зависит от реакции на движущийся объект, реакции с выбором и стартового усилия футболиста;
- быстрота стартового разгона;
- быстрота выполнения технического приёма;
- быстрота переключения от одного действия к другому.

Таким образом, если рассматривать основу, функциональных возможностей, организма, которые определяют специальную работоспособность футболиста, появляется необходимость в выделении соответствующих типов реакций, систем организма, в процессе подготовки футболистов молодежных команд на начальном этапе подготовительного периода.

1 Адамбеков Е.К. Организация и планирование индивидуальной тренировки футболистов //Вестник Серия «Начальная школа и физическая культура». - 2007, №1(12). С.12-17

2 Александров Ю.А. Пути повышения эффективности подготовки спортсменов: – М.: РГАФК, 2000. - 123-126 с.

3 Тарасов Н.В. Программирование учебного процесса в спортивных играх: учебное пособие / – М.: Физкультура и спорт, 2002. - 277с.

4 Верхожанский Ю.В. Теория и методология: блоковая система подготовки спортсменов //Теор. и практ. физич. культ. – 2005. – № 4. – С.2-13.

5 Максименко И.Г. Планирование и контроль тренировочного процесса в спортивных играх. - Луганск: Знание, 2000. - 276 с.

6 Планирование учебно-тренировочного процесса футболистов. - К.: ФФУ. Центр Лицензирования, 2008. - 104 с.

7 Алексеев, В.Н. Научно-методическое обеспечение процесса подготовки футболистов //Изд-во СПб ГУП, 2006. – С. 69-71.

8 Шамардин В.Н. Научно-методическое обеспечение подготовки футболистов. - Научно-методический (технический) комитет ФФУ, 2001. –65 с.

Түйіндеме

М.С.Хлыстов – п.ғ.д., профессор Абай атындағы ҚазҰПУ

А.Ү.Іңкәрбеков – 1 курс магистранты

Жастар құрамасының дайындық кезеңінде оқу-жаттығу үдерісін басқару

Бұл мақалада жастар футбол командаларының дайындық кезеңінде оқу үдерісін басқарудың ғылыми және әдістемелік әдебиеттер анықталған нысандары мен әдістерінің негізінде.

Осы мәселелерді шешу үшін жаттығу және оқыту процесінде берілетін жаттығулар көлемі мен қарқындылығын арттыру есебінен адами және әлеуметтік факторлардың биологиялық ерекшеліктері ретінде шектелген. Осы жағдайдан шығу үшін тиімді және сәйкес жаттығуларды іріктеп оқу-жаттығу жұмыстарында жан-жақты дамытуға пайдаланылатын оқу-жаттығуларының әсерін оңтайландыру және қосымша факторларын пайдалану керек. Сонымен қатар қалпына келтіру процестерінің тиімділігін арттыра отырып, тиісті бақылау жұмыстарын ұйымдастыру керек.

Түйін сөздер: басқару, жаттығу, дайындық, дайындық кезеңі.

Summary

M.Khlystov- Ph.D., professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai.

A.Inkarbekov - 1 undergraduate course

Management of the training process in the preparatory period of the youth team

On the basis of scientific and methodical literature defined forms and methods of management of the training process in the preparatory period of youth football teams.

The solution of these issues, but due to increase in volume and intensity of training loads is limited, as the biological features of human and social factors. Exit out of this situation can be found in the use of additional factors that optimize the impact of the training, exercises used in the development of effective and educationally appropriate procedures and urgent restoration of the retired. Both of these sides, a single training process should be organized and managed on the basis of adequate control, as the degree of impact loads, and the efficiency of the recovery processes.

Keywords: management, training, training, training period.

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ И ПОСТРОЕНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ СПОРТИВНЫМ КЛУБОМ

А.С.Айтхожин – магистр КазНПУ им. Абая

Б.К.Адамбеков – к.п.н., ст. преподаватель КазНПУ им. Абая

Как, один из наиболее мощных видов, социальной деятельности, современный футбол непрерывно развивается и изменяется – растет число занимающихся, расширяется система соревнований, совершенствуется система спортивной подготовки профессионального резерва, усложняется характер соревновательной деятельности. Данный комплекс факторов порождает ряд проблем, центральными из которых, являются: совершенствование учебно-тренировочной и соревновательной деятельности в футболе.

Успешно решать данные проблемы, на основе устаревших подходов (совершенствования технологии учебно-тренировочного процесса), представляется малоэффективным, с позиции современных подходов, в области теории, методики и практики многолетней подготовки профессиональных футболистов и совершенствования, их спортивной деятельности, которые требует применения новейших комплексных принципов, в системе управления профессиональным футбольным клубом.

Ключевые слова: принципы, структура, управление, системы, футбольный клуб, подготовка футболистов.

Существующая практика в современном футболе и построения систем управления, включает в себя несколько подходов. Наиболее известны из них системы, построенные на управлении деловыми процессами учреждения. Системы управления, построенные на принципах управления функциями, представляют собой иерархическую пирамидальную структуру подразделений, сгруппированных по выполняемым функциям. Под функциональным подразделением, можно понимать группу специалистов, в данной функциональной области. В учреждениях, построенных по данному принципу, управление осуществляется на административно-командных принципах. Другим подходом, является управление потоками работ или процессами, составляющими деятельность учреждения [1].

Процессное подразделение включает в себя координатора – владельца процесса и исполнителей из различных функциональных областей, сгруппированных по принципу единства результата делового процесса. Подобные системы часто называют «горизонтальными», подразумевая под «вертикальным» управлением иерархию функциональных подразделений и руководителей в стандартной системе управления, построенной по функциональному принципу. Понятие, делового процесса, лежит в основе процессного подхода, к анализу и синтезу деятельности, спортивного учреждения. Процессный подход позволяет рассматривать деятельность учреждения, как связанную систему деловых процессов, каждый из которых, протекает во взаимосвязи с другими процессами или внешней средой. В настоящий момент, применение процессного подхода, является обязательным условием, для построения системы менеджмента качества, в соответствии с требованиями стандарта. Практика показывает, что система управления, построенная на принципах процессного управления, является более эффективной и результативной, по сравнению, с равной ей по масштабу, функциональной системой. Вместе с тем, разработка и внедрение такой системы – сложный процесс. Ключевыми понятиями процессного подхода являются:

Деловой процесс – последовательность действий, (под-процессов), направленная на получение заданного результата.

Результат делового процесса – то, ради чего осуществляется деловой процесс, т.е. деятельность всегда рассматривается вместе с целью этой деятельности – получением на выходе некоторого результата, удовлетворяющего заданным требованиям. Результаты делового процесса часто упоминаются, как выходы делового процесса.

Регламентация деятельности спортивного учреждения.

Владелец делового процесса – должностное лицо, несущее ответственность, за получение результата процесса и обладающее полномочиями для распоряжения ресурсами, необходимыми для выполнения процесса.

Исполнители делового процесса – команда специалистов, из различных функциональных областей, выполняющих действия процесса. Исполнители процесса больше ориентированы на результат, чем исполнители отдельных функций, при функциональном подходе, так как основой мотивационной схемы при процессном управлении, является получение конечного результата. При

функциональном подходе, исполнители мотивируются, только к исполнению функций и не заинтересованы в получении конечного результата.

Входы делового процесса – ресурсы (материальные, информационные, человеческие), необходимые для выполнения и получения результата процесса, которые потребляются или преобразовываются при выполнении процесса.

Основой любого делового процесса учреждения является *целенаправленность, взаимодействие и последовательность*.

- Целенаправленность – способность процесса достигать определенного результата (цели), обязательный элемент процессного подхода, основной критерий оценки для выбора процессов, показателей эффективности и оценки всех мероприятий по улучшению. Например, процесс материально-технического обеспечения спортивного учреждения, может иметь целью качественное и своевременное материально-техническое обеспечение деятельности учреждений в соответствии с утвержденным планом-графиком.

- Взаимодействие – важная категория, определяющая, насколько соответствует результат, полученный участником процесса, требованиям потребителя этого результата.

- Последовательность – очередность действий, выполняемых, в соответствии, со всеми установленными условиями и определяющих направление дальнейшего движения. Правильно выстроенная последовательность позволяет избавиться от ненужных операций, сократить длительность и стоимость процесса, добиться улучшения результата [2].

При процессном подходе, спортивное учреждение, в целом, можно рассматривать как систему, потребляющую ресурсы на входе, преобразующую их внутри себя и выдающую результат на выходе. Вся эта система представляет собой процессы, осуществление которых обеспечивает получение результата, позволяющего достичь целей учреждения.

Цель учреждения (целевая установка) определяет содержание и форму процессов. Каждый процесс имеет свою цель, которая является критерием эффективности данного процесса, – насколько оптимально процесс ведет к ее достижению. Выполнение целей всех процессов приводит к достижению целей учреждения. Сколько и каких процессов должно быть, в спортивном учреждении, определяют цели и стратегии их достижения. Количество процессов, должно соответствовать поставленным целям, по их оптимизации и степени детализации, необходимой для осуществления данного вида деятельности. Как можно заметить, один процесс может быть средством достижения нескольких целей. С другой стороны, достижению одной цели могут способствовать несколько процессов. Таким образом, чтобы достичь поставленных целей, учреждению необходимо управлять своими процессами, организуя их взаимоувязанное исполнение. Это означает, что необходимо создать процессную структуру (организационную модель), которая образуется, путем «связывания» процессов, с целевой структурой.

Организационная модель учреждения – это принципы формирования подразделений, делегирования полномочий и наделения ответственностью. На практике применяют следующие принципы формирования подразделений:

- функциональная модель: «одно подразделение = одна функция»;
- процессная модель: «одно подразделение = один процесс».

Функциональная модель

Структуры управления, в спортивных учреждениях, построены в соответствии со следующими принципами управления:

- принцип иерархичности уровней управления, при котором, каждый нижестоящий уровень, контролируется вышестоящим и подчиняется ему;
- принцип соответствия полномочий и ответственности работников управления месту в иерархии;
- принцип разделения труда на отдельные функции и специализации работников, по выполняемым функциям;
- принцип формализации и стандартизации деятельности, обеспечивающий однородность выполнения, работниками, своих обязанностей и координированность различных задач;
- принцип квалификационного отбора, в соответствии с которым, наем и увольнение с работы, производятся в строгом соответствии с квалификационными требованиями.

Организационная структура, построенная в соответствии с этими принципами, получила название иерархической структуры. Наиболее распространенным типом такой структуры является линейно-функциональная (линейная) структура [3].

Основу линейных структур составляет, так называемый «шахтный» принцип (принцип «колодца») построения и специализации управленческого процесса, по функциональным подсистемам учреждения. По каждой подсистеме, формируется иерархия служб, пронизывающая все учреждение сверху донизу.

Результаты работы, каждой службы, оцениваются показателями, характеризующими, выполнение ими своих целей и задач. При этом, конечный результат – эффективность и качество работы учреждения в целом – становится второстепенным, так как считается, что все службы работают на его получение.

Преимущества линейных структур:

- четкая система взаимных связей внутри функций и в соответствующих им подразделениях;
- четкая система единоначалия – один руководитель сосредотачивает в своих руках руководство всей совокупностью функций, составляющих деятельность;
- ясно выраженная ответственность;
- быстрая реакция исполнительных функциональных подразделений на прямые указания вышестоящих.

Регламентация процесса кадрового обеспечения жизнедеятельности спортивно-образовательных учреждений

Регламент процесса кадрового обеспечения, спортивного учреждения, предназначен для определения последовательности работ, по организации и реализации кадровой политики, с целью построения эффективной системы управления персоналом [4]. Регламент процесса, кадрового обеспечения, определяет последовательность выполнения и содержания процедур, по созданию эффективной системы управления персоналом в следующем составе:

- формирование кадрового состава;
- документационное оформление;
- стимулирование деятельности;
- повышение профессионального уровня;
- аттестация;
- учет рабочего времени;
- оценка результатов деятельности, деловых и личных качеств;
- изменение и прекращение трудовых правоотношений.

Формирование кадрового состава

Процедура формирования кадрового состава является неотъемлемой частью общего процесса, планирования деятельности спортивного учреждения. Основная задача процедуры заключается в перспективном определении количественной и качественной потребности в персонале и своевременное удовлетворение этой потребности.

Формирование плана подбора персонала

В адрес кадровой службы с периодичностью возникновения вакансий, от руководителей структурных подразделений, поступают заявки о потребности в персонале, с указанием требований к кандидатам.

При формировании требований, к кандидатам, руководителями структурных подразделений, учитываются квалификация, знания, опыт и личные качества, активно используемые в процессе работы.

На основании заявок, о потребностях в персонале, во взаимосвязи с планами работ структурных подразделений, с учетом статистических данных о текучести кадров и ее причинах, начальником отдела кадров/специалистом по кадрам формируется план подбора персонала на период, который утверждается руководителем спортивного учреждения.

Информирование претендентов о вакантной позиции

В соответствии с принятым видом, формирования кадрового состава, начальником отдела кадров/специалистом по кадрам, осуществляется информирование претендентов о вакантной позиции:

- Внутреннее. На должностные позиции переводятся уже работающие в учреждении сотрудники. Новый персонал набирается на работы, которые в учреждении отработаны и технологически обеспечены. Методы отбора, принимаемых работников, по их деловым способностям и личным качествам, должны соответствовать принципам достоверности и надежности.

Поиск кандидатов: сбор и анализ запрашиваемых документов, собеседование

Реализация поиска кандидатов, осуществляемого начальником отдела кадров/специалистом по кадрам спортивного учреждения, представляет собой последовательные этапы:

- Сбор и анализ запрашиваемых документов (информации): анкеты, резюме, подтверждающие документы, отзывы и справки с предыдущих мест работы или учебы (представляются кандидатами на вакантные позиции в добровольном порядке) и другие документы.

- Встреча, собеседование, интервью:

- ♦ подготовка собеседования (определение специалистами кадровой службы, руководителем структурного подразделения перечня задаваемых вопросов, места и времени проведения собеседования);

- ♦ основная часть собеседования (получение информации от кандидата на занятие вакантной должности).

Основными критериями, решения, по отбору кандидата на замещение вакантной позиции являются:

- профессиональные достижения;
- степень соответствия кандидата предъявляемым требованиям, к уровню его профессионализма и развитию (наличию) определенных личностных качеств (характеристик);
- соответствие сведений, представленных кандидатом, истинному положению вещей, их достоверность;
- личное впечатление о кандидате, основанное на проведенном собеседовании.

Результатом процедуры формирования кадрового состава является итоговое решение специалиста по кадрам, руководителя структурного подразделения, руководителя спортивного учреждения о соответствии кандидата, требованиям вакансии и приеме на работу.

Оформление информации о ходе выполнения плана по формированию кадрового состава

При принятии соответствующего решения, специалистом по кадрам, оформляется информация о ходе выполнения плана по формированию кадрового состава учреждения.

Стимулирование деятельности

Целью, процедуры стимулирования, деятельности работников спортивного учреждения, является обеспечение условий, для привлечения наиболее квалифицированного персонала, мотивация к развитию своего потенциала, направление усилий на выполнение оперативных и стратегических целей учреждений [5,6,7,8,9,10,11,12].

Установление принципов и направлений стимулирования деятельности

Основными принципами, в отношении стимулирования деятельности персонала, являются:

1. обеспечение подхода к оплате труда работников спортивного учреждения, определенной законодательством РК и локальными нормативными актами учреждения;
2. мотивация работников, на достижение задач и целей спортивного учреждения, путем повышения эффективности индивидуальной деятельности, а также, деятельности структурных подразделений и учреждения в целом;
3. прозрачность – обеспечение понимания всеми работниками принципов определения структуры и уровня вознаграждения.

Стратегическим направлением, совершенствования стимулирования деятельности, является развитие системы вознаграждения, связывающей оплату труда с конкретными результатами деятельности структурных подразделений, каждого работника спортивного учреждения.

Таким образом, система стимулирования деятельности работников спортивного клуба включает в себя следующие виды стимулирования:

- материальное стимулирование;
- нематериальное стимулирование.

1 Адамбеков Б.К. и соавторы. Влияние структуры и содержания тренировочного процесса на подготовленность футболистов. Материалы Международной научно-практической конференции. - 2006. – С.114-117.

2 Воронине Э. Организационно-правые формы физкультурных организаций в современных условиях//Теория и практика физ. культуры 1999. - №4. –С.14-15.

3 Котов А. Педагогические аспекты становления профессионального коммерческого спорта. – Малаховка, 1998. – 173 с.

4 Андреев О.С. Совершенствовать организационно-управленческую деятельность физкультурно-спортивных организаций / - Иркутск, 2005. - С. 135-139.

- 5 Алексеев, В.Н. О решении некоторых проблем совершенствования структуры футбола // Ученые записки. П.Ф. Лесгафта. - 2007. - № 6. - С. 3-5
- 6 Алексеев, В.Н. Управленческие и организационные резервы дальнейшего руководства процессами развития футбола // Серия «Педагогика и психология». - Майкоп: Издательство АТУ. - вып. 1. 2009. - С. 238-242.
- 7 Васин В.А. Организационные социально-экономические и правовые аспекты деятельности спортивных организаций на современном этапе. - М., «Педагогика и психология». - Майкоп: Издательство АТУ, 2000. - 16 с.
- 8 Келлер В.С. Функции управления в системе подготовки спортсменов // Теория и практика физической культуры. 1975. - № 6. - С. 57-58.
- 9.Алексеев, В.Н. Основные функции современного футбола // – Калининград: Изд-во Калининградск. гос. ун-та, 2005. – С. 126-133.
- 10.Блауберг И.В. Становление и сущность системного подхода. - М., 1995. – 268 с.
- 11.Вирский Е.А. Управление персоналом.- Мн.: Веды, 2004. - 215 с.
- 12.Головков В.В. Факторы, обеспечивающие эффективность деятельности квалифицированных спортсменов в футболе: - СПб, 2002. - 24 с.

Түйіндемe

А.С.Айтхожин – Абай атындағы ҚазҰПУ мғистрі

Б.Қ.Адамбеков – п.ғ.к., аға оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ

Спорт клубтарының құрылуы және басқару жүйесінің принциптері

Әлеуметтік іс-шаралар ең қуатты түрлерінің бірі ретінде, қазіргі заманғы футбол үнемі дамып және өзгеруде шұғылданушылар саны өсіп отырғанын, бәсекелестік жүйесін кеңейту, кәсіби спорт резервін даярлау, бәсекеге қабілетті қызметінің күрделі сипаттағы жүйесін жетілдіру. футбол оқыту мен дайындау және бәсекеге қабілетті қызметін жетілдіру: факторлардың жиынтығы Бұл бірқатар проблемаларды, болып табылатын Орталық туындатады.

Түйін сөздер: принциптері, құрылымы, басқару жүйесі, футбол клубы, футболшылардың дайындығы.

Summary

A.Aytkhozhin - Magister of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

B.Adambekov - PhD, Art. teacher of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

Basic principles of construction and management system sports clubs

As one of the most powerful types of social activities, modern football is constantly evolving and changing - growing number of engaged, expanding the competition system, improving the system of professional sports training reserve, complicated nature of competitive activity. This set of factors gives rise to a number of problems, the central of which are: the improvement of teaching and training and competitive activity in football.

Keywords: principles, structure, management system, football club, football training.

УДК: 373 (574)

ТӘРБИЕ – БІЛІМНІҢ НЕГІЗІ

Ш.Болатқызы - аға оқытушы, Абай атындағы ҚазҰПУ,

Ж.Д.Дауирбаева - «5В010800 - Дене мәдениеті және спорт» мамандығының 3 курс студенті, Абай атындағы ҚазҰПУ

Бұл мақалада авторлар ұлы ғалым Әбу Насыр Әл-Фарабидың «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, ол оның өміріне апат әкеледі», - деген ойын негізде ала отырып тәрбие білімнің бастауы екендігін жан-жақты ашып көрсетеді. Сонымен қатар мақала авторлары тұлғаның қалыптасуына әсер ететін факторлардың маңыздылығын, олардың әрқайсысының бала тәрбиесінде алатын орнын баяндаған. Соның ішінде тұлғаны қалыптастыруда жетекші болып табылатын тәрбие факторының мақсаты мен міндеттеріне сипаттама бере отырып, тәрбие – білімнің негізі болып табылатындығын айқындаған. Бала тәрбиесінің бастауы болып табылатын отбасы тәрбиесінің бала тәрбиесіндегі алатын орны баяндалған. Сондай-ақ балаларға білім беріп, білім нәрімен сусындататын, мектептің жүрегі болып табылатын мұғалімдердің алатын орны туралы айтылған.

Тірек сөздер: тәрбие, білім, білім беру, бала тәрбиесі, тәрбиенің мақсаты, даму, қалыптастыру, тұлға, орта, отбасы, қоғам.

Тәрбие – жеке тұлғаның адамдық бейнесін, ұнамды мінез-құлқын қалыптастырып, өмірге бейімдеу мақсатында жүргізілетін жүйелі процесс. Бесік тәрбиесі, балдырған тәрбиесі, өрен тәрбиесі,

жасөспірім тәрбиесі, жастар тәрбиесі бір-бірімен жалғасып, өз ерекшеліктерімен жүзеге асырылып жатады. Жас ұрпаққа білім беруде тәрбиенің рөлі ерекше. В.Г.Белинский: «Тәрбие – ұлы іс, тәрбие арқылы адам тағдыры шешіледі», сондай-ақ «Бала тәрбиесіне ерекше мән берілуі керек, тәрбиенің арқасында болашақ адамзат тағдырының негізгі мәселесі шешіледі», - деген болатын. Болашақ ұрпақ тәрбиеден ғана рухани байлық алып, тәрбие арқылы ғана адам болып қалыптасады. Тәрбие бұл халықтың ғасырлар бойы жинақтап, іріктеп алған озық тәжірибиесі мен ізгі қасиеттердің жас ұрпақтың бойына сіңіру, баланың қоршаған ортадағы қарым-қатынасын, дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын және соған сай мінез-құлқын қалыптастыру процесі болып табылады. Тәрбиенің тарихына келетін болсақ, тәрбие алғашқы қауымның пайда болуымен қатар пайда болып және оның дамуының барлық кезеңдерінде өмір сүріп келеді. Тәрбие мәңгілік болып табылады. Тәрбиенің мақсаты жан-жақты және үйлесімді дамыған тұлғаны қалыптастыру. Сонымен қатар адам бойында ізгілік, инабаттылық қасиеттерін және тіршілікке қажетті дағдыларды меңгерту болып табылады. Тәрбиенің маңызды міндеттерін орындау үшін арнайы дайындығы бар, білімді мұғалімдер керек болды. Мұғалімнің педагогикалық қабілетінің орны үлкен, өйткені педагогикалық іс-әрекеттің үлкен шығармашылық әлеуеті бар, сондықтан оны жүзеге асыруда арнайы қабілет керек, қабілет көпшілік жағдайда іс-әрекеттің нәтижелі болуын анықтайды. Мұғалім тұлғасы іс-әрекеттің құрылымын бейнелей отырып, қасиеттер мен сипаттамалардың жай жиынтығы емес, кәсіби және танымдық бағыттылығы бар біртұтас құрылым болып табылады. Педагогикалық іс-әрекет аясында мұғалім оқушымен қарым-қатынас процесінде ғылым әлемін байланыстырушы роль атқарады. Ендеше мұғалім білім мазмұнын бере отырып, ұжымдық субъектілердің іс-әрекетін жеке субъектілердің жеке әрекетіне айналдыру процесін ұйымдастырады, сөйтіп жеке тұлғаның қалыптасуы мен дамуын қамтамасыз етеді. Оқушыларды тәрбиелеу мәселесі ең негізгі талаптардың бірі боп саналады. Баланы тәрбиелеу ісі баршаның ісі. Адамгершілік асыл қасиеттердің адамды арман мұратына жеткізсе, ал жаман қылық, жат әрекеттердің зияны тиіп, жаманшылыққа ұшыратып жатады. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттың құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау» - делінген, ал басым міндеттерінің бірі ретінде «Жеке адамның шығармашылық, рухани және дене мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастырып, жеке басының дамуы үшін жағдай жасау арқылы интелектіні байыту», - деп көрсеткен.

Әлемнің екінші ұстазы атанған, ұлы ғұламамыз Әбу-Насыр Әл-Фараби айтқандай «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы». Білім беру оқыту мен тәрбие жұмысын біріктіретін және тұлғаның дамуына ықпал жасайтын процесс. Білім беру бұл табиғат пен қоғам жайында жинақталған білім жүйесін жеке адамның меңгеруі және оны өмірде тиімді етіп қолдана білуі. Білім беру ұғымын педагогика ғылымына тұңғыш енгізген швейцар педагогы И.Г.Песталоцци.

Орыс педагогі К.Д.Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, дәстүрлі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз. Білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуында жетекші роль атқарады, сондай-ақ оны әрі қарай айқындай түседі. Ал білімнің қалыптасып, дамуының жалпы шарттары философияның негізгі мәселесі – рухтың материяға, сананың болмысқа қатынасы тұрғысынан зерттелетін ілім таным теориясы деп аталады. Таным теориясының басқа ғылыми теориялардан түбірлі айырмашылығы – ол білімнің қалыптасуы мен негізделуінің жалпы ұстанымдарын, объективтік қатынастарды қалыптастырады.

Білім берудің мақсаты – жедел дамып келе жатқан ортада өмір сүруге бейім және бәсекеге қабілетті, өзін-өзі дамытуға, өз ойын еркін айта білуге, өз қалаулары мен қоғам талабына сай, өзін көрсете білетін жоғары білімді, ұлттық тілді, тарихты жетік меңгерген, отандық және әлемдік мәдениеті бойында қалыптасқан, шығармашыл жеке тұлғаны қалыптастыру болып отыр. Бұл мақсаттан төмендегідей міндеттер туындайды: тәрбиелеу және дамыту іс-әрекетін ұйымдастыру, құзыреттіктерді қалыптастыру және дамыту, оқушы жеке тұлғасының қалыптасуына көмектесу, оның ішкі мүмкіншілігі, бейімділігі, мақсат-мүдделері мен шығармашылық қабілеттерінің байқалуы мен қалыптасуына жағдай жасау. Бұл мақсат пен міндеттерді іске асыру үшін тәрбие жүйесі тұлғаны әлеуметтендіру идеяларын іске асыра отырып, оқытудың жаңа әдістерін жеке тұлғалық қасиеттерге бағытталған оқытуды, зерттеу, жобалау әдістерін, денсаулық сақтаушы әдісін қолдана отырып тәрбие жұмысын

ұйымдастыруы қажет. Білім беру жүйесіндегі тәрбие берудің ерекшелігі - тек өз халқының ұлттық мәдениетінің негізінде ғана шектеліп қоймай, жалпы адамзаттық және өркениетті дамыған мемлекеттердің озық жетістіктерін, мәдениетін, адамгершілік құндылықтарын игеру арқылы тұлғаның жан-жақтылығын тәрбиелеу.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың **«Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму»** атты жолдауында «Білімді, еңбекқор, бастамашыл, белсенді болуға қазірден бастап дағдыланыңдар. Жұмыс пен сұраныс бар өңірге батыл барыңдар. Шеберліктің шыңына жете білсеңдер мамандықтың бәрі жақсы. Қазір техникалық мамандықтардың, ғылым мен инновацияның күні туған заман. Ерінбей еңбек еткен, талмай ғылым іздеген, жалықпай техника меңгерген адам озады. Тұрмысы жақсы, абыройы асқақ болады. Біз жүзеге асырып жатқан түбегейлі реформалар мен атқарып жатқан қыруар істердің бәрі сендер үшін, болашақ үшін жасалуда. Мен жастарымызды жұмысшы мамандығын белсенді меңгеруге шақырамын. Жұмысшы мамандықтарын меңгеру керек. Кезінде мен де жұмысшы киімін киюден бастадым, домна пеші от-жалынының жанында тұрдым. Үлгі алыңдар! Жылдар өтеді, бірақ, осы өмірлік тәжірибелерің, сендер қандай өмір жолын тандап алсаңдар да, міндетті түрде кәделеріңе жарайды деп атап кеткен болатын. Біз «5 институттық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадам» Ұлт жоспарын жүзеге асырудамыз. Парламент Ұлт жоспарын заңнамалық қамтамасыз ету үшін жұмыс істеуде. Олар 80-нен астам заң. Олар біз жоспарлағандай, 2016 жылдың 1 қаңтарынан жұмыс істей бастайды. Шағын және орта кәсіпкерлік үшін әкімшілік кедергілер жойылуда, мемлекеттік басқару, білім беру мен денсаулық сақтау жетілдірілуде. Осы шаралардың бәрі де мемлекетке, қоғамға біздің экономикамызға қосымша төзімділік береді. Және де айта кетер болсам елбасымыз кәсіби білім берудегі техникалық кадрлар даярлау қажет екенін нақты атап көрсеткен болатын. Қазіргі жағдайларда адамның ұзақ та, арнайы ұйымдастырылған өмірге тәрбиесіз араласуы өте қиын. Тек тәрбие ғана жеке тұлғаның дамуының әлеуметтік бағдарламасын жүзеге асыратын, оның бейімділігі мен қабілеттілігін жетілдіретін шешуші күш. Тәрбиенің маңыздылығы сондай, біздің болашақ ұрпағымыз тәрбиеден ғана рухани байлық алып, тәрбие арқылы ғана адам болып қалыптасады. Педагогикада жас ұрпақты тәрбиелеудің негізгі мақсаты - «жан-жақты үйлесімді дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру», - деп жазылды. Күн сәулесі өсімдік тіршілігіне қандай қажет болса, тәрбие тұлғаның дұрыс өсіп жетілуіне соншалықты қажет. Ұрпағымызға дұрыс тәрбие бере алсақ, оның жан дүниесі де дұрыс қалыптасып жетіледі, яғни бойына жақсы қасиеттерді сіңіріп өседі. Бұл қасиеттердің бәрі адамның бойында бала кезінен бастап тұрақты қалыптаспақ. Баланың өмір сүруге құштарлығының оянуы жақсы мен жаманды ажырата білуі өзін қоршаған ортасына, мұғаліміне, ата-анасына, құрбы-құрдастарына, олардың іс-әрекеттеріне және де басқа да қасиеттеріне байланысты. Бала тәрбиесі – өте күрделі процесс. Оның күрделілігі бесіктен бастау алып, үнемі уақытпен, бала көңіл-күйімен, жеке қабілетімен, икемділігімен, тізгінді үнемі қадағалау қажеттігімен ұғындырылады. Тәрбие негізінен баланың бал дәуренінен бастап азамат болғанына дейін тәні мен жанына бірнеше арнамен құйылады: отбасы, мектеп, қоршаған орта, жұмыс орны. «Тәртіптің ең тамаша мектебі – отбасы», «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің» дейді халқымыз. Иә, ұрпақтың тәрбиесі – қоғамның болашағы және оған аса зор жауапкершілікпен қарау - әрбір саналы азаматтың борышы. «Ел боламын десең, бесігіңді түзе», - деп М.Әуезов дәл айтқан. Бала тәрбиесінің дұрыс жолға түсуі оны қоршаған ортаға, әсіресе отбасы мен ұстаздар қауымының парасаттылығына байланысты.

Отбасындағы тәлім-тәрбиенің мақсаты – баланың жасын, жеке ерекшелігін, психологиялық процестерін ескере отырып, жарасымды, жетілген ұрпақты тәрбиелеу. Сондай-ақ болашақ азаматтарды ізгілікке, өмірдегі өз орнын таба білуге, кездесетін қиындықтарды жеңе білуге үйрету болып табылады. Көздеген мақсатқа жету үшін отбасындағы тәрбие төмендегі міндеттер арқылы шешіледі:

- баланың денсаулығына қамқорлық жасау, тазалықты қалыптастыру;
- баланы еңбексүйгіштікке баулу, тұрмыстағы, үй шаруашылығындағы еңбекке деген құлшынысын арттыру, өзіне-өзі қызмет етуге үйрету;
- отбасы мүшелерімен тіл табысып, дұрыс қарым-қатынас жасауға, үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсетуге үйрету;
- өнерге, білім, ғылым, мәдениетке тәрбиелеу;
- адамгершілікке, ізеттілікке, ойшылдыққа тәрбиелеу және т.б.

Ата-аналардың балалары алдында олардың денсаулығының дұрыс жетіліп өсуін қамтамасыз ету, тәрбие беру, білім беру, үй болып, аяққа тұрып ел қатарына қосылып кетуін қамтамасыз ету сияқты міндеттерін орындау, ал балаларының алдында ата-анасын қамқорлыққа алып, сүйеніш болуы секілді

міндеттері ұштасып жатады. Бүгінгі таңдағы отбасы тәрбиесінде қоғам ата-аналар алдына үлкен жауапкершілікті жүктеп отыр. Қазақстан Республикасының тәлім-тәрбие тұжырымдамасында бүгінгі тәрбие берудің негізгі міндеттерінің өзі «ең алдымен дені сау, ұлттық сана сезімі ояңған, рухани ойлау дәрежесі биік, ар-ожданы мол, мәдениетті, парасатты, еңбекқор, іскер, бойында басқа да ізгі қасиеттер қалыптасқан адамды тәрбиелеу» деп көрсетілген. Отбасы тәрбиесінің негізгі мәні отбасындағы өзара ынтымақтастық пен түсіністік болып табылады.

Тәрбие жұмысы педагогтардың нақты міндеті, яғни шәкірт тұлғасын қалыптастыру мәселесін саналы түрде шешуге бағытталған үйлесімді іс-әрекет. Тәрбие және тәрбие жұмыстары әр баланы қайталанбас тұлға ретінде қарап, оның өзгеше қасиеттерін дамытуы қажет. Әрбір бала - тұлға, өзінше бір әлем, ал әр педагогтың міндеті әр тұлғаны көре білу, жүректеріне жол табу. В.А.Сухомлинский: «Әлемде адам тұлғасынан күрделі, одан бай ешнәрсе жоқ», - деп жазған. Бүгінгі күнде барлық ұстаздардың алдындағы мақсат - өмірдің барлық саласында белсенді, шығармашылық іс-әрекетке қабілетті, еркін тұлға тәрбиелеу болып табылады.

Тәрбие мәселесінің нәтижелі болуы ата-аналар мен қоғамдық ортаның тәрбие ісінен шет қалмай белсене араласуына, адам тәрбиелеудегі жауапкершілікті бірлесе көтеріп, жұмыла істеуге тікелей байланысты. Халықтың болашағы - ұрпағы, ұрпақтың тәрбиесі – ұстаздарда. Ұстаздың мұраты - жетілген, толыққанды азамат тәрбиелеу. Ал толыққанды азамат қалыптасу үшін ақыл-ой тәрбиесі, имандылық, еңбек, эстетикалық, тілдік қатынас, дене тәрбиесі, сонымен қатар экологиялық, экономикалық, жыныстық, патриоттық тәрбие берілуі тиіс. Оқушы жастардың жүрегін тебіrentіп, ой-сезіміне әсер ету үшін біріншіден, тәрбиеші ұстаздың саяси сауатты, жан-жақты энциклопедиялық мол білімі болуы шарт, екіншіден, тәлімгер ұстаз өз бойындағы білімді оқушы жүрегіне еркін ұялата аларлықтай әдіскерлік шеберлігі қажет, үшіншіден, мұғалім оқу-тәрбие үрдісін жүргізу кезінде оқушының психологиялық ой-өрісінің өсу, даму дәрежесін бақылай білетіндей сезімтал психолог болуы керек. Күш-қуатының қауіпсіз дамуын, адамгершілігі жағынан дұрыс қамтамасыз етуге міндетті» делінген. Яғни А.Н.Толстой айтқандай «Мұғалім өн бойына өз ісіне, шәкіртіне деген сүйіспеншілікті жинақтаса ғана ол нағыз ұстаз». Білім мен тәрбиені сабақ барысында ұштастырып, бірлікте оқыту әрбір ұстаздың басты шарты болса, сынып жетекшілері тек сабақта ғана емес, сабақтан тыс уақытта да іздене жүріп, оқушылардың бойына тәрбиенің ең ізгісін, ең асылын сіңіре білуі керек. Қазіргі уақытта жас ұрпақтың жеке тұлға болып қалыптасуына ізгілік, ғылымилық, жүйелілік ұстанымдарына негізделген үздіксіз экологиялық білім беру жүйесін құру, оның тәрбиелік мүмкіндіктерін саралау өзекті мәселелердің бірі болып саналады. Қазіргі таңда тәрбиенің теориясымен практикасының өзекті мәселелерінің бірі білім – тәрбие жүйесінің мақсатын белгілей білу. Мәселен, «мен оқушыларымның бойынан қандай қасиеттерді көргім келеді немесе болашақта қандай азамат болып өссе екен деп ойлаймын», осындай сауалдарға жауап іздеу барысында оқушыларға тәлім-тәрбие берудегі басты мақсаттарды анықтап алуға болады. Жаңа заман адамдарын тәрбиелеуде ұстаз қауымына өмірдің өзі осыны талап етіп отыр. Ал ұстаздардың осы талап тұрғысынан табылуы, олардың адам тәрбиесіне өнер деп қарап, үнемі шығармашылықпен іздене жүргізуіне, мектеп басшыларының күнделікті бақылау басшылығына, әр ұстаздың бойындағы жақсы қасиетті, өнегелі істі танып көре білуіне, оны үлгі-өнеге етуіне байланысты демекпін. Тәрбие күрделі, көп өлшемді, көп қырлы процесс. Тәрбие жұмысын ұйымдастыруда сынып жетекшісі өзінің оқушыларының инициативасына сүйену, барлық баланың деңгейін, қызығу бағыттарын, әрқайсысының дара дамуын, жеке тұлғалық қалыптасу жолын және шығармашылықпен жаңа формамен түрлендіріп өткізуі қажет.

Оқушыларды адалдыққа, әділеттілікке, ерлікке, әсемдікке, достыққа үйретуіміз керек, жамандықтан, қулықтан, өтіріктен, зұлымдықтан аулақ болуға тәрбиелеуіміз керек. Осының барлығы баланы табиғи ортаны қорғау, өмір сүру қабілетін қалыптастыру, халықтың салт-сана, дәстүр, әдет-ғұрпын білуге үйрету арқылы, болашақта ары таза, рухани байлығы мол, ізетті, инабатты, сегіз қырлы, бір сырлы тұлға тәрбиелеуге бағытталған. Ендеше, осындай ізгі қасиеттерді оқушылардың бойына сіңіріп мінезін қалыптастыруымыз керек. Бүгінгі күні елімізге әдеби тілге бай, білімді, өнерлі жастар керек, ал біздің негізгі міндетіміз – инабатты, ізетті, әдепті, сыпайы, ұлттық қасиетімізді бойына терең сіңірген азамат тәрбиелеу. Ең алдымен мәдениетімізді, тілімізді қастерлеуіміз керек, осыны оқушы санасына сіңіруіміз керек. Бүгінгі күні әдебиеттен, өнерден хабары бар, білімі терең, ойшыл, сезімтал, еліне сүйіспеншілігі мол, өз елінің патриоты болатын жастар тәрбиелеуіміз керек. Осы жастарымыз біздің зор үміт күтетін болашақ азаматтарымыз. Тәрбие күрделі, көп өлшемді, көп қырлы процесс.

Тәрбиесі күрделі де жауапты міндет екендігі бәрімізге белгілі. Баланың өмірге бейімдеуде мектеп, ұстаз және ата-ананың орны бөлек. Тәлім-тәрбиелік жарасымдылық мектеп пен ата-ана, әлеуметтік

орта бірлесіп жұмыс істеген жағдайда ғана үйлесімділік табады. Қай халық болсын ұрпағының тәрбиесіне терең мән беріп, болашағына үнемі алаңдаушылықпен қараған. Ұрпақ тәрбиесі келешек қоғам мұрагерлерін тәрбиелеу ісі. Сондықтан ата-аналар мен ұстаздар қауымы үшін жас ұрпақ тәрбиелеп, оны қоғам мүддесіне жарату кезек күттірмейтін мәселе. Осы мәселеге ата-аналар мен ұстаздар қауымы болып бірге атсалыссақ, алар асуымыздың биік болары сөзсіз. Сондықтан да сапалы білім, саналы тәрбие бере отырып, еліміздің болашақ жастарын ұлағаттылыққа тәрбиелейік.

1. Ж.Қоянбаев, Р.Қоянбаев. Педагогика. - Алматы, 2000.

2. Қ.Жарықбаев, С.Қалиев. Қазақтың тәлім-тәрбиесі. - Алматы, 1995.

3. Аманбаева Ф. «Ұлттық тәрбие – сапалы білім берудің негізі». – Алматы, 2010.

4. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы. - Алматы, 2000.

5. Қазақстан республикасының президенті Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» атты жолдауы (30 қараша 2015ж.).

Резюме

Болатқызы Ш. – ст.преподаватель КазНПУ им.Абая,

Дауирбаева Ж.Д. - студент 3 курса специальности «5В010800 - Физическая культура и спорт» КазНПУ им.Абая

Воспитание – основа образования

Авторы статьи дают заметку к факторам, которые играют главную и важную роль в формировании личности. Дают определение на одну из основных факторов которым является воспитания, и на цели и задачи. В статье рассматривается роль семьи, в котором лежит основа воспитания ребенка. А также современные представления о воспитании школьников в семье, а именно об обучении родителей знаниям, которые они должны освоить. В заключении авторы дают знать, что в системе воспитания и обучения детей в школе важную и ключевую роль играют педагоги.

Ключевые слова: воспитание, знание, образования, воспитание ребенка, цель воспитания, развитие, формирование, личность, среда, семья, общество.

Summary

Sh.Bolatkyzy - Master of Art. teacher Kazakh National Pedagogical University named after Abai

Zh.Dauirbaeva – 3rd year student of the specialty "5V010800 - Physical culture and sport" Kazakh Pedagogical University named after Abai

Education - the foundation of education

The authors give a note to the factors that play a major and important role in shaping personality. Give the definition of one of the main factors that is education, and the goals and targets. The article discusses the role of the family which is the basis of the child's upbringing. And modern ideas about the education of school children in the family, and it is about teaching parents the knowledge they need to master. In conclusion, the authors give to know that children in the system of education and training at school and an important key role played by teachers.

Keywords: education, knowledge, education, child education, the goal of education, development, formation, personality, the environment, family, society.

УДК 37.371.371.3

БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУДА ЫНТАЛАНДЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Ж.Б. Кдыралиева – Абай атындағы ҚазҰПУ, филология кафедрасының магистрі.

Интеллектуалды ұлт қалыптастыру ФЗИ expertі

Мақалада оқушыларды оқытуда жаңа әдістің тиімділігі, маңыздылығы жөнінде айтылған. Ынталандыру әдісі баланың қызығушылығын, бір-бірімен тіл табысуын өзіндік менін табуына көмектеседі. Оқыған-тоқыған білімін тәжірибе жүзінде қолдануға ынталандыру әдісі септігін тигізіп, ең бастысы баланың құндылығы тәуелсіз, дербес болып өсуіне, шығармашыл, дарынды болып өсуіне жаңа оқыту әдістері ықпал етеді. Тиімді, сіңімді білім алған бала болашақта саналы азамат болып қалыптасады.

Түйін сөздер: оқушы, тұлға, ынталандыру, әдіс, мадақтау, дарынды, шығармашыл.

ҚР «Білім туралы заңында» оқыту формасын, әдістерін, технологияларын таңдауда көп нұсқалық қағида атап көрсетілген. Бұл білім беру мекемелерінің мұғалімдеріне өзіне оңтайлы нұсқаны қолдануына, педагогикалық үрдісті кез келген үлгімен құра беруіне мүмкіндік береді. Осыған орай,

қазіргі білім беру парадигмасында білім алушыға тұлғалық-әрекеттік тұрғыда қарауға үлкен мән беріп отыр. Өйткені, ХХІ – ғасыр нағыз технологиялық мәдениеттің, кәсіби мәдениеттіліктің, терең білім мен ізденісті талап ететін дәуір. Білім беру жүйесі - әр елдің даму болашағын айқындайтын, әлемдік өркениетке жетудің негізгі бағыттарын көрсететін біртұтас құрылым. Әр мемлекет болашағы мектептен шыңдалады десек, мектептің білім сапасы жоғары болуы міндетті. Білім беру процесінде жаңа әдістер арқылы оқытқан тиімді [1]. Сондай әдістің бірі белгілі іс-әрекетті орындатуға талаптандыру ниетімен қолданылатын ынталандырудың орны өз алдына. Шет ел педагогтары жиі қолданып келетін әдіс, бүгінде біздің мектептерде кейбір элементтері де бет алып келе жатқандығын жоққа шығара алмаймыз. Ынталандырудың бір жолы мадақтау. Мадақтау – тәрбиеленушілер әрекетіне ұнамды баға беру. Мадақтау ықпалы оқушының ұнамды көңіл-күй сезімін көтеруге негізделген. Осыдан да мадақтау балада өзіне деген сенім орнықтырып, жұмысқа деген жағымды көңіл қатынасын оятады, жауапкершілік арттырады. Мадақтау түрліше орындалуы мүмкін. Олар арасында тәрбие процесінде жиі қолданылатындары – қолдау, қуаттау, алғыс жариялау, құрметті құқықтар беру, мақтау қағаздары мен сыйлықтар беру және т.б. Қарапайымды бола тұра, мадақтау өте жауапкерлі де іс. Мадақ шектен тыс әсіреге айналып кетпей, орынсыз кем де болмауы керек. Санамен сарапталмаған әсіре мадақ баланы бұзады. Осыдан мадақтаудың психологиялық қырлары мен оның салдарын ескерген жөн:

Мадақтау:

✓ Әйгілену мақсатта емес, мұғалім мен оқушы арасындағы, екі тараптың жан дүниелік қалауы мен қабылдануы

✓ Мадақтау арқылы тәрбиеленушіні басқа балаларға қарсы қойып алмауды да ойластырған жөн. Сондықтан тек табысқа жеткен оқушыны ғана мақтап шектелместен, шын ықыласымен еңбектенген, өз ісіне адалдық танытатындардың бәріне де жылы лебіз, мадақ сөзді аянбаған жөн.

✓ Мадақ қолдана отырып, кім, не үшін, қаншалықты сыйға тұрарлық екенін сараптау. Әсіре мадақ астамшылдыққа алып келу мүмкін

✓ Әрқандай мадақ жеке тұлғалық ерекшеліктерді ескерумен беріледі. Өзіне сенімі жоқ, үлгерімі төмен оқушыны қолдап-қуаттау қажет. Қандай да ұнамды сапасын танып, педагог сол арқылы балада сенім оятады, ұмтылыс пен дербестік, кедегілерден сескенбеу қасиетін баулиды. Өзіне тәрбиеші, төңірегіндегі адамдар сенімін артқан бала, өз кемшіліктерін де «жүгендеп», оңды жолға түсе бастайды.

Ынталандыру әдісі барлық сыныптыраға қатысты. «Жылы-жылы сөйлесең жылан інінен шығады, суық-суық сөйлесе – мұсылман дінінен таяды» - деген аталы сөзді негізге ала отырып, қандай сынып оқушысы болмасын, әсіресе жоғары сынып оқушыларын өзіңмен бірдей, тең дәрежеде көріп, сенім арту арқылы білімге итермелеп, өзіндік «менін» қалыптасуына септігін тигізуге болады [2]. Жоғары сынып балаларына қысымға шектеу болмағаны дұрыс. Оларға ыждахатпен, кішіпейілдікпен, ілтипатпен «Сіз», «сіз білесіз», «сіздің қолыңыздан келеді», «мен сізге сенім артамын» т.б. сөздер арқылы, сенім жүктеу арқылы балаға жауапкершілігін сезінуіне, өзін сыйлы азамат ретінде қабылдануына ықпал етеміз. Ал, мұндай жағдайда баланың жауапкершілікті сезінуі жоғарлап, білімге бет бұруы да жоғарламаса, төмендемейтіні анық. Сондай-ақ, үлгерімі төмен, басқа сыныптастарына қарағанда артта келе жатқан баланы «сынып басшысы», «топ жетекшісі», «староста» т.б. сынып ішінде белді орынға тағайындап қою арқылы білімге тартуға болады. Бұлда бір ынталандырудың жолы. Ынталандырудың келесі бір жолы - қызықтыру. Мәселен, Жыл басында мектеп президентін ұсыну. Білімі жақсы, активисттер ұсыныла алады. Сол орынға таласып жақсы оқуға тырысады. Сондай-ақ, үздік деген оқушылардың фото-суреттерін плакатқа «Біздің мақтанышымыз!» деген мақтаумен мектеп сыртына іліп қою. Оқушылардан өзге кез келген адам көре алады. Сол мақтаныш тақтасына ілігу үшін бала жақсы оқуға талпынады

Шағын сый беру арқылы, үздік оқытындарға алтын значок тағып қою. Сол алтын белгіні жыл бойы тағып жүру жоғары сынып балдарына ол беделді болып саналады. Бұл баланың өзіне деген құрметін асыра түсері анық. Өйткені балалардың арасында бәсекелестік пайда болады. Сабакты жарыса оқуға ұмтылады. Сыныптасының жеткен жетістігіне басқалары қол жеткізгісі келеді[3]. Жарыс әдісімен баланың бәсекелестікке деген табиғи қажеттігін жеке тұлғаға және жалпы қоғамға сай қасиеттерді баулитын тәрбие арнасына бұруға болады. Өзара жарыса жүріп, оқушылар қоғамдық қылық тәжірибелерін тез игеріп, тән-дене, адамгершілік, эстетикалық сапаларын дамытады. Жарыс әсіресе үлгерімі төмен оқушылар үшін аса қажет. Өз нәтижелерін жолдастарының жетістіктерімен салыстыра отырып, өз білімдері мен ептіліктерін көтеруге күш алады, оқуы мен өзіндік тәрбиесіне

ден қоя бастайды. Жарыс ұйымдастыру үшін балалар психологиясын жете тану қажет, біртұтас маңызды шарттар мен талаптарды ұстану әрі орындау абзал. Жарыс тиімділігі оның ұйымдастырылуында. Бұл үшін жарыстың мақсаттары мен міндеттері айқындалады, бағдарлама түзіледі, баға өлшемдері белгіленеді, жарыстыру шарт – жағдайлары жасалады, қорытынды шығарылып, жеңімпаздар марапатталады. Жарыс өзіне сай күрделілігімен әрі қызықты өткізілуі тиіс. Сонымен бірге жарыс ережелері соңғы нәтижелерді бағалап, салыстыруға келетіндей нақты болғаны жөн. қорытындылау мен жеңімпаздарды анықтау жариялы болып, бағалау өлшемдері қарапайым, баршаға түсінімді болғаны дұрыс. Жарыс бағдары мен мазмұны айқын болуы тиіс. Бүгінгі таңда мектеп тәжірибесінде сынып, мектептің озық оқушысы, пән білгірі атақтарын алу жарыстары өткізілуде.

Қорытындылай келгенде, Мектептегі оқу процесіндегі кәсіби бағдар мақсаты мен міндеті оқушының дүние танымдық көзқарастарымен қатар дамып, ұштасып отыру керектігі. Өйткені жасөспірімдердің кәсіби бағдар процесінің дамуында оқу, еңбек, қоғамдық саяси жұмыстар жетекші орын алады. Қазіргі кезеңдегі оқытудың негізгі ұстанымы – шығармашылық, белсенділік, әлеуметтік жауаптылық, жоғары интеллектілік, терең білімділік, кәсіби сауаттылық екені ақиқат. Сондықтан да қазіргі қоғамның өзекті мәселелерінің бірі - әлеуметтік-экономикалық өзгермелі жағдайларда өмір сүруге дайын болып қана қоймай, сонымен қатар оны жақсартуға игі ықпал ететін жеке тұлғаны мектеп табалдырығын аттағаннан бастап жаңа оқыту әдістерді пайдалана отырып білім сапасын арттыру негіз болып табылады.

1 М.А.Нуриев., А.Е.Садыкова «Бастауыш сынып оқушыларын ынталандыру арқылы танымдық белсенділігін арттыру» «Ұлттық тәрбие» №4(24), 2014

2 Ізденіс/Поиск. №4 2012ж. Интеллектуалды білім берудегі қажет кейбір мәселелер. /Ж.А. Сейсенбаева/

3 «Білім беру жүйесінің өзекті мәселелері». Көзқарас (журнал) /Ж.Өмірбекова/

Резюме

Ж.Б.Кдыралиева – КазНПУ им.Абая, магистр кафедры филологии

Эксперт. НИИ Формирование интеллектуальной нации

Оптимальные пути усовершенствования образования

В статье написано о новых методах обучения в школе. Мотивирующий методы обучения в школе способствуют развитию познавательного интереса у детей, учат систематизировать и обобщать изучаемый материал, обсуждать и дискутировать. Осмысливая и обрабатывая полученные знания, учащиеся приобретают навыки применения их на практике, получают опыт общения. В качестве основных неоспоримых достоинств выступают высокая степень самостоятельности, инициативности, развитие социальных навыков, сформированность умения добывать знания и применять их на практике, развитие творческих способностей. Чувство свободы выбора делает обучение сознательным, продуктивным и более результативным.

Ключевые слова: студенты, личность, мотивация, метод похвалы, талантливый, творческий.

Summary

Zh B Kdyralieva – Kazakh national pedagogical university Abai

Scientific Research Institute of the formation of the nations intellectual Expert

To develop effective incentives to improve quality of education

The article is written on the new methods of teaching in the school. Motivating teaching methods in schools contribute to the development of cognitive interest in children learn to organize and summarize the material under study, discuss and debate. Comprehending and processing the acquired knowledge, students acquire skills to apply them in practice, get experience. The main advantages are the indisputable high degree of self-reliance, initiative, development of social skills, the ability to acquire knowledge formedness and put them into practice, development of creative abilities. The feeling of freedom of choice makes learning conscious, productive and more efficient.

Keywords: students, personality, motivation, method of praise, talented, creative.

К ВОПРОСУ ОБ ОСОБЕННОСТЯХ РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА

М.Акимджанова – магистрантка 2 курса специальности 6М010100 КазНПУ имени Абая

Научный руководитель: **А.Б.Елькеева** – к.п.н., доцент КазНПУ имени Абая

Статья посвящена актуальным педагогическим условиям развития детей раннего возраста. Несмотря на большое количество работ, посвященных этой проблеме, рассматриваемая в таком контексте проблема развития детей раннего возраста находится сегодня в центре внимания не только ученых физиологов, но и педагогов и психологов. Существует множество исследований и работ, в которых говорится о критическом значении первых лет жизни ребенка для всего его последующего развития. Ранний возраст ребенка – это чрезвычайно ответственный период, это истоки развития, закладка фундамента личности.

Ключевые слова: ранний возраст, развитие, педагогические условия.

Современные изменения в экономической и культурной жизни, а так же изменения в обществе, требуют от педагогов разработки новых концепций воспитания личности и развития ребенка начиная с самого раннего возраста. В настоящее время система общественного воспитания детей раннего возраста осуществляется в обстановке меняющейся экономической и политической ситуации. Растущая потребность населения в ясельных группах ставит задачу поиска новых подходов к решению проблемы воспитания детей раннего возраста.

В послании Президента Республики Казахстан Н.А.Назарбаева народу Казахстана «Нұрлы Жол - путь в будущее» справедливо отметил, что у нас имеется и: «...другой вопрос - нехватка детских садов и яслей. Поручаю для кардинального сокращения дефицита мест в дошкольных организациях в течение 3 лет дополнительно направить 20 миллиардов тенге»[1].

Поэтому постановка этой проблемы в условиях современного Казахстана является, по нашему мнению, актуальной и прогрессивной тенденцией, имеющей социальную и политическую значимость.

Актуальность изучаемой проблемы находит свое отражение в государственных документах Республики Казахстан в области образования. Так, в Законе Республики Казахстан «Об образовании» (статья 11) отмечается, что охрана и укрепление физического и психического здоровья, развитие индивидуальных способностей детей с одного года до пяти лет является важной задачей [2, с.10].

Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан предусматривает развитие ребенка от 1года до 3-х лет через гармоничное единение пяти образовательных областей: здоровья, познания, коммуникации, творчества и социума [3, с.2].

Рассматриваемая в таком контексте проблема развития детей раннего возраста находится сегодня в центре внимания не только ученых физиологов, но и педагогов и психологов. Существует множество исследований и работ, в которых говорится о критическом значении первых лет жизни ребенка для всего его последующего развития. Ранний возраст ребенка – это чрезвычайно ответственный период, это истоки развития, закладка фундамента личности.

Что такое «раннее развитие»? Зачем и почему оно раннее? А стоит ли лишать ребенка детства? И так далее... Возникает очень много вопросов, споров и возражений. Большинство ученых считают, что если с раннего возраста не просто играть и читать, а применять какие-либо из известных методик раннего развития, учить ребенка чему-либо (естественно, через игру, а не посадив за парту), то малыш начинает развиваться еще быстрее, интенсивнее. Его речь разительно отличается от речи сверстников (и от речи его самого совсем недавно). Он начинает поражать родителей своим умом, памятью, изобретательностью, творчеством.

Таким образом, можно считать, что данное развитие не просто раннее, а своевременное, так как традиционная педагогическая наука, основанная на опыте прошлых веков, отстает от современных методик, человеческий потенциал гораздо богаче, чем было принято считать до сих пор.

Ранний возраст - это период быстрого формирования всех свойственных человеку психофизиологических процессов. Своевременно начатое и правильно осуществляемое воспитание детей раннего возраста является важным условием их полноценного развития. Каждому педагогу и родителю необходимо помнить, что в первые годы жизни важно обеспечить физическое, умственное, нравственное и эстетическое развитие детей, так как период раннего детства, время созревания всех основополагающих функций и является самым благоприятным для воспитания и обучения ребенка

Физиологические основы развития детей раннего возраста исследовали такие ученые как И.П.Павлов, Н.М.Щелованов.

Научные исследования Н.М. Щелованова свидетельствовали об огромном достижении в области физиологии, что и было признано сообществом всего мира. По его мнению, нужно активно включаться в развитие малыша с первых дней его жизни и не надо ждать, когда морфологически созреет мозг новорожденного ребёнка. Ученый физиолог сделал важное научное открытие и доказал, что функции полушарий головного мозга развиваются на протяжении жизни под влиянием внешних и внутренних раздражителей, а не фиксированы наследственно. Профессор Н.М. Щелованов впервые в своих научных изысканиях применяет онтогенетический метод, и этот факт даёт право учёным теоретически обосновать необходимость воспитания ребенка раннего возраста с первых дней его существования [4]

Целенаправленно Н. М. Щеловановым и его сотрудниками изучался вопрос о развитии движения детей. Благодаря этому исследованию было доказано что, развитие движений детей зависит от условий воспитания.

Также научное открытие И.П.Павлова о высшей нервной деятельности позволило понять, как устанавливается взаимосвязь организма с окружающей средой, как под влиянием внешних раздражителей в коре головного мозга ребенка формируются нервные процессы [5].

В последние годы ученые все чаще обращают внимание педагогов дошкольных организаций и родителей на значимость проблемы развития, воспитания и обучения ребенка с рождения до 3-х лет. Российские и зарубежные ученые приходят к единому мнению о наличии особой чувствительности детей этого возраста к речевому, сенсорному, умственному, физическому, эстетическому, патриотическому и другим направлениям развития личности. Только в результате непосредственного обучения в период от 1 года до 3 лет возникает возможность гармоничного воздействия на умственное созревание благодаря занятиям по всем направлениям.

В исследованиях Л.С.Выготского немаловажное значение придается ведущей роли взрослого в развитии ребенка раннего возраста. По мнению ученого он обеспечивает все условия, необходимые для развития и оптимального состояния здоровья малыша; несет тепло, ласку, ту информацию, которая необходима для ума и души ребенка. Одним из условий, обеспечивающих нормальное развитие и хорошее самочувствие детей раннего возраста, является единство педагогических воздействий со стороны всех, кто участвует в воспитании, особенно в семье: мать, отец, бабушка и другие взрослые. И если действия их не всегда согласуются или нет постоянства в требованиях, - малыш не понимает, как же он должен поступить, как действовать. Одни дети перестают подчиняться требованиям взрослых, другие, более сильные, пытаются приспособиться, каждый раз меняя свое поведение, что является для них непосильной задачей. Так сами взрослые часто являются виновниками неуравновешенного поведения детей – считает автор.

Большое значение психологи придавали роли изображения и игрушек в развитии ребенка раннего возраста. Л.С. Выготский писал о том, что силой одной вещи необходимо похитить имя у другой. Это и происходит в изобразительной деятельности и игре. К настоящему времени известны следующие основные тенденции в развитии речи ребенка раннего возраста: в начале раннего возраста в речи ребенка наблюдается феномен односложного предложения. «Физически - это слово, семически предложение», - писал Л.С. Выготский [6, с.280].

В своих трудах Д.Б. Эльконин отмечал, что в конце первого года жизни социальная ситуация полной слитности ребенка с взрослым взрывается изнутри. В ней появляются двое: ребенок и взрослый. В этом суть кризиса первого года жизни [7].

В этом возрасте ребенок приобретает некоторую степень самостоятельности: появляются первые слова, ребенок начинает ходить, развиваются действия с предметами. Однако диапазон возможностей ребенка еще очень ограничен.

Во-первых, речь носит автономный характер: слова ситуативны, они лишь сколки наших слов, слова многозначны, полисемантические. К тому же в самой автономной речи содержится противоречие. Эта речь - средство общения, обращенная к другому, но она, как правило, пока еще лишена постоянных значений.

Во-вторых, почти в каждом действии, которое ребенок осуществляет с тем или иным предметом, как бы присутствует взрослый человек. И, прежде всего, он присутствует путем конструирования предметов, с которыми ребенок манипулирует.

В первые годы жизни особенно велика взаимосвязь физического и психического развития. Крепкий, физически полноценный ребенок не только меньше подвержен заболеваниям, но и лучше

развивается психически. Вместе с тем веселые, подвижные, активные дети физически более выносливы. Незначительные нарушения в состоянии здоровья вызывают изменения в их общем самочувствии - они становятся раздражительными и вялыми, плохо играют, быстро утомляются.

Анализ научных работ ученых позволил сделать следующие выводы:

- Каждый период раннего возраста отличается ведущими реакциями и является фундаментом для последующего развития ребенка. Так, в первые полгода жизни ведущими и определяющими развитие ребенка являются зрительные, слуховые и эмоциональные реакции, которые обеспечивают его сенсорное развитие, расширяют ориентировку в окружающем, способствуют развитию движений рук, а в дальнейшем и общие движения. К 1 году дальнейшее развитие деятельности зрительного и слухового анализаторов происходит в процессе манипуляции ребенка с предметами и эмоционального общения со взрослыми. Качественные изменения в деятельности детей с предметами, большое значение для их психического развития имеют умения самостоятельно ходить, целенаправленно заниматься с игрушками, подражать действиям и речи взрослого.

- У детей второго года жизни активные движения расширяют их ориентировку в окружающем, стимулируют развитие психических функций (ощущений, восприятия, памяти, внимания, наглядно-действенного мышления). Это ответственный период речевого развития. Речь постепенно становится регулятором поведения детей.

- На третьем году жизни у детей совершенствуются и становятся более координированными движения руки и пальцев. Совершенствование ходьбы заключается в развитии координации движений ног и рук. Во всех видах деятельности и в разных жизненных ситуациях проявляется и формируется детская самостоятельность - важное и сложное качество личности. На протяжении третьего года жизни происходит дальнейшее обогащение смыслового содержания речи. Этот период характеризуется большой речевой активностью. Дети могут участвовать в различных видах самостоятельной деятельности: игре, рисовании, конструировании, лепке и др.

Таким образом, ранний возраст является наиболее ответственным периодом жизни человека, когда формируются наиболее фундаментальные способности, определяющие дальнейшее развитие человека. В этот период складываются такие ключевые качества как познавательная активность, доверие к миру, уверенность в себе, доброжелательное отношение к людям, творческие возможности, общая жизненная активность и многое другое. Их становление требует адекватных воздействий со стороны взрослых, определённых форм общения и совместной деятельности с ребёнком.

1 Послание Президента Республики Казахстан от 11 ноября 2014 года, Астана, 11 ноября 2014 года.

2 Закон Республики Казахстан «Об образовании» // Казахстанская правда. – 2007. - №127. - С.3-6.

3 Государственный общеобязательный стандарт «Дошкольного обучения и воспитания» Республики Казахстан. – Астана, 2008

4 Щелованов Н.М. Развитие высшей нервной деятельности и воспитание детей раннего возраста //Советская медицина.- 1951. - № 4.

5 Павлов И.П. «Мозг и психика». Избранные психологические труды. Под редакцией Брушлинского А.В. Москва-Воронеж, 1997.

6 Выготский Л.С. Педагогическая психология [Текст] / Л.С. Выготский. - М.: Просвещение, 1999. - С.58 - 66.

7 Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. Проблема возрастной и педагогической психологии Текст./Д.Б.Эльконин; под ред. Д.И. Фельдштейна. - М.: Международная педагогическая академия, 1995. - 224 с.

Түйіндеме

М.Т.Акимджанова – Абай атындағы ҚазҰПУ 6М010100 мамандығының 2 курс магистранты, akimdjanova92@mail.ru

А.Б. Елькеева – Абай атындағы ҚазҰПУ п.ғ.к., доцент, yalima55@mail.ru

Ерте жастағы балалардың даму ерекшеліктері туралы

Бұл мақала ерте жастағы балаларды дамытудың өзекті педагогикалық міндеттеріне арналған. Ерте жастағы балалардың тәрбиесі туралы мәселенің кең ауқымдылығына қарамастан, бұл мәселе тек физиологтарды ғана емес, сонымен қатар педагогтар мен психологтар үшін де өзекті мәселе болып табылады. Баланың алғашқы даму жылдарында оның кейінгі дамуына әсер ететінінің сыни маңызы туралы айтылған көптеген ғылыми-зерттеулер бар. Баланың ерте жас кезеңі- бұл өте маңызды кезең, дамудың бастау алатын, тұлғаның негізі қаланатын кезең болып табылады.

Түйін сөздер: ерте жас, ерте дамыту, жаңаша оқыту.

Summary

Akimdjanova M. T. - 2th course master specialty of preschool training and education, akimdjanova92@mail.ru
Scientific supervisor: **Elkeeva A. B.** - k.p.s. professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, yalima55@mail.ru

On the features of infants

Despite the large number of works devoted to this problem are discussed in this context the problem of development of children of early age is now the center of attention not only of scientific physiologists, but also teachers and psychologists. There are many research works that report on the crucial importance of the first years of a child's life for all its following development. Early age of the child is extremely responsible period, this is the beginning of development, laying the foundation of personality.

Keywords: early age, development and pedagogical conditions

УДК: 373,2 (574)

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА ГЕНДЕРЛІК ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ә.Қ.Сүлеймен – Абай атындағы ҚазҰПУ 6М010100 мамандығының 2 курс магистранты,
asel.s_5@mail.ru

А.Б.Елькеева – Абай атындағы ҚазҰПУ п.ғ.к., доцент, yalima55@mail.ru

Бұл мақала «Қазақстан –2050» атты Елбасының Қазақстан халқына жолдауының «елде жыныстық ерекшелігі бойынша кемсітушілікке жол бермеу және іс жүзінде гендерлік теңдік пен әйелдерге ерлермен тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету» жүктемесі бойынша мектеп жасына дейінгі балалардың гендерлік тәрбие беру мәселесінің психологиялық міндеттеріне арналған. Гендерлік тәрбие мәселесінің кең ауқымдылығына қарамастан, бұл мәселе тек психологтарды ғана емес, сонымен қатар педагогтар үшін де өзекті мәселе болып табылады. Гендер, гендерлік стереотиптер ұғымдарына анықтама беріліп, мектеп жасына дейінгі балалардың гендерлік тәрбиесі туралы ғалымдардың тұжырымдамаларына талдау жасалды. Гендерлік тәрбие беруде балалардың жынысы мен жас ерекшеліктерін, психологиялық негіздерін ескеру керектігі қарастырылады.

Түйін сөздер: гендер, стереотиптер, мектеп жасына дейінгі балалар, тәрбиелілік және гендерлік тәрбиелілік.

Қазіргі кезде қоғамдағы әйел мен ердің орны туралы түсініктер мен құндылықтар, осымен байланысты стереотиптер мен әлеуметтік үрдістер ерекше өзекті мәселеге айналып отыр. Себебі қазіргі дүниеде бейбітшілік пен тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін зорлықсыз өмір сүрудің идеалдарын, барлық адамзатқа ортақ құндылықтың негіздерін іздеу қажеттігі туып отыр. Осындай жағдайда гендер мәселесін дәстүрлі дүниетаным шеңберінде қарастырудың мәні зор.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» атты Қазақстан халқына жолдауында «Бар жақсылық балаларға» ұраны барлық ата-ана үшін қағидаға айналуы қажет» дей отырып, «ана мен баланы қорғау, сондай-ақ, отбасы және неке саласында заңнаманы түбегейлі қайта қарауды»; «елде жыныстық ерекшелігі бойынша кемсітушілікке жол бермеу және іс жүзінде гендерлік теңдік пен әйелдерге ерлермен тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуді» үкіметке жүктейді [1]. Құжатта балаларымыздың бойына өзіміз қандай тәрбиені сіңіретінімізге тікелей байланысты екендігін баса атап көрсеткен болатын. Мектеп жасына дейінгі балалардың гендірлік тәрбиесі жоғарыда аталған жоспарды жүзеге асырудың бір баспалдағы ретінде қарауға болады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың гендірлік тәрбиесін дамытуда ересек жастағы балалардың психологиялық негіздерін айқындау ең маңызды мәселеге айналмақ. Ең бірінші ұл балалар мен қыз балалардың жас және жеке ерекшеліктері, соған сәйкес таным процестерінің мүмкіндіктері ескеріледі.

Психологтар баланың ең жоғары әзірлігі кезінде оны гендірлік әрекеттерге үйретсе, бала оларды тез, ешқандай қиындықсыз меңгереді деп тұжырымдайды. Ең жоғары әзірлік кезінде балалар үйренуге құштар болады, жаттығулардан қанағат алып, өз табыстарына қатты қуанады және жеке даралық қызығушылығы мен гендірлік өзгерістері көріне бастайды. Осындай әртүрлі гендірлік іс-әрекеттерді жүргізу арқылы балалар өздерінің жыныстық айырмашылықтарын сезінуге негіз болады.

Гендер («gender» ағылшын тілінен ауд. «род», «тек» деген мағ. білд.) – бұл, биологиялық емес, әлеуметтік жағдайларға (қоғамдық еңбектің бөлінуі, тек өзіне тән әлеуметтік функциялар, мәдени стереотиптер) тәуелді әлеуметтік жыныс, әйелдер мен еркектер арасындағы айырмашылықтармен түсіндіріледі.

Қазіргі білім беру мен тәрбиелеу жүйесі көптеген мәселелер көтеруде, соның бірі – мектеп жасына дейінгі балалардың гендерлік дамуы. Т.А. Репинаның пікірі бойынша, белгілі жынысқа тән қажеттіліктер, қызығушылықтар, құндылық бағдарлар мен мінез-құлықтың белгілі тәсілдер жүйесі қалыптасады, сонымен бірге, бірқатар тұлғалық сапалар бойынша ұлдар мен қыздардың айырмашылықтары байқалады. Репина Т.А. мектепке дейінгі жастағы гендерлік дамудың үш сатысын айқындайды:

1 – гендерлік идентификацияны жүзеге асыру (бала ерлер мен әйелдерді, ұлдар мен қыздарды айыруды үйренеді, оларға қандай мінез-құлық тән болатынын үйренеді, өзін ер немесе әйел жынысына, ұлдарға немесе қыздарға жатқызады);

2 – өмірдің және іс-әрекеттің алуан түрлі салаларындағы гендерлік қалаулардың қалыптасуы (бұл саты бірінші сатымен байланысты, себебі алғашқы гендерлік қалаулар пайда болуы үшін, бала әртүрлі жыныстағы адамдардың мінез-құлықтарындағы айырмашылықтарды білуі керек);

3 – жыныстық-рөлдік стандарттарға сәйкес мінез-құлықты игеру және бірқатар психикалық жыныстық қабілеттердің қалыптасуы (екінші және үшінші сатылар бірге жүзеге асуы мүмкін) [2].

Ересек жастағы балалардың жетекші іс-әрекеті ретінде ойын деп ескерсек, онда балалардың гендерлік қатынастарының ерекшеліктері ойын барысында айқын көрініс береді.

Ғалым Э.Маккобидің пікірінше ұлдар мен қыздардың ойындарында айырмашылықты байқауға болады. Ол айырмашылықтар төмендегі кестеде көрсетілген.

1-кесте. Э.Маккоби бойынша ұлдар мен қыздардың ойындарының сипаттамасы

Ұлдардың ойындары	Қыздардың ойындары
Қатысушылардың көп саны	Қатысушылар саны: 2-3 адам
Көп жағдайда көшеде өтеді	Көп жағдайда бөлмеде өтеді
Үлкен кеңістікті қамтуы	Ойын үшін біршама аз кеңістіктің болуы
Көп жағдайда қозғалыс ойындары	Көп жағдайда бірқалыпты ойындар
Көшбасшы өзінің орнын дене күшін қолдану арқылы иеленеді	Көшбасшы өзінің орнын вербалды келісімдер арқылы иеленеді
Еріксіз немесе арнайы құлап қалу секілді әрекеттер басқа қатысушылардың күлкісін туындатады	Басқа қатысушыларға күлмейді
Дене байланыстары: «топтар» құрады және т.б.	Соқтығысу мен сілкіністерден қашады
Көп жағдайда агрессия көрсетеді (ұлдарға қатысты) әзіл түрінде	Агрессияны сирек көрсетеді
Ойын кезінде көп жағдайда жағымды эмоцияларды белсенді көрсетеді	Ойын кезінде өздерін негізінен тыныш және бірқалыпты ұстайды
Мінез-құлықтағы бұзақылықтың шыңы – 4 жас	Мұндай мінез-құлық байқалмайды
Ұлдардың диалогында – басым болу –бағынудың аса нақты және дәл иерархиясы байқалады	Қыздардың диалогында – басым болу-бағыну туралы пікірталастар байқалады
Үлкен бәсекелестік, жеке және топтық (ойындардың 50%-ға жуығында кездеседі)	Аз бәсекелестік, жеке және топтық (ойынның 1%-ға жуығында кездеседі)
Өз командасының ішіндегі үлкен кооперация	Мектептегі (мұғалім-оқушы) және отбасылық (ана және әке) рөлдерін ұнатады, сонымен бірге балерина рөлдері басым болады
Ойынның атрибуттары – садақ пен жебе, мылтық, қылыш және т.б.	Ойынның атрибуттары – қуыршақтар, балет көйлектері, сонымен бірге ерлер киімі

Кестеде анықталғандай, ұлдардың тұтасымен алғандағы ойын стилі дене байланыстары бар «бұзақылық» болып саналады, олар бір-бірімен бәсекелеседі. Бұдан басқа, олар ойындағы және ойын атрибуттарына қатысты серіктестеріне агрессия көрсетеді [3, 140 б].

М.В. Осоринина мұндай мінез-құлықты былайша түсіндіреді: «Ұлдардың ойын кезінде заттарды алуан түрлі сынақтарға-өртеуге, ұруға және балқытуға түсіруге ұмтылысы, осындай процедуралардағы маңызды сәт ретінде, бала үшін заттық әлемдегі бұйымдарға өзіндік билігін сезінуі алынады, ал агрессия топта басым болуға жетудің қарапайым тәсілдерінің бірі болып саналады». Қыздардың ойындары тыныш және бірқалыпты болады, олардың ойындарына біршама аз қатысушы болады, топтарда доминантты құрылымның шекарасы болмайды: қыздар билікті аса көрсетпейді, алайда бағынғылары да келмейді, олар біршама аз дәрежеде бәсекелеспейді және ұйымдасқан. Егер

ойындағы рөлдік мінез-құлыққа зейін аударатын болсақ, онда ұлдарды батылдық немесе кәсіби сипаттағы рөлдер қызықтырады, ал қыздарды – көп жағдайда мектеппен, отбасымен, өнермен байланысты рөлдер қызықтырады [4, 786].

Мак Лойд ойындағы мұндай таңдауларды қыздардың шынайы өмірде көретін адамдарға еліктейтінімен, ал ұлдардың – ойдан шығарылған кейпкерлерге еліктейтінімен түсіндіреді. Бұл серіктестің рөлінің көрінуімен байланысты болады, яғни қыздардың арасында ойын кезіндегі серіктес не істеу керектігін біледі, ал ұлдарды аса қиын ситуациялар қызықтырады, оның ойындағы серіктесі ойында өзін қалай ұстайтынын білмейді, бұл қауіп атмосферасын туындатады. Белсенділік сипаты және қызығушылықтар бойынша айырмашылықтар байқалады. Қыздарға қарағанда, ұлдар көп жағдайда спортпен шұғылданады және негізінен оған қызығушылық танытады; қыздар романтикаға аса бейім, алайда олардың қызығушылықтары ұлдардың қызығушылықтарынан кенірек, қыздарды басқа жыныстың ойындары мен ойыншықтары аса қызықтырмайды.

Жыныстық айырмашылықтар тілдік қарым-қатынастар бойынша да байқалады. Липердің бақылауы бойынша, қыздардың қарым-қатынас кезіндегі тілдік стилінде, кооперативті сөздер мен сөз тіркестері (өзін және серіктесті біріктіретін), ұзақ конструкциялар көп қолданылады. Олар серіктестің сөзіне жауап қайтарады және оған «жауап» береді; сұрақ береді және айтылғандарға қосылады. Ұлдардың сөйлеуі басымдылықпен, үлкен қысыммен, бұйрып сөйлеу, тыйымдарды қолданумен сипатталады, бұлар олардың пікірлері бойынша, билік жүргізуге және тәуелсіз болуға көмек береді.

5-6 жасқа қарай баланың гендерлік түсініктері қалыптасады. Ол толығымен ерлер немесе әйелдер жынысына қатыстылығын біліп түсінеді. Олар баланың жынысы киім киюмен немесе өзі жақсы көретін ойыншықпен ойнауға байланысты болмайтынын түсінеді. Осы жастағы баланың қарама-қарсы жынысқа деген қызығушылығы арта түседі.

И.С.Конның көзқарасы ерекше зейін аударуды талап етеді, ол гендерлік бірдейлік балаға туылғаннан автоматты түрде берілмейтінін, оның соған сәйкес әлеуметтендірумен, «типизациямен» немесе «кодтаумен» байланысты, табиғи нышандарының күрделі өзара әрекетінің нәтижесінде қалыптасатынын атап көрсетеді. Осы үдерістің белсенді қатысушысы ретінде, өзіне ұсынылатын әлеуметтік рөлдер мен мінез-құлық модельдерін қабылдайтын немесе терсіке шығаратын субъект алынады. Гендерлік бірдейлікті ерлерден әйелдерге немесе керісінше алмастыру, яғни «қайта кодтау» немесе «қайта құру» жағдайлары мүмкін болады; қарапайым айтқанда жынысты алмастыру немесе өзгерту деп аталады [5, 326].

Ғалымдардың пікірлері, мына тұжырым жасауға мүмкіндік береді: болашақ ерлердің немесе әйелдердің мәртебесін бала туылған кезде игереді, содан кейін тәрбие үдерісінде бала белгілі бір әлеуметтік рөлді қолдануды үйренеді. Алайда, қоғамда бар стереотиптер балаларға әсер етеді. Гендерлік стереотиптер зерттеушілер атап көрсеткендей (И.С. Кон, Репина Т.А. және т.б.), ерте балалық шақтан бастап қалыптасады. Туылған кезден бастап бала гендерлік жүйенің әсер ету объектісіне айналады – дәстүрлі қоғамда символикалық туылу дәстүрлері орындалады: олар баланың қандай жыныстағы туылғанына байланысты болады; сонымен бірге, киім түсі, сәбидің арбасы, ойыншықтар жиынтығы туылған баланың жынысына қарай таңдалады. Тәрбие үрдісінде отбасы (ата-анасы мен туыстары), білім беру жүйесі (педагогтар), мәдениет толыққанды балалардың санасына мінез-құлықтың белгілі ережелерін қалыптастыратын гендерлік стереотиптерді ендіреді және «нағыз әйел» қандай болу қажеттілігі туралы ұғымдарды құрады.

Кез келген мәдениеттегі гендерлік стереотиптер динамикасы, мәдениеттің, этникалық сана мен өзіндік сана өкілдерінің құндылықты-мағыналық ядросындағы терең ішкі өзгерістердің көрсеткіші болып табылады, себебі отбасылық-неке қатынастар сферасы мәдениеттің дәстүрлі нормаларын реттеуге аса бейім болады. Әртүрлі мәдениеттегі және әртүрлі дәуірлердегі гендерлік рөлдердің алуан түрлілігі, гендерлік рөлдер мен стереотиптердің мәдениет арқылы қалыптасатынын көрсетеді.

Г.Хофстедтің теориясына сәйкес, гендерлік рөлдердегі айырмашылықтар мәдениеттегі гендерлік дифференциацияның дәрежесіне немесе белгілі мәдениеттегі маскулиндік пен феминдіктің дәрежесіне тәуелді болады. Өзінің зерттеулерінде Г.Хофстед маскулиндік мәдениеттің адамдарының жетістігінің жоғары мотивациясының болатынын, өмірдің мәнін жұмыста көретінін атап көрсеткен. Күнделікті өмірде біз көп жағдайда гендерлік стереотиптермен кездесеміз, кейде оны саналы ұғынбаймыз: ата-аналар қыздарға қуыршақты немесе кестелеу үшін жиынтықты, ал ұлдарға машина немесе конструктор таңдайды [6, 20-26].

Гендерлік стереотиптер ерлер мен әйелдерге қатысты түбегейлі қысқартулар ретінде болады. Мұндай көрсетулер аталған қоғамның аясында әмбебап болады және әлеуметтендіру үдерісінде

меңгеріледі. Қысқартылған түрде, стереотиптер біртұтас топ үшін әділетсіз болуы мүмкін (ұлдардың барлығы өздерінде конструктор болғанын қаламайды), алайда көп жағдайда әрбір индивидке қатысты қолдануға болмайды..

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттер негізінде, мектеп жасына дейінгі ересектер тобындағы балаларға гендерлік тәрбие берудің мазмұнын, біз рухани-адамгершілік құндылықтар позициясы тұрғысында, белгілі жыныс өкілі ретінде өзін саналы ұғынудан, гендерлік рөлдерді орындаудың әлеуметтік тәжірибесін ықпал етуден тұратын, педагогикалық қамтамасыз етудің мақсатты бағытталған үдерісі ретінде түсінеміз.

Мектеп жасына дейінгі ересектер тобындағы балаларға гендерлік тәрбие беру үдерісінің нәтижелігімен байланысты мәселелерді зерттеу ерекше зейін аудартады. Мектеп жасына дейінгі балаларға гендерлік тәрбие беру мәселелері бойынша әдебиеттерді талдау, аталған мәселенің отандық педагогикада жеткіліксіз құрастырылу деңгейін көрсетті және бізді қарастырылатын үдерістің нәтижелілігін белгілеудің қажеттілігіне әкелді.

Тәрбиелілік деп, баланың тұлғалық дамуының педагогтар қойған мақсатқа сәйкестік дәрежесі аталады. Педагогикалық энциклопедиялық сөздік «тәрбиелілік» ұғымын қоғамда өзін ұстау шеберлігі ретінде; жоғары тәрбиелілік ретінде; жақсы әдеттері, дұрыс сөйлеуі, әртүрлі ситуацияларда қоршаған адамдармен қарым-қатынас жасау білігі бар адамның сыпайы мінез-құлық ретінде түсіндіріледі. Кең мағынасында тәрбиелілік, аталған қоғамда қабылданған қарым-қатынас пен мінез-құлық пен мінез-құлық ережелерін сақтауды ғана емес, сонымен бірге, адамның дүниетанымында көрініс беретін ішкі мәдениетін білдіреді.

Ю.С. Григорьева гендерлік тәрбиелілік деп, өзінің және карама-қарсы жыныс өкілдеріне толерантты қатынаста, әлеуметтік қолданған феминдік/маскулиндік мінез-құлықта, жыныстық рөлдерді адекватты ойнауда, гендерлік мәдениеттің элементтері, қызығушылықтар мен қажеттіліктер туралы білімнің болуында көрінетін, күрделі, генетикалық негізделген және әлеуметтік қалыптасатын құрылым ретінде түсіндіреді [7, 1226].

Біздің зерттеуімізге қатысты, гендерлік тәрбиелілік – бұл эмпатия, өзін-өзі құрметтеу, өзара сыйластық негізінде, гендерлік рөлдерді орындауда, әлеуметтік, тұлғалық көріністер мен тәжірибе жүйесін жалпылама формада көрсететін тұлғаның интеграциялық сапасы. Мектеп жасына дейінгі ересек жастағы балаларға берілетін балалардың гендерлік ерекшелігін ескеру керек:

1. Қыз балалар ерте жетіледі.
2. Қыз бала мен ұл бала арасында моторикасының дамуында айырмашылық байқалады;
3. Сәби шақта ұлдар сары және жасыл түсті, қыздар қызыл және сия көк түсті жақсы ажыратады.
4. Ересек топтағы қыз балалардың тілі, ерікті зейінің жақсы дамыған болады;
5. Ер балалар мен қыз балалар таныс емес және қауіпті жағдайларда қорқынышты бірдей өткізеді.
6. Ұлдар қыз сияқты эмоционалды, бірақ өзінің эмоциясын жасырады және қыз балаларға күш көрсеткісі келеді.
7. Ұлдардың өзіне-өзі баға беруі тұрақты болады.
8. Өзінің жынысты ерекшелігін біліп қыз балалар 3 жасында, ал ұл балалар 4 жасында бөлектене бастайды.

Бұл аталған ерекшеліктер гендерлік тәрбие барысында ескерілуі керек.

Қорыта келе, мектеп жасына дейінгі балалардың өзіндік жыныс және жас ерекшеліктерін ескере отырып, дұрыс ұйымдастырылып және жүргізілген жұмыс оң нәтижесін беріп, баланың гендерлік тәрбиесінің қалыптасуына негіз болады.

1 *Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтің Қазақстан халқына жолдауы «Қазақстан 2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. – Астана 2013.*

2 *Гасанова, М.Д. Гендерный подход к формированию у студентов лидерских качеств руководителя в образовании М., 2006*

3 *Гендер как интрига познания: гендерные исследования в лингвистике, литературоведении и теории коммуникации – М.: Рудомино, 2002.-143 с.*

4 *Марциновская, Т.Д. История детской психологии / Т.Д. Марциновская. – М., 1998. - С. 202-203*

5 *П.О. Кружилина, Т.В. Педагогизация сознания образовательных субъектов как основа преодоления отчуждения между поколениями: дисс. ... докт.пед.наук./ Кружилина Т.В. – Магнитогорск, 2002.*

6 *Гендерное исследования и гендерное образования в высшей школе: материалы межд.науч конференции – Иваново, 2002. -236 с.*

7 *Корепанова, М.В. Харлампова, Е.В. Диагностика развития и воспитания дошкольников в Образовательной системе «Школа 2100»: пособие для педагогов и родителей / М.В. Корепанова, Е.В.Харлампова. – М.: Изд.дом РАО;Баласс, 2005. - 144 с.*

Резюме

Сулеймен А. – магистрантка 2 курса специальности 6М010100 КазНПУ имени Абая

Научный руководитель: Елькеева А.Б. – к.п.н., доцент КазНПУ имени Абая

Особенности гендерного воспитания дошкольников

Эта статья посвящена проблеме гендерного воспитания детей дошкольного возраста по посланию президента «Казахстан – 2050» о «борьбе по половой дискриминации обеспечения гендерного равенства, равных возможностей для женщин и мужчин». Несмотря на большое количество работ, посвященных этой проблеме, рассматриваемая в таком контексте проблема гендерного воспитания, находится сегодня в центре внимания не только ученых психологов, но и педагогов. В статье даются определения слов: «гендер», «гендерные стереотипы»; был проведен анализ научных заключений о гендерном воспитании детей дошкольного возраста. Рассматриваются вопросы об учете в гендерном воспитании психологических основ, пола и возраста детей.

Ключевые слова: гендер, стереотипы, дети дошкольного возраста, воспитанность и гендерное воспитанность.

Summary

Suleimen A.K. - 2th course master specialty of preschool training and education, asel.s_5@mail.ru

Scientific supervisor: Elkeeva A. B. - k.p.s. professor, KazNPU named after Abai, yalima55@mail.ru

In particular preschoolers gender education

This article deals with the problem of gender education of pre-school children by the message of the President «Kazakhstan -2050» about «to combat discrimination by sex, gender equality, equal opportunities for women and men». Despite the large number of works, devoted to this problem, considered in this context that the problem of gender education, are now in the spotlight not only scientists psychologists and educators. The article provides definitions of the words: «gender», «gender stereotypes»; analysis of scientific findings on gender education of pre-school children was held. The issues of gender education registered in psychological foundations, sex and age of pre-school children.

Keywords: gender, stereotypes, pre-school children, breeding and gender education.

УДК 796,011,3:736,3.

ОСОБЕННОСТИ ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТУДЕНТОВ И ВЛИЯНИЕ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ НА ОРГАНИЗМ МОЛОДЕЖИ

Т.Т.Ережепов – магистр, ст. преподаватель КазНПУ им. Абая

Д.Н.Жунисбек – магистр, преподаватель Республиканский спортивный колледж

В государственном докладе «О положении детей в Казахстане продемонстрирована неблагоприятная демографическая ситуация. По данным показатели физического развития детей и подростков ухудшились по основным четырем параметрам - вес, рост, окружность грудной клетки и динамометрия.

Данные Министерства здравоохранения регистрируют ухудшение здоровья женского организма. Ряд авторов утверждает, что дефицит движений особенно отрицательно сказывается на женском организме.

Ключевые слова: физическое развитие, двигательная активность, физическое воспитание, физические упражнения, физическая подготовленность, организм.

Из поступающих на 1 курс студентов 10-15 % имеют различные отклонения в состоянии здоровья. Ежегодно увеличивается число студентов - первокурсников, отнесенных по состоянию здоровья к специальной медицинской группе (Т.С. Лисицкая, 1985; И.М. Янкаускас, 1986). Все это, свидетельствует о проблеме физической деградации детей и подростков за последние 10 лет. На смену акселерации пришла децелерация. В ряде исследований отмечается крайне низкий уровень физической подготовленности студентов I курса и неравномерное развитие их физических качеств (Н.И. Волков, 1968; А.В. Кудрявцев, С.И. Давыдов, 1987, М.Н. Шумейко, 1970;).

Среди факторов, влияющих на рост заболеваемости и уровень физического развития молодежи, следует отметить дефицит двигательной активности и именно из-за этого отмечается ухудшение показателей физического развития студентов. Недостаток двигательной активности наблюдается среди значительного числа студентов (М.Я.Виленский, Б.Н.Минаев, 1986; В.И.Филинков, Ю.В.Полухин, Н.В. Дегтярев, 1998; J. Ters, 1973; L. Krzeszowiak, 1995) [1].

По данным М.Я. Виленского и В.И. Ильинича (1987), двигательная активность студентов в период учебных занятий составляет 56-65%, а во время экзаменов - 39-46% от ее уровня во время каникул.

Для оптимизации двигательного режима, специалисты физического воспитания рекомендуют увеличение объема часов на занятия физкультурой и спортом, а также интенсивности занятий и использование нескольких видов физических упражнений. Многие зарубежные авторы также утверждают, что положительный эффект тренировки зависит от частоты занятий недостаточная двигательная активность влечет за собой снижение показателей физической подготовленности студентов.

Причинами снижения физической подготовленности студентов считают:

1. Уменьшение физических нагрузок;
2. Снижение, а порой и полное исключение физических нагрузок во время экзаменационных сессий и летних каникул;
3. Недостаточность времени, отводимого на физическое воспитание.

Уровень здоровья тесно связан с уровнем двигательной активности и физической подготовленности человека. Поэтому уроки физической культуры, которые для основной массы школьников и студентов являются единственным средством увеличения двигательной активности, приобретают большую значимость для укрепления и сохранения здоровья молодого поколения. Студенты с более высоким уровнем двигательной активности, физической подготовленности и работоспособности отличаются лучшей способностью к мобилизации памяти, эмоциональной устойчивостью, большей уверенностью в своих действиях (Е.Д. Хомская, И.В. Ефимова, П. Холст, 1986; И.М. Янкаускас, 1986; В.В. Пономарева, Э.Э. Саркисянц, 1991).

Таким образом, анализ приведенных данных свидетельствует об ухудшении здоровья, о росте заболеваемости, различных отклонениях в состоянии здоровья современной молодежи. Наряду с ростом заболеваемости, у студентов отмечается ухудшение показателей физического здоровья, их несоответствие общепринятым нормам. Среди факторов, влияющих на рост заболеваемости студентов и низкий уровень физического развития, следует отметить дефицит двигательной активности. Совокупность указанных факторов обуславливает уровень физической подготовленности и работоспособности, которые, в свою очередь, являются важными показателями профессиональной подготовки студентов [2].

Поэтому поиск новых средств и методов занятий физической культурой, которые бы способствовали повышению уровня физической подготовленности и здоровья учащихся, является актуальной задачей.

Организм подростков имеет свои анатомические, физиологические и психологические особенности. Их необходимо знать и учитывать в процессе занятий физическими упражнениями.

Возраст студента характеризуется продолжением процесса роста и развития, что выражается в относительно спокойном и равномерном его протекании в отдельных органах и системах. Одновременно завершается половое созревание. В этой связи четко проявляются половые и индивидуальные различия, как в строении, так и в функциях организма. В этом возрасте замедляется рост тела в длину и увеличение его размеров в ширину, а также прирост в массе. Различия между юношами и девушками в размерах и формах тела достигают максимума. Юноши перегоняют девушек в росте и массе тела. Юноши в среднем выше девушек на 10-12см. и тяжелее на 5-8 кг. Масса их мышц по отношению к массе всего тела больше на 13%, а масса подкожной жировой ткани меньше на 10%, чем у девушек. Туловище юношей немного короче, а руки и ноги длиннее, чем у девушек [3].

У студентов почти заканчивается процесс окостенения большей части скелета. Рост трубчатых костей в ширину усиливается, а в длину замедляется. Интенсивно развивается грудная клетка, особенно у юношей. Скелет способен выдерживать значительные нагрузки. Развитие костного аппарата сопровождается формированием мышц, сухожилий, связок. Мышцы развиваются равномерно и быстро, в связи, с чем увеличивается мышечная масса и растет сила. В этом возрасте отмечается асимметрия в увеличении силы мышц правой и левой половины тела. Это предполагает целенаправленное воздействие (с большим уклоном на левую сторону) с целью симметричного развития мышц правой и левой сторон туловища. В этом возрасте появляются благоприятные возможности для воспитания силы и выносливости мышц.

У девушек в отличие от юношей наблюдается значительно меньший прирост мышечной массы, заметно отстает в развитии плечевой пояс, но зато интенсивно развиваются тазовый пояс и мышцы тазового дна. Грудная клетка, сердце, легкие, жизненная емкость легких, сила дыхательных мышц, максимальная легочная вентиляция и объем потребления кислорода также менее развиты, чем у

юношей. В силу этого функциональные возможности органов кровообращения и дыхания у них оказываются гораздо ниже.

Сердце юношей на 10-15% больше по объему и массе, чем у девушек; пульс реже на 6-8 уд./мин., сердечные сокращения сильнее, что обуславливает больший выброс крови в сосуды и более высокое кровяное давление. Девушки дышат чаще и не так глубоко, как юноши; жизненная емкость их легких примерно на 100 см³ меньше [4].

В 15-17 лет у школьников и у студентов колледжа заканчивается формирование познавательной сферы. Наибольшие изменения происходят в мыслительной деятельности. У детей старшего школьного возраста и у студентов повышается способность понимать структуру движений, точно воспроизводить и дифференцировать отдельные (силовые, временные и пространственные) движения, осуществлять двигательные действия в целом.

Старшеклассники могут проявлять достаточно высокую волевую активность, например, настойчивость в достижении поставленной цели, способность к терпению на фоне усталости и утомления. Однако у девушек снижается смелость, что создает определенные трудности в физическом воспитании [5].

У студентов первого по сравнению с предыдущими возрастными группами наблюдается снижение прироста в развитии кондиционных и координационных способностей (таблица 1).

Таблица 1. Темпы прироста различных физических качеств у студентов 1-го курса (%)

Физические способности	Среднегодовой прирост	
	<i>юноши</i>	<i>девушки</i>
Скоростные	1,5	0,2
Силовые	14,0	9,0
Общая выносливость	2,1	0,7
Скоростная выносливость	2,1	-0,6
Силовая выносливость	8,5	-2,0

Тем не менее, в этом возрастном периоде сохраняются еще немалые резервы для улучшения двигательных способностей, особенно если делать это систематически и направленно (Ж.К. Холодов, С.В. Кузнецов, 2000).

Между развитием двигательных качеств и формированием двигательных навыков существует тесная связь. Освоение новых движений сопровождается совершенствованием двигательных качеств. Различные движения избирательно воздействуют на двигательный аппарат человека, поэтому отдельные мышцы и мышечные группы развиваются неравномерно.

Занятия физическими упражнениями ускоряет развитие двигательных качеств, но прирост их в различные возрастные периоды неодинаков.

Систематические занятия физическими упражнениями повышают приспособительные реакции организма, обуславливают его правильное функционирование. Реакции на физические нагрузки не проходят бесследно: они сопровождаются специфическими следовыми сдвигами (трофические процессы), на базе которых происходит увеличение структурных, энергетических, следовательно, и функциональных ресурсов организма. Это является важным фактором повышения надежного функционирования физиологических систем организма, что, естественно, приобретает особенно большое значение в ходе развития возрастных изменений. Обеспечивается структурно-функциональное совершенствование кровообращения и усиление трофических функций нервной системы, создание достаточного запаса энергии, увеличение капилляризации скелетной и сердечной мускулатуры. Увеличивается функциональный резерв, приспособление к нагрузкам, ускоряется восстановление. Чем быстрее восстановление, тем больше у организма сил для выполнения последующей работы, следовательно, тем выше его функциональные возможности и работоспособность, т.е. увеличивается время работы и сокращается время вработывания. При занятиях физическими упражнениями положительные эмоции влияют на нервно-психический тонус, что, в свою очередь, влияет на ЧСС. У подростков, занимающихся физическими упражнениями, наблюдается урежение пульса в покое, т.к. в результате тренировок идет привыкание, адаптация организма к физическим

нагрузкам, соответственно и глубина дыхания в покое будет больше, а её частота реже, что говорит об увеличении ЖЕЛ. Развивается психомоторная функция (быстрота и точность движения). Как правило, занимающиеся спортом, опережают своих ровесников в физическом развитии [6].

- 1 Ашмарин Б.А. «Теория и методика физического воспитания». - М. «Просвещение», 1990.
- 2 Верхошанский Ю.В. «Основы подготовки спортсменов». - М.: «ФиС», 1988.
- 3 Гальперин С.И. «Физические особенности детей». - М.: «Просвещение», 1996.
- 4 Годик М.А. Контроль тренировочных и соревновательных нагрузок. - М.: «ФиС», 1990.
- 5 Зацiorsкий В.М. «Физические качества спортсменов». - М.: «ФиС», 1999.
- 6 Зацiorsкий В.М. Структура и изменения физической пригодности. // Теория и практика физической культуры, № 6. - 1999.

Түйіндеме

Т.Т.Ережепов – магистр, аға оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ

Д.Н.Жунисбек – магистр, оқытушы Республикалық спорт колледжі

Студенттердің физикалық даму ерекшеліктерімен қозғалыс белсенділігінің жастардың ағзасына тигізетін әсері

Мақалада студенттердің арасында көп кездесетін аурулардың өсуіне әсер ететін факторлар аталып, олардың ағзасына, физикалық мүмкіншіліктерін жоғарылатуға, қозғалыс белсенділігін арттыру керек екендігі жайында түсініктер берілген. Сонымен қатар қозғалыс белсенділік нәтижесінде жастардың физикалық дамуының деңгейі көтерілетіндігіне ғалымдардың көз қарастарына тоқталып, олардың ағзасында болатын ерекшеліктеріне шолу жасалған.

Түйін сөздер: физикалық даму, қозғалу белсенділігі, дене тәрбиесі, спорт, физикалық жаттығу, физикалық дайындық, ағза.

Summary

T.T.Erezhepov - Master of Art. teacher Kazakh National Pedagogical University named after Abai

D.N.Zhunisbek - master, teacher Republican Sports College

Physical features of students and motor activity influence on the organism of youth

In the state report "On the situation of children in Kazakhstan demonstrated unfavorable demographic situation. According to the physical development of children and adolescents deteriorated four basic parameters - weight, height, chest circumference and dynamometry. Ministry of Health figures recorded deterioration in the health of the female body. A number of authors argues that the lack of movement particularly negative effect on the female body.

Keywords: physical development, physical activity, physical education, exercise, physical fitness, body.

УДК 37.371.371.3

ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Ж.Б.Кдырәлиева – Абай атындағы ҚазҰПУ, филология кафедрасының магистрі.

Интеллектуалды ұлт қалыптастыру ФЗИ expertі

Мақалада оқу ордаларының білім сапасын жақсарту мақсатында жаңа инновациялық әдістердің маңызы көрсетілген. Жалпы білім беретін мектептердің оқу деңгейін Назарбаев зияткерлік мектептерінің деңгейіне жеткізу маңыздылығы жазылған. Дамыған елдердің қатарынан бой көрсетуге ең алдымен сапалы білім мен саналы тәрбие маңызды рөлге ие екендігі жайында мысалдар келтірілген.

Түйін сөздер: білім, ғылым, жаңа әдіс, технология, сапа.

Елбасының «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім»[1], - дей келе білім беру саласына көңіл бөлу қажеттігін баса айтқан болатын. Еліміздің дамуы білімді жастар еншісінде екені анық, сондықтан да «Үшінші мыңжылдықтың жастары қандай болмақ?» деген сұрақ туындайды. Жауапкершіліктің биігінен көрінуі де жас ұрпаққа берілетін білім сапасының мейілінше арттыруын талап етеді. Ал, білім сапасын арттыру, оның деңгейін әлемдік білім кеңістігіндегі стандарттарға сай келтіру түптеп келгенде жаңа инновациялық технологияларға және оны бағыттаушы мұғалімге байланысты. Осы тұста «Назарбаев зияткерлік мектептерінің» дербес білім беру басқармасының төрайымы К.Шәмшидинованың «Қандай алтын мектеп салып қойсаң да,

мұғалім нашар болса, ешқандай жетістікке жете алмайсың»[2], деген сөзі еске түседі. Яғни бүгінгі күнгі мұғалім білімді сапалы етуші, кәсіби құзыретті, әдістемелік біліктілігі мен шеберлігіне мықты, оқушымен бірге ізденетін тұлға болуы шарт. Демек, жас ұрпаққа жоғары сапалы білім беру ісін тек қана көп мәдениетті, шығармашыл, жаңашыл, инновациялық тұрғыда ойлап, қызмет жасай білетін ұстаз ғана мүлтіксіз атқара алады. Ескі мазмұнды ығыстыра отырып, елімізде білім берудің жаңа үлгісін қалыптастыру барысында көптеген жұмыстар жасалып жатқаны анық, соның бірі бүгінгі педагогика ғылымында жаңа оқыту технологиялары: дидактикалық біліктерді шоғырландыру, ізгілікті-тұлғалық бағдарламалар, дамыта оқыту, мәселелік, тірек сигналдары арқылы, деңгейлеп саралап оқыту, өздігінен ізденіп даму, оқытудың компьютерлік, модульдік технологияларды ғылыми тұрғыда дәлелдеп, баламен бірге жұмыс жүргізе, жүзеге асырушы Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың бастамасы бойынша 2008 жылы бой көтерген Зияткерлік мектептерін айтуға болады. Аталмыш білім ошақтарының алға қойған басты мақсаты, жасөспірімдердің зияткерлік әлеуетін көтеріп, көшбасшылық қадамын қалыптастыру, адами құндылығы жоғары зиялы тұлға тәрбиелеуге ықпал ету болып табылады. Алға қойған мақсатты орындауда, жеке тұлғаны қалыптастыру барысында білім беру сапасына мектеп ұжымы ерекше мән берген. Сапалы білім беруді көздеген ұжым оқушылардың мүмкіндіктерін алдын-ала болжауға, модельдеуге ұмтылады. Өйткені, олар оқушының білім беру нарығында қабілетті болу үшін ішкі тапсырыс талаптарына сәйкес болу керек екенін жақсы түсінеді. Өзге мектептерден Зияткерлік мектептердің бір ерекшелігі, білім беру үрдісін ұйымдастыруда пән және деңгейаралық кіріктілікті, бірізділікті қамтамасыз етуді негізге ала отырып, оқушыға терең білім береді. Яғни рухани болмысты тұлғаны ілімге, ғылымға бағыттап, білім нәрімен сусындататын зияткерлік мектепке түсу үшін оқушылар 6-сыныпты бітіргеннен кейін қазақ, орыс, ағылшын тілдерінен және математика пәнінен сынақ тапсырып, әр пәннен 30 пайыздан жоғары ұпай еншілесе, келесі кезеңге жолдама алады.

Зияткерлік мектептерде білім беру деңгейі өте жоғары, болашақта жалпы білім беретін мектептердің де дәрежесін осы деңгейге көтеруіміз қажет. Ол үшін алдымен жалпы білім беретін мектептерде сынақ деңгейін тереңдетіп, сабақ беретін мұғалімдердің білім сапасына назар аударған жөн. Өйткені, жоғары талаптар тек білім алушыларға ғана емес, ұстаздарға да таяқтың бір ұшын тигізері анық. Мысалы Зияткерлік мектептерде, мұғалімдерді жұмысқа қабылдауда бірнеше кезеңдерден өтіп, білім деңгейін дәлелдеген жағдайда қабылданады, оған дәйек, айтарлық НЗМ-не мұғалімдерді қабылдауда Клер Повайстың (мұғалім) айтуы бойынша: Лондон қаласында байқауға шақырылған 200 білікті ұстаздың ішінен 25 ғана тандап алынған, шет елдің білікті мамандары қазақстандықтардың қатал талабына, яғни қазақ халқының тарихын, дінін, ділін білу басқы назарға алғандығына таң [4] қалған. Сүзгіден әбден шыңдалып өткен ұстаздар жастарға білім беруімен, жаңа инновациялық әдістерімен ерекшеленеді. Бұл жазбадан түйетініміз, Зияткерлік мектеп балалардың таза білім алуына бағытталған. Оған тағы бір дәлел, зерттеу барысында «365 инфо» сайтының жасаған сызбасында [3]:

Нағыз білімге бағытталған мектеп мұғалімдеріне:

- ✓ Келісімді ақы айына қомақты сомада, біліктілігі жоғары болған сайын еңбекақыда өседі
- ✓ Аймақтарда(Алматы/Астана емес) жұмыс істейтіндерге қосымша сыйақы
- ✓ Жұмыс беруші есебінен тұрғын үйді жалға алу
- ✓ Жылына екі рет жұмыс беруші тарапынан шет елге шығады.
- ✓ Көтермеақы - деген сияқты жеңілдіктер мен оқытушылардың жағдайын қарастырып, ал зияткерлік білім беру мектебінің оқушыларына :

■ ҚР білім және ғылым министірлігінің жалпы ережелеріне бағынбайды, Мекеме түлектері ҰБТ тапсырылмайды

- Оқушыларды қабылдау байқау негізінде жүргізіледі. Оқу тегін
- Интернетта тұру мүмкіншілігі
- Жатақханамен қамтылған (аудио, видео, интернет жабдықтармен қамтамасыз етілген)
- Барлық көңіл балалардың білім дәрежесіне арналған.

Мұндай мүмкіншіліктер мен жақсы жағдай негізінде оқыған балалардың деген үмітіне, арманына жету мүмкіндігі басқа мектеп балаларына қарағанда бірнеше қадам алда болары анық. Өйткені мектепте балалардың зерттеушілік, шығармашылық жұмыстарының кең ауқымдылығына, идеяларының батылдығына ерекше мән беріп оқытады. Шығармашылықпен шыңдалып, зерттеушілікпен ерінбей еңбек еткен НЗМ түлектері көптеген жеңістерді қанжығасына байлап қайтқан. НЗМ оқушыларының жетістікке жиі жетуінің бір құпиясы, оқыту системасының ерекшелігінде. Мұнда әр балаға жеке тұлға ретінде, оқушы емес, студент ретінде қарым-қатынас орнатып, басым жұмыстың

80 пайызын оқушылар өзі, мұғалімнің бағыт-бағдарымен орындап отырады. Зияткерлік мектептер бүгінде барлық облыстарды шоғырланған десе де болады, бірақ соның ішінде алда тұрған Талдықорған қаласының мектебі. Үздіксіз білім беруге бағытталған бұл мектеп, балаларды мектеп алды балабақшадан бастап дайындайды. Балабақшада *Мультикид, эгоплей* бағдарламасы арқылы оқытылады, яғни 3 жасқа дейінгі балалар ағылшын тілінде, 3-жастан жоғары компьютерді жетік игеруге үйретеді. Бұл жерде сонымен қоса логика, шахмат, аригамый сынды ойды дамытатын ойындарға үлкен мән берілген. Сондықтан болар, Республика бойынша олимпиада командасының ең үздігі осы қалада шоғырланған. Олимпиада командасын дайындаушы Светлана Канның пікірінше: «Ең алдымен мұғалім өз ісінің хас шебері болуы тиіс, осы жұмысты алып жүруге ниеті мықты болуы шарт және де олимпиада жеңісі 90 пайызы оқушының өз қолында» [4] -деп топшалайды.

Аталмыш мектептердің өзге білім ошақтарынан басты артықшылығы ең үздік деген жаңа технологиялармен қамтылуы, кез келген әдісті қолдану арқылы, басты мақсатқа жетудің жолдарын жасауында. Басты назар шығармашылыққа, зерттеушілікке назар аударылып, жекелей, топпен жоба арқылы іске асып отырады. Жетістікке қол жеткізу мақсатында, балаға еркіндік, жоба тақырыбын таңдауда бала жанына жақын етіп таңдау мүмкіндігі қарастырылады. Айтпасқа болмайтын, тағы бір тұсы сабақ барысында оқушылар мен мұғалім сыныпқа бағынбай, холда да жүргізуі ғажап емес. Сынып шеңберінен тыс орын, баланың сол сабаққа деген қызығушылығын оянуына септігін тигізуі мүмкін деп біледі мамандар. Сондай-ақ, пәндер пәнаралық байланыста, белгілі пәнге шектеу қоймайды, әдебиет тілмен, химия биологиямен т.б. бір бірін байланыстыру арқылы жүргізіледі. Сабақтан бала жалығып кетпес үшін әр мектеп өз стилінде флешмобтар ұйымдастырып, қоңырау орнына әуезді күйлер ойнатылады. Елбасының «өмір бойы үйрену» - керек деген қағидасын мектеп ұжымы қолдайды.

Дәл осы мектепте «Шеберлер қалашығы» деген бағдарлама орын алған. Мектеп жасына дейінгі және бастауыш сыныптардың логикалық ой өрісін, қиялын, басқа да қырларын ашуға бағытталған. Әсіресе, шығармашыл балаларға көңіл бөлінген, олардың сурет салғанда мультфильмдер имперясын жасаушы Уолт Диснейдің «Болашақ қолда бар суреттердің ішінен бірнешеуін таңдай салу арқылы жасалмайды, алдымен қиялда содан кейін әрекетте жүзеге асатын кеңістік»[4] деген ұранға бағыштап үйретеді. Олар көшіріп салу, таңдай салу деген ұғымнан аулақ, қиялын іс-жүзіне бағыштау арқылы жұмыс жасайды.

Нәтижесінде жыл сайын мектеп оқушылары әр түрлі маңызды семинарлардан, жарыстардан үздік орындарды иеленіп, маңызды деген жаңлыктар ашып, үкіметке зор пайдасын тигізу үшін еңбектенуде. Түйіндей келгенде, білім алуға бар мүмкіндік жасалған зияткерлік мектептердің әдісін, әрекетін жалпы білім беретін мектептерде қолдануымыз керек. Зияткерлік мектептердің оқытушыларынан үлгі алып, сол методттардың барлығын болмаса да, оқу бағдарламасына қолдана білсек, білім сапасы жақсарары анық.

1 *Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. 14.12.2012*

2 Н.Қази «Зияткерлік мектептің зияны жок па?» *Республикалы қоғамдық-саяси Тәуелсіз апталық журнал. «Халық» 22.11.2012*

3 <http://365info.kz/>

4 <https://www.youtube.com/watch?v=tobmqevoti8>(видеохосминг).

Резюме

Ж.Б.Кдыралиева – КазНПУ им.Абая, магистр кафедры филологии
Эксперт. НИИ Формирование интеллектуальной нации

Важность новых инновационных методов

В статье написано о возможных области применения и предполагаемые результаты использования некоторых инновационных методов обучения школьников основной средней школы. Современный век-век информации, век научно-технического прогресса и ускорения темпов развития общества произвел глобальные изменения в жизни, приведя к коренному перевороту в сознании людей, качественно изменив личность. Это повлияло, прежде всего, на ситуацию в сфере образования. Цель статьи сравнить общеобразовательные школы с Назарбаевской интеллектуальной школы, и применит наилучшие методы НИИ в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: образование, наука, новые методы, технология, качества.

Summary

Zh B Kdyralieva – Kazakh national pedagogical university Abai
Scientific Research Institute of the formation of the nations intellectual Expert

The importance of new and innovative methods

In the article written about the possible fields of application and the expected results of using some innovative methods of teaching students the basic secondary school. Modern - century information age of scientific and technological progress and accelerate the pace of social development has made global changes in life, leading to a radical change in people's minds, qualitatively changing personality. This affected primarily the situation in the sphere of education. The article aims to compare schools with Nazarbayev Intellectual School, and apply best practices in NIS secondary school.

Keywords: education, science, new methods, technology and quality.

УДК 796.01 (082)

**РЕАЛИЗАЦИИ ПЯТИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ РЕФОРМ В
СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ СПОРТИВНЫХ КОЛЛЕДЖАХ**

А.С.Айтхожин – магистр КазНПУ им. Абая
Т.М.Джапаров – магистрант КазНПУ им. Абая

В статье на основе научно-методической литературы определены пути реализации пяти институционального развития реформ в специализированных спортивных колледжах нашей Республики, а также показаны пути внедрения компетентностного подхода преподаваний специальных предметов в учебно-воспитательном процессе. При этом выявлены недостаточность знаний в понятиях «ожидаемые результаты», «результаты обучения», «компетенции», «компетентность». Изучены уровни и критерии формирования знаний студентов по специальным предметам. Выявлен относительно низкий уровень сформированности этих компетентностей у студентов. Обозначены пути развития образовательного процесса, при этом особый акцент поставлен на самообразование преподавателей и студентов колледжа. Данные рекомендации по разработке научно-методического обеспечения и расширения материально-технической базы.

Ключевые слова: учебно-воспитательный процесс колледжей, студенты, специальные предметы, уровень формирования, компетентность, разрешение проблемы.

Ведение по инициативе Президента РК Н.А.Назарбаева сегодня формируется принципиально новая модель технического и профессионального образования. по подготовке будущих специалистов. План институционального развития в специализированных спортивных колледжах, должно направлена и определена стратегическими целями и задачами, в подготовке профессиональных конкурентоспособных востребованных специалистов в области спорта. Основанием этих целей и задач – это программные документы касающиеся стратегии развития нашей страны, принятые с 2007 года по вопросам образования:

- Государственная стратегия Казахстан 2050»
- Стратегическая программа развития спортивного образование РК на 2011-2020 годы
- Поручения, озвученные в ежегодных посланиях Президента РК народу Казахстана;
- Международные программные документы международных организации (ЮНЕСКО, ПРООН, МОТ, ЕАЭС и другие) членами, которых является Республика Казахстан в части касающихся понимания для создание международного образовательного пространство и доступности на получение образовательных услуг.
- Внедрение основных процедур подтверждения уровня профессорско-преподавательского состава (ППС).
- Модернизация – системы образования в соответствии с требованиями ГОС. стандарта на 2014-2020 годы.

Сегодняшний день от профессорско-преподавательского состава (ППС) колледжа, чтобы спортивная педагогика, спортивная медицина, спортивная психология и спортивный менеджмент, сделал новый прорыв в научно-методической работе, а также в подготовке спортивного резерва в республиканском масштабе. Основной задачей специализированных средних учебных заведений, должно стать поиск новых путей на основе научных данных, методов качественного улучшения процесса спортивного обучения и подготовки. Приоритетным направлением - это, развитие системы

научно-практических разработок, направленных на внедрение оправданных отечественных и зарубежных инновационных методов и технологии. В рамках пути и перспективной реализации плана институционального развития в специализированных спортивных колледжах на данное время ведется и совершенствуется имеющийся определенный опыт работы, внедряя новейшие технологии современности. Профессионально-компетентный подход всех специалистов специализированных спортивных колледжах, направленно к изучению спортивной педагогике, спортивной медицине, спортивной психологии и спортивному менеджменту, это необходимый комплекс многофакторного знания, дает возможность для всестороннего развития современного педагога. Спортивно-ориентационное обучение спортсменов в специализированных спортивных колледжах необходима на развитие познавательных способностей личности, развития памяти, мышления, внимания, восприятие посредством ежедневных учебно-воспитательных занятия, и при участии спортсменов в учебно-тренировочные сборы (УТС), соревнованиях а самое главное – это удовлетворение потребности личности.

Главная задача в специализированных спортивных колледжах – это своевременное реагирование на изменения различных ситуации на рынке труда и ее коррекция согласно времени, при подготовке специалистов колледжа по специальности «Физические культура» по квалификации «Тренер – преподаватель». И в этом ключевую фигуру составлять профессорско-преподавательского состава (ППС) колледжа, с высокой педагогической культурой, развивая творческий потенциал, повышая своя профессиональную деятельность. Современная технология обучения требует от студенческой молодежи в развитии самообразований личности и в совершенствовании творческих способностей, которые необходимы для формирования деловитости и навыков. В целях совершенствования системы спортивного образования и подготовки квалифицированных специалистов в спорте, необходимо развивать теоретических и практических навыков. Студенты колледжа, обучаясь и проходя практику согласно учебных планов, закрепляют полученные теоретические знания, путем приобретения профессиональных навыков.

Главный смысл базовых оснований компетентного подхода, состоит в стремлении к полноте, увеличению значимости мировоззрения, к развитию самим молодым человеком своих собственных возможностей, а именно:

- «Учиться знать» - формирование знаний и умений;
- «Учиться делать» - развитие собственных творческих способностей;
- «Учиться быть» - выбор правильного пути к самореализации и повышения мировоззренческой культуры.

В рамках педагогических исследовательских работ специализированных спортивных колледжах стремиться по совершенствованию современных новейших технологии – это (дуальное обучение, электронное обучение (e-learning), модульное обучения, создание учебно-методического комплекса документов (УМКД), схем сетевой дистанционного обучения, применение различных способов и методов спортивный технологии, научно-исследовательская деятельность студентов (рефераты, курсовые, дипломные), маркетинговое исследования (мониторинг и рейтинг образовательной деятельности.)

Таким образом, подготовка специалистов в сфере спорта несет дуальную систему обучения, которая позволяет преодолевать разрыв между теорией и практикой. Качественный состав ППС колледжа и его уровень профессионализма, педагогической компетентности, владение технических средств позволяет осваивать новейшие передовые опыты с передачей в студенческую аудиторию, в которой входит:

1. Общее разъяснение всех график и схем обучения;
2. Организация познавательной деятельности для оценки знания студентов.
3. Проведение тестов, зачетов, согласно учебного плана, рефераты, курсовых и дипломных работ.
4. Участие в различных семинарах, научных студенческих конференциях и т.д.

Главная цель ППС – это как учить, как воспитывать, как развивать, как создать наиболее благоприятные условия для их познавательной деятельности, задача учебно-воспитательного процесса состоит в том, чтобы каждый студент колледжа мог стать равноправным студентом деятельности познания и общения. Основные принципы спортивного гуманизма:

- Развитие психических, физических, интеллектуальных, моральных, педагогических и других сфер личности.
- Формирование самостоятельной мыслящей личности, способного делать обоснованный выбор в разнообразных учебных и жизненных ситуациях.

- Обеспечение организационных благоприятных условий для успешной переориентации учебного воспитательного процесса.

- Социальная безопасность.

- Обоснованность уровня развития каждого перспективного студента-спортсмена.

Для поддержания спортивно – образовательного процесса на современном уровне ежегодно по колледжу должно предусмотрено согласного плана, повышение квалификации и стажировки для ППС, с получением республиканских и международных сертификатов.

Повышения квалификаций непременно дают следующие результаты:

1. Умение разработать модульные образовательные программы.

2. Умение организовать и обеспечить для открытия аудиторских классов (ТиМППФК и спорта, кабинет спортивной психологии, компьютерный класс, медико-биологический класс, кабинет по производственной практики, кабинет спортивного массажа, кабинет по учебно-методическом обеспечению. Для этого необходимо приобрести необходимые учебно-техническая оборудования и учебно-методические материалы по ГОСО по специальностям обучения, а также должно функционировать «Онлайн - регистрация», иметь «Интернет», внедрить электронный документ оборот между структурами колледжа, подготовить программу кадрового потенциала.

Кроме того, коллективом ППС, родителей необходимо развивать имидж колледжа по подготовке лучших спортсменов, для участия на различных международных соревнованиях (чемпион Азии, чемпион Мира и Олимпийских игр);

Повышать эффективность партнерских отношений с однородными колледжами в регионах и городов Алматы, Астаны и стран ближних и дальних зарубежья.

В специализированных спортивных колледжах согласно требований МОН РК необходимо разработать экспериментальную площадку по внедрению дуальной системы обучения в следующие сроки:

- 2012-2014 учебные годы – подготовительный этап;

- 2015-2018 учебные годы – этап внедрения;

- 2019-2020 учебные годы – этап совершенствования новых инновационных проектов.

Одним из важнейших направлений нашей национальной спортивного образования является учебно-воспитательный процесс. Такая деятельность направлена на обеспечение более полного всестороннего развития личности, духовно-нравственного воспитания, формирование его ответственности, развития гражданско-патриотического становление, изучая традиции наших предков. Для решения этих задач ППС колледжа регулярно проводит различные тематические лекции и беседы по профилактике вредных привычек, родительские собрания, встреча с участниками ВОВ, Афганской войны, ведущими ветеранами спорта и участниками Олимпийских игр. Ежегодно проводить конкурсы, вечера отдыха, привлекая в общественную жизнь, стремясь сделать студенческую жизнь более яркой и насыщенной. Все это способствует проявить любви, воспитанию патриота своей Родины, уважению к национальной культуре сохраняя все традиции нашего многонационального государства. Задача специализированного спортивного колледжа, чтобы ППС стал в республике одним из ведущим, престижным, квалифицированным педагогическим коллективом, творческим, ищущим, находящихся в непрерывном процессе самосовершенствования, чтобы уверенно смотреть в завтрашний день. Программа развитие спортивного образования требует по созданию и формированию единой системы информационного, научно-методического обеспечения для эффективного процесса обучения студентов колледжа. При создании необходимо учитывать сеть передачи данных - Интернет, где должно быть доступность полной информации по всем вопросам образовательного процесса, а также по спортивным достижениям в деле повышения спортивного мастерства, успеваемости, посещаемости студентов учебных занятия, а также правильное соблюдение всех требования дисциплинарного характера и режима спортсменов.

Система информационного обеспечения дает, большой простор для студентов в дистанционном обучении с активным использованием сетевой технологии во время участия на УТС, соревнованиях и.т.д.

Современные требования и новая технология обучения студентов в специализированных спортивных колледжах является;

Во-первых, это мгновенное реагирование на изменение всего педагогического процесса и своевременное корректирование различных моделей в педагогической деятельности, происходящие в мировом масштабе.

Во-вторых, в своих принципах ведения педагогического контроля за содержанием в организации учебного процесса колледжа.

В-третьих, обеспечивает самостоятельную образовательную программу студентов колледжа в зависимости от способностей и интересов.

В-четвертых, современная технология дает колоссальный толчок в профессиональном отношении ППС - где он является ключевой фигурой процесса спортивного обучения. Главная задача должна со стороны «Педагога» его педагогическая – профессиональная культура, развитие творческого потенциала для развития деловитости в своей профессии. Весь педагогический коллектив колледжа, совершенствуя свои педагогические знания на разных этапах обучения, должны работать с творческим энтузиазмом, стремясь к инновациям современности.

Цель спортивного обучения и воспитания состоит в том, чтобы каждый студент колледж мог стать равноправным субъектом деятельности познания и общения, как свободной самостоятельной личностью. Все это возможно лишь при выполнении принципов педагогической этики и педагогического гуманизма, которая должна, сориентирована на личность.

Главное предназначение будущего педагога- это сеять разумное, доброе, вечное, для этого нужно постоянно пополнять знания, умножать свою духовную состоятельность, быть носителем общечеловеческих ценностей. Педагог принадлежащий к тому или иному учебному заведению по своей специфике и профессий, должен быть сросшийся с ним и жить в нем его жизнью, притворяя последовательно свой идеалы, воспитывая в молодом поколении живое нравственное сознание правды учения. Профессиональный педагог своего дела, должен всматриваться в душу подопечного, проникая в таинство каждого, этим он открывает в нем сложные и тонкие нити побуждений и наклонностей, распознавая высокие и благородные его стремления

Приоритетные задачи специализированных спортивных колледжах:

- развитие психологических, интеллектуальных, моральных и других сфер личности, формирования определенных знаний, умений и навыков;
- формирование свободы, самостоятельного мышления, способного правильного выбора учебных и исследовательских работ в течении всей студенческой жизни.
- создание необходимых благоприятных условий для студентов колледжа с обеспечением атмосферы комфорта;
- социальную безопасность и защищенность студентов;
- обеспечить современный уровень спортивного образования, для подготовки востребованных спортивных специалистов с новым современным мышлением.

Такая направленность и деятельность дает возможность на обеспечение более полного всестороннего развития личности, духовно-нравственность воспитания, формирования его ответственности, развития гражданско-патриотического становления и воспитания.

К искусству педагогической работе, нужно учиться постоянно, систематический совершенствуя стиль своей работы, анализируя и устраняя свой недостатки, обладая способностью привлекать к себе молодых людей, путем доброжелательности и уважительным отношением.

Профессия «Педагога», сложная и разнообразна, он должен быть режиссером, организатором, администратором, психологом, аналитиком, дипломатом, а главное хорошим, чутким наставником и воспитателем. Конечно, иметь и владеть всем комплексом профессиональных знаний, умений и навыков не всем сразу удастся, но в процессе трудовой жизни набирая жизненный опыт, педагог в специализированной школе, должен стремиться стать профессионально-компетентным специалистом. Спортивно-образовательная профессия имеет определенное преимущество перед ряд существующих профессии, она обеспечивает к стремлению и совершенствованию основополагающих морально-волевых, нравственных качеств; - это сфера познания и изучения прекрасного, воспитание чувства гармонии и красоты. Сегодня от специалистов в сфере спортивной направленности, требуется активность, самостоятельность, нестандартное мышление, общая и профессиональная культура, а главное осознанная оценка своей профессии. И поэтому, учебно-воспитательный процесс в системе спортивного-образования нам всем, нужно рассматривать как специализированный процесс которое включает следующие аспекты;

- Нравственное воспитание, (суждение в чувствах).
- Эстетическое воспитание, (оценка прекрасного).
- Трудовое и воспитание, (умение и навыки).
- Физическая культура и спорт, (обучение, подготовка и самосовершенствование.)

- Гражданское воспитание, (дисциплина и межнациональное отношение).
- Патриотическое воспитание, (ценностное ориентация).
- Психологическое воспитание, (эмоция, интеллект).
- Духовное воспитание. (самооценка, самоконтроль)

Для развития и создания, педагогического мастерства и искусства, «Педагог» отдает всю свою жизнь, приобретая многолетним трудом, и она, живет в нем, вечно, поэтому, он и является избранным как педагог, единственным, одаренным и талантливым в своем деле. В этом и заключается истинная педагогическая суть жизненного успеха, в достижении личных целей. Одаренность, талант, гениальность педагога- это один процент вдохновения, а девяносто девять процентов заключается в его каждодневном труде. Есть китайская мудрая пословица, «Тот, кто не повышает свое знание, тот отстает от жизни на пять минут, а тот, кто вообще не познает вокруг себя и в жизни, тот остается неучем на всю жизнь». Изучая свою педагогическую деятельность, «Педагог», получает возможность открыть, объективные связи между действиями и результатами, при которых те или иные методы и приемы воспитания и обучения, дает направление на положительные результаты.

Профессиональная компетенция спортивного педагога-тренера, определяется через групп педагогических умений, знаний, интеллекта, образованности, и всестороннего воспитания. Он должен пройти через ряд опорных спортивно-педагогических знаний – это:

1. Знание теорию и методику физической культуры и спорта.
2. Знание теорию и практику учебно-тренировочных процессов.
3. Знание теорию медико-биологических закономерностей.
4. Знание теорию и практику проведения спортивных мероприятия.
5. Знание теорию и практику, спортивного менеджмента.

Спортсменом любителем или профессионалом может стать каждый нормальный молодой человек, а, вот, профессиональным педагогом-тренером, может стать только тот, кто обладает чувством главного в спортивной педагогике, спортивной медицине, спортивной психологии, спортивном менеджменте или, хотя бы умеет находить главный- приоритет-истины. То есть вся его жизнь- это поиск конкретного спортивного исследования, вокруг всех проблем спортивного обучения и воспитания.

6. В современной педагогике есть проект, «Обучение без границ», которое делиться на 6-этапов;

7. 1-ый-этап. Уметь правильно проектировать и реализовать современный урок по заданным целям и задач.

8. 2-ой-этап. Это предполагаемые задачи должны, согласованны с реальной жизни и ситуацией в школе.

9. 3-й-этап. Своевременный ориентир на использование современных информационных технологий.

10. 4-й-этап. Кауч - этап, основанный на совместном труде «Педагога и ученика»

11. 5-й-этап. Этап демонстраций, каждый педагог обязан в учебном году продемонстрировать свой педагогический рост, путем как, к примеру «Мастер класс».

12. 6-ой-этап. Это ежедневный анализ и обобщение, диагностика и мониторинг своего труда.

Для достижения определенных целей в специализированных спортивных колледжах должно решаться следующие задачи:

1. Развитие нормативного обеспечения системы электронного обучения;
2. Развитие технологической инфраструктуры организации образования;
3. В учебном процессе применение комплексного тестирования;
4. Организованное обеспечение системы электронного обучения на современном уровне;
5. Введение необходимых государственных стандарты образования, учебные программы, программы по производственной практике и т.д.;
6. Создание полной инструктивно-методической базы всего образовательного ресурса;
7. Создание годового плана по прохождению курсов повышения и переподготовки ППС;
8. Создание механизмов распространения лучших учебных материалов, обоснованных зарубежных авторов по обмену опыта в спортивной педагогике, спортивной медицине, спортивной психологии и по спортивному менеджменту;
9. Совершенствование и развитие научно-методическую работу среди ППС и студенческой молодежи.

1 Оглоблин К.А. Формирование профессиональных компетенций в сфере культуры и здоровья у студентов факультета физической культуры УГПИ// Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта. – 2009.-№3 (49). – 07 апреля. – С. 53-58.

2 Бороненкова Л.С. Формирование социальной компетенции учащихся на занятиях по физической культуре // Среднее профессиональное образование. 2011. - №2. - С. 19-22.

3 Белова А.Н. Формирование образовательных компетенций студентов ВУЗА культуры и искусств: Автореф. дис. ... канд. пед. Наук: 13.00.01: Моск. гуманитар. ун-т. – М., 2009. – 24 с.

4 Муканова С. Контекст организации компетентностно-ориентированного образования в Казахстане. – 2006. – С. 32-36.

5 Кудряшова Е.Н. Е.Н. Герасимов Компетентность как краеугольный камень эффективной дидактической системы // Теория и практика физической культуры. - 2012. - №11. – С. 56-60.

Түйіндеме

А.С.Айтхожин – Абай атындағы ҚазҰПУ магистрі.

Т.М.Джапаров – Абай атындағы ҚазҰПУ магистранты.

Арнайы спорт колледждерінде реформалау жолында бес институциялық арттыру жолдары

Орта оқу орындарының оқу дене тәрбие үдерісінде күзиреттілік бағытты жүзеге асырудың ғылыми – теориялық алғышарттары анықталады, сонымен қатар арнайы дене мәдениеті пәндеріне оқу жоспары ұсынылған. Арнайы спорт колледждерін бес институциялық реформаландыру жолдары көрсетілген.

Түйін сөздер: орта оқу-тәрбие үдерісі, студенттер, дене тәрбиесі пәні, күзиреттіліктердің қалыптасу деңгейі, күзиреттілік бағыт.

Summary

Aitkhozhin A. – Magister Kazakh National University named after Abai

Dzhabarov T. - undergraduate of Kazakh National University named after Abai

Implementation of five institutional of reforms in specialized college sports

On the basis of the scientific and methodological literature identified five ways to implement reforms in the institutional development of specialized sports colleges of our Republic, as well as the ways of implementation of competence-based approach of teaching special subjects in the educational process. This revealed lack of knowledge in terms of "expected outcomes", "learning outcomes", "competence", "competence". We studied the levels and criteria of formation of students' knowledge on special subjects. Revealed a relatively low level of formation of these competences in students. The ways of development of the educational process, with particular emphasis placed on self-education teachers and college students. The guidelines for the development of scientific and methodological support and expand the material and technical base.

Keywords: educational process of college students, special items, the level of groups, competence, solution of the problem.

УДК 796.853.23

СПОРТ МЕКТЕПТЕРІНДЕ ЖАСӨСПІРІМ БАЛУАНДАРМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Р.Р.Кадырбеков – Абай атындағы ҚазҰПУ магистр оқытушы

Б.Б.Ислямов – ПМПИ магистр оқытушысы

Бұл мақалада жасөспірімдер тобымен жұмыс жасау ерекшелігіне байланысты спорттық шеберлікті жетілдіру бұл жасөспірімдерді таңдалған спорт түрінің негізгі құралдарына оқыту, дене тәрбиесі мен спорт бойынша басқа мекемелерде және мектептік және орта білім беретін оқу орындарында, мектепке дейінгі мекемелерде спорт түрі бойынша оқыту әдістемесі арқылы кәсіби педагогикалық біліктер мен дағдыларды қалыптастыру және біліммен қамтамасыз ету болып табылады. Жасөспірімдермен жұмыс жасау барысында жас жыныс және жеке физиологиялық-психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, дене тәрбиесі сабағын жоспарлау, ұйымдастыру дағдыларын қалыптастыру, физикалық дамыту үшін таңдалған спорт түрі бойынша құралдарды пайдалана білуді қалыптастыру, қозғалыс тәртібін ұйымдастыру және спорттық шеберліктерін жетілдіру болып табылады.

Түйін сөздер: жасөспірімдер, жаттығу, спортшылар, дене тәрбиесі, ерекшеліктер.

Адамның туылған сәтінен бастап, оның биологиялық толысып пісіп жетілуіне 20-24 жыл өтеді, оның барысында күрделі морфологиялық және физиологиялық, сонымен қатар психологиялық даму жүреді. Медициналық ғылыми дәлелдемелерге сүйенсек, балаларға спорт түрлерімен ерте жастан-ақ шұғылдануға болады. Алайда, жас спортшыларды дайындауда өскелең ағзаның анатомиялық,

физиологиялық ерекшеліктеріне аса назар аудара, алға қойылған мақсат пен дайындық міндеттерін сәйкестендіріп негізделеді.

Негізгі дағды мен білікті қалыптастырумен сәйкестендіріп, дене және қызметтік дайындықтың дұрыс әрі дер кезінде негізін қалау жоғары спорт нәтижелеріне жеткізетін жұмыстарды жүргізуге көмектеседі.

Жасөспірімдердің жас ерекшеліктерін біліп, оқытушы көрсету оқулығын көбірек пайдалану керек. Техниканы үлгілі көрсету қажет және дұрыс негізгі бөлшектерін бейнелеп түсіндіру. Жасөспірімдер олай өтпеген сәтте дұрыс емес қимылдар меңгереді және дағдыланады. Техниканы үлгілі көрсету қажет және дұрыс, негізгі бөлшектерін бейнелеп түсіндіру. Жасөспірімдер қарсы жағдайда дұрыс емес қимылдарды меңгеріп және дұрыс емес дағдыны шығарады. Оқытушы оқу құралдары оқушылардың дене дамуының мүмкіншілігіне келуіне қадағалау керек. Егер оқу материалдары дене дайындығының күшін керек етсе, ал айналысушылар оған дайын болмаса, онда оны үйретуді кейінге кеш мерзімге қалдыру керек (мысалыға, артқа иіліп лақтыруды үйретуді). Басқа оқиғада айналысушылар күрделі үйлестіру әдістерін қабілеттілігін меңгереді, дене дайындығының күші онша керек етпейтін, мысалыға, қолынан жұлқып ауыстыру. Бұл әдісті жаттағудың бірінші айында үйретуге болады. Жасөспірімдерді жарысқа олардың дайындығын есепке алып қатыстыру керек.

Жасөспірімдерді күреске үзіліссіз және біртіндеп үйрету қажет. Оқушылардан жатттығуға үнемі қатысуын талап ету керек. Қайталағанда бұрын үйренген материалды дәл шығаруға назар аударуға және байқалған кемшілігін уақталы дұрыстау керек. Жасөспірімдер жасында бірінші дәрежелік маңызына жан жақты дене дайындығы керек. Оған кіреді: мүсінін дұрыс құру, жан жақты дене дайындығы, қимылдық дағдыны құру, техникалық қимылдарды меңгеру үшін дене қасиеттерін дамыту, жеткілікті қасиеттерін дамытуын шыңдау.

Спорттық күреспен жасөспірімдерді оқыту және жаттығу бекітілген бағдарламаға сәйкес орындалады. Бағдарламаның материалдары өте кең және қиын. Оны меңгеру үшін жасөспірімдерге ұзақ уақыт керек етеді, ересектерге қарағанда. Бағдарламаны ойдағыдай меңгеру, сабақ барлығында тәрбиелік мінездемесін өту қажет. Тәрбиелік мақсаты қалай шешілсе, содан жас адамның әрі қарай қызметіне байланысты болады. Қатысушыларды мақсатқа және міндетке түсінуге үйрету керек, олардың жолдарын және құрамын шешуге, табыстарын және кемшіліктерін талдауға. Алға қойған мақсаттан басқа, жақын арадағы міндеттерін анықтау өте маңызды, мысалыға, анықталған әдістің техникасын меңгеру, серігіне көп әдістерді жасау т.б. Жақын араға міндет қойып, мысалыға, бір әдістің техникасын меңгеріп, жаттықтырушы бұл не үшін керек екенін көрсетеді. Кішкене уақыт аралық арқылы, жасөспірім сол әдістің техникасын меңгерген соң, ол қанағаттанарлық алады. Алдыңғы нәтижемен салыстырудың үлкен маңызы бар: «бұрын істей алмаушы едім - енді жеңіл істедім», «бұрын 3 рет тартылушы едік – 5 рет, жарайсын» - т.б. деген сөздердің маңызын өзінің табыстарына мазасызданады, әсіресе сәтсіздігіне. Сондықтан өзінің қимылдарына дұрыс баға беруіне үйрету маңызды. Мұны әр сабақта орындау қажет. Егер жасөспірім сәтсіздігінің себебін анықтай алмаса, онда жаттықтырушы оның дұрыс жауабына әкелдіру қажет, мысалыға, сондай қимылды басқа әдісте көрсету. Әсіресе жасөспірімдер жеңілісіне қатты күйзеледі. Сондықтан оқытушы жеңілістің себебін ашуға көмектесу қажет, алда қалай жеңу үшін жаттығуларды не және қалай істеу екенін көрсету керек. Сөйтіп қатысушылар біртіндеп өздері өзінің қимылдарын және істерін талдауға үйреніп кетеді. Барлық осы есептердің шешімі денсаулығын нығайтудың үстінде іске асу керек. 12-14 жаста жылдамдықты, ептілікті, иілгіштікті дамыту жақсы берілетіні белгілі, ал 15-16 жаста – күшті. Бұл кезеңде жасөспірімдерде жылдамдық – күшке арналған жаттығуларды орындауға қабілеттілігі көрінеді. 16-18 жаста күш және жылдамдықты керек ететін жаттығулар жеңіл меңгеріледі, шыдамдылықты дамытуға алдын-ала құрылады. Осы ұсыныстың жас балуандардың дене дайындағын да есептеу керек. Сондықтан да жасөспірімдер қысқа уақыттық тапсырмаларды жеңіл орындайды, әрі қарқынысымен де, және ұзындылығымен қиындау. Егер жас балалардың тобында жылдамдықты дамыту жеңіл болса, онда сол қасиетіне үлкен назар аудару керек, шындылыққа қарағанда.

Мына жағдайларды ескеру қажет:

1) Жасына қарай бала ағзасы морфофункционалдық тұрғыдан өзгеріп отырады. Бұл өзгерістер сан жағынан да (салмағы, бойы), сапа жағынан да әсер етеді. Сондықтан, осыны ескере отыра балаларға үлкендерге қоятындай емес, талаптардың көлемін азайтып, оларды баланың жасына лайықтап беру қажет.

2) Бала ағзасының дамуы үздіксіз әрі әрқалыпта жүреді. Белгілі бір жас кезеңдерінде түбегейлі өзгерістер болады (өсу екпіні мен үрдістерге қарай бойдың, бұлшықет салмағының өсуі, мүшелер мен

жүйелердің дамуы түрлі жас кезеңдерінде әртүрлі). Мәселен, жыныстық жетілу кезеңі ұлдарға карағанда қыздарда ерте басталады; 11-13 жаста қыздар бой мен салмақ жағынан ұлдардан ілгерілеп кетеді; ұлдарда бұлшықет күші 13-14 жаста, қыздарда 11-12 жаста қарқынды дамиды.

3) Балалардың дене сапаларының даму қарқыны мен басқа да қабылеттері белгілі бір кезеңдерге сәйкес келеді. Нәтижесінде белгілі бір дене сапалары мен басқа да қасиеттерін дамыту үшін қолайлы алғы шарт жасауға болады. Мысалы, 15-жасқа дейін түрлі әрекетке жауап беру шапшаңдығы жақсы дамып, жоғары жылдамдықты арттыру 13-14 жаста барынша қарқынды жүргізіледі. Биікке секіруден жоғары нәтижелерге өсу ұлдарда 9-13 жаста байқалып, сосын бұл тұрақталады, ал бұл 15 жастан соң уақытша төмендейді.

4) Қимылдың әрбір түрінде ұлдар мен қыздардың жас ерекшелігі топтарына қарай көрсеткіші де әртүрлі. Сондықтан жас ерекшелігі дамуына қарай құрылған алғы шарттарды ескеру керек.

5) Әрбір ағзаның жеке-дара дамитынын есте ұстаған жөн. Күнтізбелік, құжаттық жасымен қатар, дене дамуы деңгейін, қимыл мүмкіндіктерін, жыныстық жетілу деңгейін, т.б. сипаттайтын биологиялық жасын да ескеру қажеттігі ұсынылады. Күнтізбелік жасы биологиялық жасымен сәйкес келмеуі мүмкін.

Жас-жыныстық ерекшеліктері есебі жұмыс әдістері мен құралдарын таңдауға мүмкіндік береді. Дайындықты қалыптастырудың барлығы табиғи жасының дамуынан туындаған алғы шарттарды қате пайдалану тәрізді денсаулық жағдайын бұзып қана қоймай, жасы толған кезде жоғары нәтижеге жету үшін болатын мүмкіндіктерді төмендетеді.

Дене сапасын тәрбиелеуге арналған биологиялық алғы-шарттар бір мезгілде құрылмайды. Қайсы бір сапаны жан-жақтылыққа арқылы жедел даму кезеңдерінде оларды арттыру қарқынына жетуге болады. Жаттықтыру ықпалы мен құралдарын қате таңдау кері нәтиже беруі мүмкін. Мұнда пубертаттық кезең ерекшеліктерін ескерген жөн. Бұл уақытта бүкіл ағза жүйелері қарқынды дамып, қайта құрылады. Бұл сыртқы көрінісінде ең алдымен бой өсуінен байқалады, ол дәлдікті уақытша нашарлатады. Бойы ұзын жасөспірімдер өз қатарларынан қызметтік қабылетімен ерекшеленбейді. Керісінше, кейде оларда жүрек-тамыр жүйесінің көрсеткіштері мөлшерінен ауытқуы жиі байқалады. Жыныстық жетілу кезеңіндегі барлық дене сапаларының даму қарқыны ерекше, ал дұрыс бағытталған жаттықтыру әсерінен, мысалы, күш пен төзімділік көрсеткіштері 2-2,5 есеге артады.

Жас спортшыны даярлау барысында ойынды жарыс деңгейінде жүргізуге қажетті дағды, мен білік қалыптасып, жетілдіріледі.

Жоғарыда баяндалып көрсетілген ғылыми деректерге негізделген спорттық жаттықтырудың басты мақсаты – дене дамуы жақсы, денсаулығы мықты, қоғамның белсенді мүшесі, Отанды қорғау мен жоғары өндірістік еңбекке қабілетті, жоғары спорт нәтижелерін көрсетуге дайын азамат тәрбиелеу.

Осындай зор талап қоя спорттық жаттықтырулар мен баптандыру барысында түрлі міндеттер атқарылады және олардың барлығы бір-бірімен тығыз байланысты:

- жоғары ерік және рухани сапаларын тәрбиелеу;
- арнайы сапаларды жан-жақты дамытып, тәрбиелеу;
- ағзаның қызмет мүмкіндіктерін арттыру;
- заманауи әдістерді, икемді тәсілді және қозғалыс стратегиясын меңгеру;
- дайындық жүйесін ғылыми негізде басқаруға арналған білімді игеру.

1 Брилль М. С. *Отбор в спортивных играх*. - М.: ФиС, 1990.

2 Волков В. М., Филин В. П. *Спортивный отбор*. - М.: ФиС, 1993.

3 *Положение о детско-юношеской спортивной школе (ДЮСШ) специализированной детско-юношеской школе Олимпийского резерва (СДЮИОР)*. Алматы: Микмолтурспорт, 1996.

4 Короткое И.М. *Подвижные игры для детей*. - М.: «Советская Россия», 1987.

5 *Методические рекомендации к проведению подвижных игр в общеобразовательной школе*. Авт. Извекова С.К., Исаева Н.С. - Алма-Ата, 1991.

Резюме

Р.Б.Кадырбеков – магистр преподаватель Каз НПУ им. Абая, **Б.Б. Ислямов** – магистр преподаватель ПГПИ

Особенности работы с юных борцов в спортивной школе

В этой статье говорится о том, что в зависимости от специфики работы с группой подростков, подростки выбирают то, чтобы улучшить базовую подготовку в этом виде спорта, спортивные навыки, физическую культуру и спорта в средних учебных заведениях и школ и других учебных заведениях, обучая дошкольного

спортивные профессиональные навыки является предоставление образования и формирование. При работе с подростками, разного пола и с учетом физиологических и психологических характеристик, чтобы улучшить организацию порядка движения и спортивного мастерства.

Ключевые слова: подростки, упражнение, спортсмены, физическая воспитание, различие.

Summary

R. Kadyrbekov - Master Teacher Kazakh national Pedagogical University named Abai.

B. Isyamov - Master Teacher Pavlodar State Pedagogical Institute

Working with young fighters in the sports school

In this article, the basic definition of the importance of sport, sports skills development of individual training of youth sports facilities and other facilities for sport and physical education and secondary education, pre-school, sports and professional institutions of knowledge and skills training is to provide education. When working with young people, taking into account age, gender, physical, physiological and psychological characteristics, physical education lesson planning, to make an independent organization, the ability to use selected for the physical development of the sport, to improve the organization of the order of motor skills and sports.

Key words: adolescents, exercise, athletes, physical education, distinction.

УДК 264

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУЫ ЖӘНЕ СӨЙЛЕУ ТІЛІ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫ АНЫҚТАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Б.Б. Жаканбаева – оқытушы, Арнайы білім беру кафедрасы, Абай атындағы КазҰПУ, Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы. Zhakanbaeva@bk.ru

Қазіргі таңда соңғы он жылда психикалық дамуы тежелген балалардың саны ерекше артып келе жатыр. Оның негізгі себептері жүктілік кезіндегі ауытқушылықтардың салдарынан, экологиялық жағыдайлардың әсер етуінен, кейбір отбасындағы психологиялық климаттың кері әсер беруінен, шектен тыс ата-аналарының балаларын еркелетіп жібергенінің салдарынан болуы мүмкін. Кез келген мекемеге келген психологиялық дамуы тежелген және сөйлеу тілі күрделі бұзылған балаларды міндетті түрде психологиялық және педагогикалық тексеруден өткізу қажет. Бұл тексеру баланың ауытқушылығын түзету бағдарламасын айқындауға, әдістер мен технологияларды таңдауға, баланың психологиялық дамуын болжауға, ата-аналардың нұсқауларын орындауға көмектеседі.

Түйін сөздер: тексеру, даму, әдістер, эмоция, психика, ауытқушылық, қабылдау.

Бұл мақалада психологиялық дамуы және сөйлеу тілі тежелген балаларды анықтау ерекшеліктері, тежелудің негізгі себептері қарастырылған.

Психикалық дамуы кешеуілдеген балалар тобын, соңғы көрсеткіш бойынша 35 процентке жуығын нервтік – психикалық сферасы зақымданған мектепке дейінгі балалар құрайды. Психикалық дамуы кешеуілдеген балалар категориясын 50-шы жылдардың аяғынан бастап зерттеу кеңінен қолға алына бастады. Проблеманы зерттеумен айналысқан ғалымдар: М.С.Певзнер, Т.А.Власова, К.С.Лебединская, В.В.Ковалев, П.Е.Сухарева, В.И.Лубовский т.б. бала дамуы ерекшеліктеріне қарай өз пікірлерін ұсынды.

Жалпы алғанда психикалық дамуы тежелген балалар дегеніміз-психикалық процестері дамуының артта қалуы және эмоционалды ерік сферасының жетілмеуі. Сонымен қатар психикалық дамуы тежелген балалардың моторикасының, сөйлеу тілі, зейіні, есте сақтауы төмендігімен және эмоциясы тұрақсыздығымен сипатталады.

Психологиялық дамуы және сөйлеу тілі тежелудің негізгі себептері:

Екіқабат кезіндегі анасының аурулары, жатырышілік инфекциялар, улану, гипоксия, ауыр босану, туу кезіндегі жарақаттар, генетикалық, хромосомдық

Мектеп жасына дейінгі психикалық дамуы тежелген балалардың сөйлеу тілі дамуының тежелуін мынадай белгілеріне қарай айқындауға болады:

- 4 айында бал ата-анасының сөзін, эмоциялық мимикаларын елемейді, күлмейді.
- 8-9 айында былдырлауы болмайды.
- 1жасында бала өте тыныш, дыбыс шығармайды.
- 1,5 жасында қарапайым сөздерді айтпайды (мама, папа, бер), қабылдамайды, оларды түсінбейді, үлкендердің өтінішіне көңіл аудармайды.

- 2 жасында шектеулі сөздерді ғана қайталап жаңа сөздерді қайталамайды.
- 2,5 жасында 20 дан артық сөздік қоры болмайды, екі, үш сөзден тұратын фразаларды құрастыра алмайды.
- 3 жасында өздігінен сөйлем құрай алмайды. Ұлкендердің қарапайым әңгімесін түсінбейді. Тез сөйлейді, сөздің жалғауларын жұтып қояды [1].

Бала неғұрлым сөйлеу тілінің дамуы қиындаған сайын ақыл-ойының дамуыда кешеуілдейді. Осыған байланысты тіл ойдың тікелей шындығы деп айтуға болады. Яғни тілдің дамуының тежелуі психологиялық дамудың тежелуімен қатар жүреді.

Психологиялық дамуы тежелген балалар мектепке барғанда оқуда қиындықтарға тап болады. Олардың кейбір психологиялық функциялары, біліктілігімен дағдылары дұрыс қалыптаспайды, берілген жалпы мектеп материалдарын игере алмайды, басқа балалардан оқу үлгерімі жағынан артта болады. Бұндай балалар жалпы мектепке арналған оқу материалын арнайы көмексіз меңгеруге шамасы жетпейді.

Қалыпты балаларда психологиялық дамуы тежелген балаларды төмендегі ерекшеліктеріне байланысты ажыратуға болады:

1. Психологиялық дамуы тежелген балалар тез шаршайды, берілген ауқымды оқу материалын мүлдем меңгере алмайды, олардың еңбекке қабілеттілігі төмен болады.

2. Психологиялық дамуы тежелген балалар оқытушыдан берілген ақпаратты талдап өңдей алмайды және қабылдауы қиын болады. Олар берілген материалды қабылдау үшін көрнекі құралдарға сүйену өте қажет. Сонымен қатар қиындықтар ойлау әрекеті кезінде туындайды, яғни сөздік-логикалық ойлауы жетілмеген болып табылады.

3. Бұл категориядағы балаларда жалпы білім беру мектебінде мінез-құлық жағынан қиындықтар туындайды. Олар құрдастарымен төбелеседі, алысады, мектеп ережелеріне бағынбайды. Сюжеттік-рольдік ойындарды ойнамайды, бірақ қиын тапсырмалардан құтылу үшін өте қарапайым ойындарды шын көңілмен ойнайды.

4. Психологиялық дамуы тежелген балалардың өз әрекеттерін ұйымдастыруы қиынға соғады.

5. Бұндай балаларды жалпы білім беру мектебінің бағдарламасы бойынша оқыту оларға тән емес. Олардың психикалық дамуы төмен деңгейде. Сондықтан оқытушы бұндай балаларға төзіммен қарап, дұрыс дифференсациялау үшін толық бақылау қажет.

Психологиялық дамуы тежелген балалардың оқуы төмен болады. Бірақ оларға дер кезінде арнайы коррекциялық-педагогикалық көмек көрсеткен жағыдайда, олар қалыпты дамыған қатарластарын қуып жетуге мүмкіндігі болады.

Ғалымдардың пікірі бойынша ол балаларға психологиялық және педагогикалық аспектіде диагностикалау қажет дейді. Бұл категориядағы балалардың барлығында да неврологиялық статусы көрініс таппайды, кейбіреулерінде ғана жеңіл дебилизмдік белгілері байқалады. ПДТ балаларды диагностикалау кезінде неврологиялық белгілердің жеңіл көрінісі ең негізгі болуы мүмкін емес. Өйткені ол ауырып дертінен емделген қалыпты балалардың белгілерімен ұқсас болады. Бұндай жағыдайда диагностиканы психологиялық және педагогикалық жоспарда өткізу қажет.

Психологиялық дамуы тежелген балаларды диагностикалау барысында балалардың тапсырманы өзі орындай алуына және үлкендердің көмегімен қалай орындай алатынына көңіл аудару қажет. Бұл категориядағы балалар тапсырмаларды оқытушының араласуымен тезірек және тиімді орындайды. Бұл ақыл – ойы кем балалардан айырмашылығын көрсетеді. Сол себепті диагностика барысында осыған көңіл аудару қажет.

Егер есте сақтау қабілеті, зейіні психологиялық процесінің жылдамдығы төмен т.б. белгілері байқалса психологиялық дамуы тежелген деген диагноз қойылады. (Т.В. Егорова)[2].

Кейбір балаларға диагнозды қалыпты балаларға арналған мектептің кіші сыныбында оқу барысында психологиялық және педагогикалық бақылаудан кейін қояды. Заманауи дидактикада бақылаудың мынадай әдістері қолданылады:

1. ауызша сұрау;
2. жазбаша жұмыстар;
3. тәжірибелік бақылау;
4. бақылау;
5. дидактикалық сынақтамалар (интеллектісі бұзылған оқушыларды оқытуда сирек қолданылады) [3].

Қорыта келгенде психикалық дамуы тежелген баланы анықтау барысында жұмыс нәтижелі болуы үшін әр баланың физиологиялық, психологиялық жас ерекшеліктерін ескере отырып тиімді жүзеге асыру қажет. Дамуы баяу балалардың психологиялық ерекшеліктерін ескеру, оқу материалын жай бөліп қоймай, керісінше жалпы дамуға бағытталған жаңа бағдарлама (баланың қоршаған ортаға

бейімделуі, мінез-құлық ерекшеліктері, өзін-өзі төмен бағалауы, қоршаған ортаға сенбеушілікпен қарауы, өз күшіне деген сенімсіздігі, белсенділігі төмен) құруды талап етеді. Қазіргі кезде қоғам дарынды, қабілетті адамдарды қажет етеді. Жеке тұлғаның рухани өсуіне психологиялық-педагогикалық жағдай жасай отырып, өз ортасында және өзге ұжымда өзін еркін сезіне алуға тәрбиелеу, өзіне-өзі сенімді, жауапкершілік қасиетті сіңірген тұлға ретінде қалыптастыру [4].

1 <http://www.kp.ru/guide/zpr.html>

2 Т.Б.Эпифанцев. «Настольная книга педагога-дефектолога». – Феникс, 2007.

3 Ульяновская У.В. «Дети с задержкой психического развития». - Н.Новгород, 2004.

4 Дахбай Б.Д., Заркенова Ж.Т., Бопишева «Психикалық дамуы тежелген балаларға білім беру және түзету жұмыстарының ерекшеліктері». Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қаласы, Қазақстан.

Резюме

В.В. Жаканбаева - преподаватель кафедры Специального образования КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан. Zhakanbaeva@bk.ru

Особенности обследования детей с ЗПР и ТНР

Последнее десятилетие характеризуется ростом числа детей с задержкой психического развития. Основными причинами, способствующими этому, считаются: увеличение количества детей, рождающихся с признаками перинатальных патологий (перинатальная энцефалопатия); ухудшение состояния здоровья детей из-за неблагоприятной экологической обстановки, отрицательного психологического климата в некоторых семьях, равнодушия многих родителей к детям при сохранении заботы о внешнем благополучии. Каждого ребенка, поступающего в специальное дошкольное учреждение, необходимо всесторонне обследовать. Это важно для определения коррекционной программы, выбора методов и технологий, прогнозирования развития, разработки рекомендаций родителям.

Ключевые слова: обследование, развитие, методы, эмоция, психика, нарушение, восприятие.

Summary

B.B. Zhakanbaeva - teacher Abai KazNPU, The Republik of Kazakhstan, Almaty. Zhakanbaeva@bk.ru

Psychological development and specific features of children with speech and language

The last decade is characterized the height of number of children time-lagged psychical development. Principal reasons assisting it has been considered: increase of amount of children giving birth with the signs of prenatal pathologies worsening of the state of health of children from an unfavorable ecological situation, negative psychological climate in some families, indifference of many parents to the children at maintenance of caring about external prosperity. Every child entering the special preschool establishment, it is necessary all-round to inspect. This is important for determination of the correction program, choice of methods and technologies, prognostication of development, development of recommending parents.

Keywords: inspection, development, methods, emotion, psyche, violation, perception.

УДК: 371.671

КӨРНЕКІЛІК ӘДІСТЕРДІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ

Г.А.Қошжанова – п.ғ.магистр оқытушы, Педагогика және психология кафедрасы,
Абай атындағы ҚазҰПУ

Көрнекілік әдісі оқытудың сөздік және тәжірибелік әдістерімен өзара байланыста қолданылады және құбылыстармен, объектілермен оқушыларды таныстырғанда олардың сезім мүшелеріне әсер етіп, алуан түрлі сурет, көшірме, сызба арқылы құбылыс, процесс, объектілердің символдық бейнелерін немесе оларды табиғи күйінде қабылдайды. Қазіргі мектепте осы мақсатпен экрандық және техникалық құралдар кең қолданылады. Көрнекілікпен түсіндірілген материалдарды оқушылар тез қабылдап, жеңіл меңгереді. Естерінде ұзақ сақтайды. Сабақта ұтымды қолданылған көрнекіліктер ерекше қызмет атқарады. Көрнекілік-оқытуда заттар мен құбылыстардың өзіне тән жаратылыс бітімін, сыр-сипаттарын сезім мүшелері арқылы көзбен көріп, қолмен ұстап, құлақпен естіп қабылдауға баулитын дидактикалық үрдіс. Көрнекілік мұғалімнің шығармашылық ізденісі мен әдістеме жаңалықтарына сергек қарап, сабақ барысында шебер пайдалана білуді талап етеді.

Түйін сөздер: әдіс, көрнекілік, демонстрация, иллюстрация, техникалық құралдар, символикалық көрнекіліктер.

Әдіс – оқу-тәрбие жұмыстарының алдында тұрған міндеттерді дұрыс орындау үшін мұғалім мен оқушылардың бірлесіп жұмыс істеу үшін қолданатын тәсілдері. Әдіс арқылы мақсатқа жету үшін істелетін жұмыстар ретке келтіріледі. Оқыту әдістері танымға қызығушылық туғызып, оқушының ақыл-ойын дамытады, ізденуге, жаңа білімді түсінуге ықпал етеді. Оқытуда ең басты нәрсе – оқушылардың танымдық жұмыстары. Оқыту әдістері ең анық фактілерді білуді қамтамасыз етеді, теория мен тәжірибенің арасын жақындатады.

Әл-Фараби "Оқытудың негізгі әдісі - көрнекілік" деп, оның мақсаттарын, тәсілдерін (түсіндіру, әсерлендіру, есте қалдыру) ұсынады. Оқу материалын меңгеру көп жағдайда оқыту процесінде қолданылатын көрнекі құралдарға және техникалық құралдарға байланысты.

Көрнекілік әдісі оқытудың сөздік және тәжірибелік әдістерімен өзара байланыста қолданылады және құбылыстармен, объектілермен оқушыларды таныстырғанда олардың сезім мүшелеріне әсер етіп, алуан түрлі сурет, көшірме, сызба арқылы құбылыс, процесс, объектілердің символдық бейнелерін немесе оларды табиғи күйінде қабылдайды. Қазіргі мектепте осы мақсатпен экрандық және техникалық құралдар кең қолданылады.

Көрнекілік – педагогикадағы дидактикалық тәсіл. Ол ақпараттың, дәрістің, үгіт-насихаттың, жарнаманың танымдылығы мен пәрменділігін арттыру жолы, оқытуда заттар мен құбылыстардың әр қайсысының өзіне тән жаратылыс бітімін, әр қилы сыр-сипаттарын сезім мүшелері арқылы байқау, қабылдауға баулиды. Адам қоршаған ортаны, дүниені, құбылыстарды бес сезім мүшесі арқылы түйсінеді. Оның ішінде ақпаратты ең көп қабылдайтын сезім мүшесі – көру түйсігі. Адам жадында терең таңбаланатыны да осы көру түйсігі арқылы қабылданған ақпараттар. Бірақ, түйсік өздігінен құбылыстардың ішкі байланысын, олардың заңдылығын бейнелей алмайды. Құбылыстардың мәнін адам санасында ойлау, пайымдау қабілеті ғана бейнелейді. Көрнекіліктің нәтижесінде қоршаған өмір құбылысын және заттарды салыстыра ойлап, пайымға салып қабылдау арқылы оқушылардың мәселені түйсіну дәрежесі артады, сана-сезімі қалыптасады. Сонымен бірге, қабылданған ақпараттар оқу міндеттеріне байланысты талданып, қорытылады. Көрнекі құралдары оқушыларға бейнелі түсінік беру үшін ғана емес, оқушылардың ұғымын қалыптастырумен бірге, абстрактілі байланыстар мен тәуелділікті түсіндіру үшін қолданылады. Бұл дидактиканың басты қағидаларының бірі болып саналады. Көрнекілікті чех педагогі XVII ғасырда Я.А.Коменский кез келген оқуда табысқа жету үшін көрнекілік принципі ұсынды. Көрнекілікті оқу пәндерінің мазмұнына бейімдеп (ана тілі, арифметика, табиғаттану, т.б.), дидактика мен әдістеме жүйесіне лайықтап қалыптастырды. Көрнекіліктің үлгілерін пайдалануға Ы.Алтынсарин зор көңіл бөліп, “Қазақ жастары ғылым-өнерді кітап сөзі деп қана қарамай, заттай көзімен көріп, ажырата білуін” мақсат етіп қойды [1, 40-45,].

Көрнекілікпен түсіндірілген материалдарды оқушылар тез қабылдап, жеңіл меңгереді. Естерінде ұзақ сақтайды. Сабақта ұтымды қолданылған көрнекіліктер ерекше қызмет атқарады.

Көрнекілік-оқытуда заттар мен құбылыстардың өзіне тән жаратылыс бітімін, сыр-сипаттарын сезім мүшелері арқылы көзбен көріп, қолмен ұстап, құлақпен естіп қабылдауға баулитын дидактикалық үрдіс. Көрнекілік мұғалімнің шығармашылық ізденісі мен әдістеме жаңалықтарына сергек қарап, сабақ барысында шебер пайдалана білуді талап етеді.

Көрнекілік әдістер оқу материалын оқушылардың көзімен көріп, нақтылы түсінулеріне мүмкіндік береді. Бұған демонстрация, иллюстрация тәсілдері жатады.

Демонстрация (көрсету) оқушыларды құбылыстар, процестер және заттардың нысанасымен табиғи жағдайда таныстыру барысында қолданылады. Әдістің бұл түрі оқылып отырған құбылыстың қозғалысын анықтау, заттың ішкі құрылысы және сыртқы көрінісімен немесе бірыңғай заттардың орналасу жағдайымен таныстыруды көздейді. Табиғи нысананы көрсету негізінен сыртқы көрінісінен басталады (көлемі, түсі, формасы, өзара байланысы т. б). Келесі кезекте оның ішкі құрылысы немесе жекелеген құрамы бөлініп көрсетіледі. Заттың үлгісі және көркем туындылар оқушылар тарапынан біртұтастық жағдайында қабылданады. Демонстрациялау көбінесе оқушылардың практикалық оқу әрекетімен ұштаса жүргізіледі. Приборлар мен нысандарды демонстрациялау нәтижесінің табысты болуы бірнеше жағдайға байланысты болады:

- көрсетіліп отырған нысана барлық оқушыларға жақсы көрінуі тиіс;
- оқу материалын түсіндіру кезінде көрсету жұмыстары жүргізіліп, соңынан нысана алынып тасталуы керек. Оны оқушыларға алдынала көрсетуге болмайды;
- көрнекі құралдарды бақылау барысында әрбір оқушы мұғалімнің нұсқауы бойынша жұмыс істеуі тиіс;
- көрсету кезінде мұғалімнің ауызша баяндауы оқушылардың бақылауын дамытуға және көркем сөйлеуін орнықтыруға ықпал етуі тиіс;

- оқушыларды бақылау жұмыстары нәтижесіне қорытынды жасай білуге дағдыландыру т. б. Оқытуды бұлай ұйымдастыру оқушылардың оқу материалын жеңіл әрі терең ұғынуына мүмкіндік туғызады, олардың ойлау әрекетін жандандырып, қосымша ақпараттар береді.

Оқушылардың құбылыстарды, процестерді және нысандарды өздері белсенділік танытып оқып үйренсе, шын мәнісінде бұл әдіс нәтижелі болмақ. Олар тарапынан мұндай қарым-қатынас оқытуда проблемалық және ізденушілік жағдайға итермелейді.

Сабақ барысында оқытудың демонстрациялау әдістерінен қолдануда оқу киносы, диапозитив, диафильм, магнитофон, радио, ұнтаспа, киноскоп, эпидиоскоп, теледидар, видеофильм секілді техника құралдары көптеп пайданылады.

Заттар мен құбылыстарды, кейбір жағдайда қажеттігіне сай табиғи ортада көрсетуге болады (Мысалы, табиғат, оның құбылыстары, жан-жануарлар, өсімдіктер, ауылшаруашылығы техникалары, өндіріс құралдары т.б.).

Иллюстрация – демонстрация әдісімен тығыз байланыста болады. Бұл әдісті иллюстративті құралдарды (плакаттар, картиналар, суреттер, чертеждер, портреттер, картограммалар, модельдер) көрсетуде қолданады.

Иллюстрация әдісінің нәтижелі болуы, негізінен оның қолдану тәсілдерін мұғалімнің қаншалықты меңгергеніне байланысты болып келеді. Соның негізінде оқушылар мен мұғалімге оқу материалын табысты меңгеруге айтарлықтай көмек бере отыра, ғылыми ұғымдарды жеңіл меңгеруге септігін тигізеді.

Мектеп тәжірибесі көрсеткендей сабақта иллюстрациялы материалдарын көптеп қолдану, оқушылардың назарын нақтылы оқу материалынан ауытқуына әкеп соғады. Сондықтан, көрнекі құралдарды пайдаланудың дидактикалық қолданысын және таным процесінде олардың рөлін алдын-ала жақсылап ойластырып алу қажет. Бұған қосымша мұғалімдер көрнекі құралдардың тиімді көлемін де анықтауы қажет.

- Оқушылар заттың немесе құбылыстар мен оқиғалардың бейнелерін, көлемін, түр-түстерін сөзбен емес көру арқылы әрі жеңіл, әрі тез есте сақтайтынын қамтамасыз ету.

- Қолданылатын көрнекі құралдардың өмірмен байланысын қамтамасыз ету.

- Оқушылар тікелей түйсіну, көру, есту мүшелері арқылы әртүрлі заттардың формасын, түсін, көлемін, бейнесін көріп, дыбысын естуі негізінде оларда ой пайда болады.

- Көрнекілік – көрсету мақсатында емес, логикалық ойлауды дамыту құралы ретінде пайдаланылады.

- Оқушылар заттарды қолымен ұстап, көлемін, түр-түсін байқап, көзімен көруге және әр түрлі дыбысын естуге жағдай туғызу.

- Көрнекілік заттар мен құбылыстардың өзін тікелей көрсетуге мүмкіндік болмаған жағдайда да қолданылады.

- Көрнекіліктер оқушының құбылыстарды байқауға, қабылдауға деген ынтасын оятып, ізденіс дағдыларын қалыптастырады.

- Көрнекілік бақылай білуге, салыстыру, қатар қоя білуге, абстракты ұғымдарды дамытып, жетілдіруге жол ашады[1.,556].

Белгілі ғалым К.Ушинский оқытудың көрнекілік ұстанымы жөнінде «Көрнекі оқытудағы басты мақсат оқушыны байқағыштыққа, оймен топшылауға жаттықтыру және өзінің байқағандарын сөзбен айтып беруге, сондай-ақ одан логикалық қортынды шығаруға үйрету болып табылады» дейді [3.,63-64с]. Ендеше оқушының байқау, көру қабілеттерінің ерекшеліктерін ескеріп дамытатын-көрнекіліктер.

И.Г.Песталлоци оқытуды көрнекілік принципін ерекше бағалап, оны логикалық ойлауды дамытатын маңызды құрал деп санаған.

Көрнекілік әдістің дамуына мәнді үлес қосқан ұлы педагогтар: Я.А.Коменский, А.М.Пышкало, Ю.К.Бабанский, М.Н.Скаткин, Л.В.Занков, М.А.Рыбникова және отандық педагогтарымыз А.Құнанбаев, Ы.Алтынсарин, М.Жұмабаев және т.б.[4.,456].

Көрнекілік оқушыларға заттардың өзіне немесе олардың бейнесін тікелей көріп байқауға мүмкіндік береді. Оқытуда нақты білім алу – көрнекілікке, сезімге, бақылау әрекетіне негізделеді. Көрнекілік бұл қарастырып отырған құбылысты нақтылау. Нақтылау нормалары: сөз, образ, оның графиктік кескіні(сурет, сызба, схема ж.т.б) бола алады. Көрнекі құрал түсінік пен қабылдау негізінде қортынды жасауға мүмкіндік беретін сезімдік бейнелерді қалыптастырады.

Я.А.Коменскийдің айтуы бойынша, ақыл ойға түсінік әсерін тигізбей, оған өздігінше ештеңе қонбайды. Сондықтан, оқуда нәрсе, заттарды талдап, тұжырым жасамас бұрын сол нәрсе, заттарды

байқаудан бастау керек деген. Оның ойынша, білім түйсікке негізделу керек. Көрнекі сезім арқылы қабылданған білім есте анағұрлым тұрақты сақталатынын дәлелдеді [5.,2226].

Сан алуан көрнекіліктер түрлері педагогика ғылымында жүйеленіп, топтастырылған: нақтылы, табиғи көрнекіліктер, символикалық, графикалық, салыстырмалы көрнекіліктер.

Көрнекілік түрлеріне: табиғи көрнекілік, заттар мен бейнелеу көрнекілік, символикалық көрнекілік, техникалық көрнекілік, ж.т.б. Табиғи көрнекілікке: өсімдіктер, хайуанаттардың және құстардың тұлыбы, минералдар ж.т.б.

Заттар мен бейнелеу көрнекіліктерге: муляж, геометриялық фигуралар, макет, портреттер, кесіндеме және мүсін үлгілері, глобус ж.т.б.

Символикалық көрнекіліктерге: карталар, картограммалар, схемалар, диаграммалар, кестелер жатады. Мысалы: кестелердің бірнеше түрлері бар, олар хронологиялық, синхрондық, тақырыптық, графикалық.

Техникалық көрнекіліктерге: теледидар, радио, магнитофон, калькулятор, ж.т.б.

Көрнекілік құралдарды оқу материалын, әсіресе, теориялық ережелерді есте жақсы сақтауға және жеңіл түсіну үшін қолданылады.

Мектептегі оқыту ісі сабақ мазмұнына байланысты алуан түрлі әдіс-тәсілдерді кеңінен қолдануды қажет ететіні мәлім. Сондай әдістердің ең ұтымдылардың бірі оқушылардың байқау көру қабілетін дамыту үшін сабақта қолданылатын көрнекі және дидактикалық құралдарды пайдалану. Бұл негізінен мұғалімдердің ізденісіне, әдістемелік жаңалықтарды іске асыра білуіне байланысты болып келеді. Бағдарламада көрсетілген оқу материалдары бойынша пайдаланатын көрнекіліктер оқушылардың жас ерекшеліктеріне, білім деңгейіне сәйкес болуы қажет. Сабақта оқушылар өздеріне берілетін білімді қабылдау белсенділігімен арттырумен бірге, ойын да(салыстыру, талдау, жинақтау, қортындылау, жүйелеу) жетілдіру, яғни қабылдау мен ойлаудың байланысы қатар дамиды [6.,78-79-80 б].

Қазіргі сабаққа қойылатын талап тұрғысынан техникалық құралдарды, кестелер, сызбалар, ұнтаспа жазбаларын пайдалану арқылы оқушылардың есту, көру сезімдеріне әсер ете отырып, олардың ойлану қабілетін дамытуға көңіл бөлінеді.

Сонымен, көрнекілікті пайдалану арқылы оқушылар заттардың негізгі белгілері мен ерекшеліктерін білуді жеңілдетеді, заттар жөніндегі мәліметтерді, деректерді есте берік сақтауға ықпал жасайды. Оқушылар оқылатын нәрсе заттармен тікелей танысуға әуес, ынталы келеді. Сондықтан да, көрнекілік оқушылардың белсенділігін дамытуға әсер етеді, олардың назарын белгілі бір бағытқа жұмылдырады. Білімді игеру барысында оқушының ақыл ойын дамытуда, ғылыми білімді игеруге, деректерді есте сақтауға әрбір сабақ үстінде көрнекілікті пайдалану қажет. Өйткені, берілген тақырып бойынша жаңа сабақ түсіндіру, өткен материалды қайталау не бекіту кезінде пайдаланған көрнекілік әрбір сабақтың әсерлігін және мазмұнын арттырып, оқушыға қызықты, жалықтырмай игеруге септігін тигізеді.

1 Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика.

2 Махмудов М. Мектепте проблемалы оқытуды ұйымдастыру. – Алматы, 1981.

3 Шаин Е. Г. Дата рождения К. Д. Ушинского // Журнал «Педагогика». - 2004. - № 4. - 1 С. 63-64.

4 Педагогикалық және жас ерекшелігі психологиясы. /Ред. басқарған А. Петровский. - А.: Мектеп, 1987.

5 Сабыров Т. Оқушылардың оқу белсенділігін арттыру жолдары - А.: Мектеп, 1978.

6 Сабыров Т. С. Ақыл-ой тәрбиесі -А.: Мектеп, 1973.

Резюме

Г.А.Кошжанова – магистр.п.н. КазНПУ им Абая, кафедры педагогики и психологии

Развитие к мышлению учеников используя метод наглядности

В статье рассматривается как надо использовать предметно наглядные методы, дети должны знать признаки особенности предметов и влиять на них. Наглядный метод очень тесно используется между словесным и практическим обучением и влияют на чувственные анализаторы учащихся в процессе ознакомления их явлениями, объектами, также с разными картинками, символическими явлениями объектов или же они воспринимают их в природном виде. В современных школах с этой целью широко используются экранные и технические оборудования. Наглядно показанные материалы учащихся быстро воспринимают и легко усваивают. Долго хранят в памяти. В наглядном обучение это дидактический процесс где можно увидеть глазами, услышать ушами, потрогать руками и узнать все о предметах и явлениях. Наглядность требует от учителя в процессе урока творческой находки и методической новизны.

Ключевое слово: способ, наглядность, демонстрация, иллюстрация, технические средства, символический наглядность.

Summary

G.A.Koshanova – master. specialty of pedagogy. of chair the department of pedagogy and psychology
KazNPU named after Abai,

The development of thinking of pupils using a method of visualization

The article how to use subject visual methods children should know the signs features objects and influence them.

A clear method used very closely between verbal and practical instruction and affect sensory analyzers students in the process of reviewing their phenomena objects, also with different pictures symbolic phenomena objects or they perceive them in natural form In modern schools with the goal of widely used on-screen and technical equipment. Clearly shows the materials students quickly perceive and learn easily. Long stored in the memory. In visual learning is a didactic process where you can see the eyes, hear with their ears, touch and learn all about objects and phenomena. Visibility requires from the teacher during lessons artistic findings and methodological novelty.

Keyword: process, visibility, demonstration, illustration, technical means, symbolic visualization.

УДК 796.422.16.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ УПРАВЛЕНИЕ УЧЕБНО-ТРЕНИРОВОЧНЫМ ПРОЦЕССОМ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ В ПОДГОТОВИТЕЛЬНОМ ПЕРИОДЕ

А.У.Инкарбеков – магистрант 1 курса

В данной статье представлены результаты исследования футболистов молодежной команды в подготовительном периоде. Эффективность управлением тренировочным занятием на данном периоде закладывается от использование оптимальных по объему и интенсивности тренировочных нагрузок.

Кроме того, при планировании тренировочных занятий в подготовительном периоде необходимо учесть функциональное состояние для определение тренировочных нагрузок как по объему, так и по интенсивности.

Ключевые слова: молодежная команда, футболисты, подготовительный период, эффективность нагрузок.

Совершенствование процесса, подготовки футболистов, в значительной степени зависит от правильного подбора и распределения средств, и методов, в различные периоды годичного цикла. Для этого необходимо иметь объективные данные, об уровне подготовленности каждого футболиста, на каждом этапе подготовки, о силе тренировочного воздействия, средств и методов тренировки, направленных на развитие тех или иных качеств, о рациональном распределении средств и методов тренировки, в рамках конкретного времени, в течение которого они будут использоваться [1,2,3].

Объектом исследования являлась учебно-тренировочный процесс в подготовительном периоде футболистов 18-21 года.

Для определения эффективности управление подготовки футболистов нами были проведены эксперименты из 3-х групп.

Это группа реакций, с условным обозначением "А", которые способствуют развитию разных сторон выносливости: специальной, скоростной, силовой, координационной с одновременным решением технико-тактических задач.

Вторая группа реакций, типа "В" - способствуют развитию скорости, координации, силы, прыгучести, анаэробной производительности.

Третья группа "Д", группа реакций, направленная на поддержание уровня разных сторон выносливости, скорости, скоростно-силовых и координационных возможностей, вместе с тем, такой тип реакций является благоприятным для совершенствования групповых технико-тактических действий и для повышения аэробной производительности организма.

Четвёртая группа - "Е" - способствует активизации восстановительных процессов в организме спортсменов.

Используя перечисленные задачи, тренер может подбирать любые тренировочные упражнения. Однако, следует учитывать, что для некоторых задач, нужно подбирать и соответствующей продолжительности серии: для одних, более продолжительные, для других более короткие. Кроме того, при развитии специальной выносливости, с одновременным совершенствованием технико-тактических действий, желательно, продолжительность серий распределять, по возрастающей (постепенно, от 4 до 15 минут). В тех случаях, когда ставиться задача развития специальной скорости, координации (силы и т.д.), с одновременным совершенствованием технико-тактических задач, продолжительность серий, наиболее эффективно распределять в обратной последовательности - убывающей.

Тренировочные занятия, направленные на решение тактических задач, на фоне поддержания функциональных возможностей, лучше строить, чередуя продолжительные и короткие, или одинаковой продолжительности серии [4,5,6].

В тех случаях, когда ставится задача совершенствования технико-тактического мастерства, на фоне развития специальной выносливости, тренировочное занятие, целесообразней строить, исходя из следующих данных:

1. Наметить величину воздействия тренировочного занятия, учитывая, что большей нагрузкой (~90-100%) можно получить выполнением 8-9 серий упражнений; 80-90% составляет 7-8 упражнений; 70-80% - 6-7; 60-70% - 5-6 серий; 50-60% - 4-5 серий; 40-50% - 3-4 серии продолжительностью от 4-х до 16-ти минут. Например: 4 + 6 + 8 + 10 + 12 + 14 + 16 мин. = 80-90% или

6 + 8 + 8 + 10 + 10 + 12 + 12 = 80% или 6 + 8 + 10 + 12 = 50% и т.д.

2. Определить круг задач действий данного занятия и подобрать соответствующие им игровые или специальные упражнения.

3. Распределить упражнения, в соответствии с продолжительностью, в диапазоне от 4-х до 15-16 мин. в любом сочетании, но, в возрастающем порядке (в зависимости от величины нагрузки).

4. Желательно требовать от футболистов, в процессе выполнения серий, достижения интенсивности упражнений, в границах 3/4 около - максимальной. Относительным критерием интенсивности, может служить скорость перемещения футболистов, преодолеваемое за серию, игровое пространство, основным критерием является частота пульса (160-180 уд/мин) и т.д.

Таким образом, "модель" данного занятия может выглядеть следующим образом:

1. Структура упражнений - игровая (нумерация задач действий или упражнений 15, 14, 4 и 11, 6 и 15, 13 и т.д.).

2. Продолжительность серий - 4, 6, 8, 10, 12, 14 мин. и т.д.

3. Интенсивность выполнения серий упражнений - от 3/4 до около- максимальной (пульс 160-180 уд/мин.) .

4. Режим чередования серий с отдыхом - каждая последующая серия начинается при ЧСС на уровне 126-130 уд/мин., т.е., перерыв для отдыха до 3 минут.

5. Количество повторений (величина нагрузки) - 6 серий, что составляет в данном случае приблизительно 70% от большой нагрузки.

Следует указать, что продолжительность проведенных серий, не является величиной постоянной, ими можно варьировать в разном сочетании, в зависимости от тактических потребностей (в диапазоне от нескольких секунд до 16 мин., при условии, что нужно сохранять интенсивность двигательных действий). Например, для указанного типа "А" возможны следующие сочетания: 6+6+8+8+10+10+12+12 и т.д., или 8+9+10+11+12 +13+14 и т.д., или 10+10+11+11+12+12+13 и т.д.

В приведённой "модели" (в качестве примера короткие серии (4+6+8) соответственно, могут заполняться следующими упражнениями:

- 4 мин. - упражнения в "тройках" со сменой позиции, "предложением в адрес", забеганием, нацеленной фланговой передачей и завершающим ударом в створ ворот одним из футболистов - 5 повторений (задача действия 15 на фоне развития скоростной выносливости);

- 6 мин. а) комбинированные действия при $n \times n$ игроков на двое ворот. При срыве атаки команды I три игрока мешают развитию атаки команды II, остальные игроки возвращаются на свою половину поля. При переходе соперника (команды II), в чужую зону поля, вернувшиеся игроки вступают в борьбу за отбор мяча;

б) игра на двое ворот $n \times n$ игроков. После срыва атаки команда, потерявшая мяч, располагается на половине поля соперника и атакует футболиста, владеющего мячом, не менее, чем двумя игроками. Одновременно с этим "закрываются" ближайшие соперники (задача действия 3);

- 10 мин. - игра на двое ворот, на площадке, разделённой на три зоны при $2 \times 3 + 2 \times 2 + 2 \times 3$ игроков. Перевод мяча из первой зоны во вторую с созданием численного преимущества в средней зоне за счёт подключения одного из игроков первой зоны. При переводе мяча в третью зону подключаются два игрока средней зоны. При завершении или срыве атаки проводится взаимозаменяемость в парах (задача действия 11 и 13) ;

- 12 мин - игра на двое ворот $n \times n$ игроков с фланговыми продолжениями атакующих действий и игрой на опережение после нацеленной передачи, то же через центр, по диагоналям, после стенки или игра $n \times n$ на половине поля "один в один" в двое + одни ворота (малые). Перемещение соперника при отборе мяча различными приёмами (задачи действия 15 и 16) ;

- 14 мин - игра на двое ворот $n \times n + n \times n$ игроков с подключением по флангу одного из футболистов обороны с соблюдением ширины поля, фланговым "предложением", созданием численного преимущества на фланге, нацеленной передачей и игрой на опережение при завершении атаки (задача действия 13).

При развитии быстроты, с одновременным совершенствованием технико-тактических задач (реакция типа "В"), модель тренировочного занятия может иметь следующие количественные границы:

1. Структура упражнений - игровая.

2. Интенсивность выше $3/4$ - приближается к около - максимальным усилиям, по мере укорочения серии (ЧСС - 170-190 уд/мин. в процессе выполнения серии).

3. Продолжительность серий - 14+12+10+8+6+4 мин.

4. Режим чередования серий с отдыхом - каждая последующая серия начинается при ЧСС 116-104 уд/мин., т.е. перерывы для отдыха заполняются индивидуальными заданиями, по совершенствованию техники ударов, передач и т.д. В паузах не должны использоваться упражнения с высокой интенсивностью.

5. Количество повторений серий - 6 (в данном случае составляет приблизительно 70% нагрузки). В таких занятиях, динамика продолжительности серий, возможна и в других вариантах, например:

а) 15+10+12+8+10+6 мин.;

б) 12+12+10+10+8+8+6 мин.;

в) 8+6+4+8+6+4 мин. и т.д.

При построении модели, тренировочного занятия, в котором решаются задачи технико-тактического мастерства, на фоне поддержания функциональных возможностей (реакции типа "Д"), количественные показатели распределяются:

1. Структура упражнений - игровая.

2. Интенсивность выполнения серий в диапазоне от $1/2$ до около- максимального (ЧСС - 150-180 уд/мин.) .

3. Продолжительность серий - 10+6+10+6+10+6 мин.

4. Режим чередования серий с отдыхом - каждая последующая серия начинается при ЧСС 100-90 уд/мин., т.е. приблизительно через 6,5-8 мин.

5. Количество повторений - 6 (в данном случае составляет приблизительно 70% нагрузки).

В этих занятиях сочетание серий возможно в разных вариантах.

В описанные, три типа тренировочных занятий, возможно введение любых тренировочных средств, задач, создание любой величины тренировочной нагрузки. Однако, следует сохранять особенности ответных реакций.

Задания типа "Е" носят восстановительный характер, в которых ЧСС не должна превышать 150 уд/мин. это, как правило, индивидуальная работа, кросс, подвижные игры и т.п. Интервальный метод тренировки, в данном случае, теряет смысл, поэтому, детальная расшифровка тренировочного занятия типа "Е" нецелесообразна. Поскольку, тренировочный процесс представляет чередование различных по направленности тренировочных занятий, следует отметить некоторые особенности их применения:

1. Нежелательно тренировочные занятия одной направленности, например, типа "В" и "А" повторять более 5-6 раз подряд независимо от величины нагрузки.

2. Переход от тренировочных моделей типа "А" к "В", и наоборот, осуществлять через модель "Д" в границах величины от 40% до 50-60%.

3. Тренировочный цикл желательно строить продолжительностью в 12-16 дней.

4. Тренировочные нагрузки, независимо от их направленности, величиной 80-100% (т.е. 7-9 серий игровых упражнений) применять, не более 8-12 раз, в течение подготовительного периода, в основном за счёт игр.

5. Тренировочные игры оценивать величиной, равной 80-100% воздействия.

6. При двух и трёхразовых занятиях, в один день, желательно, чтобы одно из них было на 10-30% меньше другого.

7. Желательно, чтобы в тренировочных занятиях типа "А", 30-40% упражнений выполнялись малыми группами (коалициями) из 2-3 футболистов; в занятиях типа "В" - средними, 4-6, а при построении модели "Д" - большими, 7-10 футболистами.

При составлении программы, необходимо учитывать некоторые особенности, касающиеся соотношения количества тренировочных занятий, разной направленности, в зависимости от отдельных частей подготовительного периода. Для каждой части, необходимы определённые соотношения тренирующих средств. Эти соотношения зависят от уровня функциональных возможностей, перед началом первой части, подготовительного периода, уровня функциональных способностей, скорости изменения указанных свойств, стойкости, адаптации[3,4,5].

Если учесть, что каждая часть указанных периодов делится на циклы, продолжительностью 12-16 дней, то **в первом двойном цикле** (31 день, т.е. 15+16 дней), количественное соотношение тренировочных занятий может составлять 45-60%, направленных на развитие разных видов выносливости (скоростной, силовой, координационной, специальной, общей), с одновременным решением, технико-тактических задач.

Тип "А"; 20-25% занятий составляют занятия, направленные на развитие скоростных, скоростно-силовых, координационных возможностей на фоне решения технико-тактических задач.

Тип "В", а 20-30% - технико-тактические занятия с поддержанием разных сторон функциональных способностей футболистов.

Тип "Д", при этом, указанные, в процентном отношении, границы, связаны с уровнем подготовленности большинства футболистов команды.

Во втором двойном цикле (14+13= 27 дней), соотношение количества занятий, направленных на развитие видов выносливости, с одновременным совершенствованием технико-тактических возможностей (тип "А"), до 45-35%, но возрастает количество занятий, направленных на развитие специальной скорости, с решением задач технико-тактической подготовки, до 25-30% (тип "В") и до 25-30% тип "Д".

Третий двойной цикл (12+12= 24 дня) характерен сближением, всех типов тренировочных занятий: "А" в границах 30-40%, "В" и "Д" по 27-35%.

Четвёртый отличается от предыдущих циклов тем, что значительно возрастает количество занятий, предусматривающих выполнение технико-тактических упражнений, в режиме развития специальной скорости ("В") до 40-50% и уменьшается объём тактических действий, в условиях развития, специальной выносливости ("А") до 20-25% (в основном контрольные или официальные игры).

В то же время, количество занятий, способствующих поддержанию разных сторон функциональных способностей, с одновременным решением технико-тактических задач ("Д"), остаётся в границах 27-35%.

Наиболее ощутимое преимущество программы, выполнения тактических действий, на фоне развития скоростных возможностей ("В"), приходится на **пятый двойной цикл**: 45-60% всех тренировочных занятий. Такое преимущество предусматривает некоторое уменьшение занятий типа "Д" и "А" соответственно до 25-30% и 15-25%.

Особенностью, циклов, является уменьшение количества тактических занятий в "скоростном режиме", до 35-40%, с одновременным возрастанием поддерживающих условий с технико-тактической направленностью (до 30-40%) и удержанием, в границах 15-25%, занятий тактической направленности, в условиях развития специальной выносливости ("А"), в основном за счёт игр. При выполнении описанных моделей, тренировочных занятий, следует применять соответствующие методы контроля, которые помогут тренеру удостовериться в адекватности поставленной задачи и ответной реакции организма футболистов, в зависимости от направленности занятий. Простейшими методами контроля могут являться:

- бег на 30 метров, до начала тренировочного занятия (в конце разминки) и после него;
- прыжок вверх (лента Абалакова) до начала (в конце разминки) и после окончания тренировочного занятия;
- частота пульса между сериями упражнений.

При этом, время бега на 30 метров, в конце тренировочного занятия, построенного по типу "А", как правило, увеличивается, а высота прыжка уменьшается. К моменту окончания занятия, проведенного по типу "В", время бега должно уменьшиться или удерживаться, в пределах исходного уровня, а высота прыжка увеличиваться.

При построении занятий, с поддерживающими условиями("Д"), оба показателя удерживаются в пределах до рабочего уровня. Для проведения, более сложных способов контроля, могут использоваться биохимические методы. Использование этого материала позволяет оценить преимущества и

недостатки обследованных футболистов и приступить к реализации последующих циклов управления. Таким образом, можно оценить уровень специальной физической подготовленности игроков. Все последующие операции, общего цикла управления, связываются с оптимизацией средств и методов подготовки футболистов, в разных структурных образованиях учебно-тренировочного процесса. В этом направлении раскрываются специфические требования к организации подготовки игроков, с позиций программирования, которое рассматривается, как наиболее совершенная форма управления [4,5,6].

На основе анализа, построения подготовительного периода и изучения взаимосвязей, между направленностью средств и методов, подготовки, с уровнем физической подготовленности и соревновательной деятельности, установлены следующие закономерности:

- для достижения рациональной подготовленности, целесообразно планировать соотношение нагрузок: аэробная - 35-37%; алактатная - 13-15%; гликолитическая - 6-8%; смешанная 40-41%;
- превалирование, в подготовительном периоде, нагрузок анаэробной направленности (алактатная - 30-35%, гликолитическая 20-21%), за счет снижения объема, аэробной работы, приводит, к более ускоренному достижению спортивной формы, но, при этом, возникает сложность в удержании достигнутого уровня подготовленности;
- применение большого объема работы гликолитической направленности (20-22%) угнетается аэробная производительность, что снимает скорость протекания восстановительных процессов организма [7,8,9].

Методы выполнения упражнений должны распределяться следующим образом: равномерный - 12%; переменный - 60-62%; повторный - 18-20%; интервальный - 10%.

- 1 Шамардин В.Н. Научно-методическое обеспечение подготовки футболистов. - Научно-методический (технический) комитет ФФУ, 2001. - С. 65.
- 2 Матвеев А.П. Проблемы периодизации спортивной тренировки: учебное пособие /. - М.: Физическая культура и спорт, 2001.-11-20с.
- 3 Максименко И.Г. Оптимизация процесса подготовки футболистов. - Луганск: Альма-матер, 2004. - 352 с.
- 4 Зеленцов А.М. Разработка целевых комплексных программ подготовки футболистов. Метод. рекомендации. - К.: НУФВСУ, 1999. - 61 с.
- 5 Чирва Б.Г. Футбол. Методика совершенствования «техники эпизодов игры»: Учебн. пособие. - М.: ТВТ Дивизион, 2006. - 112 с.
- 6 Искусство подготовки футболистов: науч.-методич. пособие. Люкишинов Н.М. - М.: Советский спорт, Дивизион, 2006. - С. 194-199, 406-421.
- 7 Шварц А. Метод оценки технико - тактических элементов у футболистов. - Профессиональный спорт. - 2002. - 7-8. - С. 21-32.
- 8 Козина Ж.Л. Теоретико-методические основы индивидуализации учебно-тренировочного процесса спортсменов в игровых видах спорта: - «Олимпийский и профессиональный спорт». - К.: 2010. - 45 с.
- 9 Слуцкий Л.В. Управление физической подготовкой футболистов на основе контроля двигательной деятельности: - «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки.». - М.: 2009. - 22 с.

Түйіндемe

А.Ү.Іңкәрбеков – 1 курс магистранты

Дайындық кезеңде дене шынықтыру оқу-жаттығу процесін тиімді басқару

Бұл мақалада дайындық кезеңінде жастар құрамасы ойыншыларының зерттеу нәтижелерін ұсынады. Көрсетілуі басқару оқу сабақтарының тиімділігі оқыту жүктемесі оңтайлы көлемі мен қарқындылығы пайдалану жүктеледі.

Сонымен қатар, дайындық кезінде жаттығу жұмыстарын жоспарлау үшін жұмыстың көлемі мен қарқындылығын ескере отырып, футболшылардың функционалдық дайындығын ескеру қажет.

Түйін сөздер: жастар командасы ойыншылары, оқу мерзімі, жүзеге асыру тиімділігі.

Summary

A.Inkarbekov - 1 undergraduate course

Effective management of the training process in physical training in the preparatory period

This article presents the results of a study of the youth team players in the preparatory period. The effectiveness of management training sessions to be shown is laid on the use of optimal volume and intensity of training loads.

In addition, when planning training sessions in the preparatory period is necessary to take into account for determining the functional state of training loads in terms of volume and intensity.

Keywords: youth team, the players, the training period, the effectiveness of exercise.

ДЕТСКОЕ ЛИДЕРСТВО КАК СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

А.М. Болегенова – магистрант I курса специальности 6М010100 - Дошкольное обучение и воспитание. КазНПУ имени Абая

Происходящие политические и социально-экономические перемены в казахстанском обществе актуализировали проблему формирования лидерских качеств у подрастающего поколения. Дошкольный возраст является периодом активного развития ребенка. В это время начинают формироваться важные волевые и лидерские качества личности. Ребенок учится овладевать своими инстинктами, а задача педагога и родителей состоит в том, чтобы помочь ребенку приобрести индивидуальный опыт самовыражения, самореализации, самоутверждения в русле социальных ценностей. Феномен лидерства привлекает внимание социологов, психологов, политологов и др. своей исключительной значимостью для современного общества. Данная проблема особенно актуальна на данном временном этапе, когда происходит переход к информационному обществу и формируется новая корпоративная культура путём приобретения новых совокупных моделей поведения лидеров в процессе адаптации к внешней среде.

Ключевые слова: лидер, лидерство, лидерские качества, дошкольник, дошкольный возраст, теорий лидерства, типология лидерства, лидерский потенциал, феномен, личность, дети, родители, деятельность, принципы.

В государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2016 – 2019 годы раннее развитие детей рассматривается как стартовая возможность успешного развития ребенка. В данной программе четко отмечено: обновить содержание дошкольного воспитания и обучения, ориентированного на раннее развитие и качественную подготовку детей к школе. В целях реализации Концепции социального развития Республики Казахстан до 2030 года разработаны и утверждены Концептуальные основы раннего развития детей [1].

Что такое развитие, знают все. Что такое раннее, тоже объяснять не надо. А вот «раннее развитие»? Что это? А ведь раннее развитие – это не только чтение и счет, но и развитие таких важных психических функций, как внимание, память, логическое мышление, умение анализировать. Раннее развитие не преследует цели наполнить голову малыша ненужной информацией, а стремиться создать определенную базу знаний, умений и навыков которые станут основой для дальнейшей успешной жизнедеятельности. В дошкольном возрасте закладываются основы личности ребенка, развиваются многообразные отношения к людям, различным видам деятельности, самому себе, поэтому это время считается благоприятным для воспитания лидерских качеств.

Лидерство волновало умы человечества с древних времен, еще в трудах древнегреческих философов остро поднималась данная проблема, они считали, что в каждом обществе существуют лидеры, которые умеют отстаивать свое мнение, вести за собой людей для претворения своих интересов, чаще всего лидерами являются известные исторические личности или правители. Данная проблема не нова. Еще в свое время древнегреческие философы Пифагор, Сократ, Платон, Аристотель поднимали проблему лидерства, рассматривали ее как социальный феномен.

Одним из первых разработчиков проблемы лидерства был Платон, который в своем труде «Государство» выделил три типа лидеров:

- философ-государственный деятель, управляющий республикой на основе разума и справедливости,
- военачальник, защищающий государство и подчиняющий людей по своей воле,
- деловой человек, удовлетворяющий материальные потребности.

По мнению Платона, люди в обществе не одинаковы, в обществе есть люди, умеющие вести за собой с учетом своих интересов [2].

Существенный вклад в развитие теории лидерства внесли Аристотель, Плутарх, Монтескье, выделившие уже в то время три типа власти [3].

Первую философскую трактовку о лидерстве представил итальянский мыслитель XVI века Никколо Макиавелли. Он в своем труде «Государь» рассматривал различные формы правления, при этом акцентировал внимание на личности правителя, для которого личная власть есть средство достижения политической цели. Достоинством Н.Макиавелли является разработка методики достижения лидирующей позиции в обществе [4].

Таким образом, существовали различные концепции о лидерстве, не было единого подхода к определению понятия «лидер».

Само слово "лидер" в переводе с английского ("leader") означает "руководитель", "глава", "командир", "вождь", "ведущий" [5].

Термин «лидер» имеет два значения [6, с.263]:

- индивид, обладающий наиболее ярко выраженными, полезными (с точки зрения внутригруппового интереса) качествами, благодаря которым его деятельность оказывается наиболее продуктивной. Такой лидер служит образцом для подражания, своеобразным «эталонном», к которому должны, с точки зрения групповых ценностей, примыкать другие члены группы. Влияние такого лидера основано на психологическом феномене отраженной субъективности (т.е. идеальном представлении других членов группы) [7, с.179].

- лицо, за которым данное сообщество признает право на принятие решений, наиболее значимых с точки зрения группового интереса. Авторитет этого лидера основан на способности сплачивать, объединять других для достижения групповой цели. Такое лицо, независимо от стиля лидерства (авторитарного или демократического), регулирует взаимоотношения в группе, отстаивает ее ценности в межгрупповом общении, влияет на формирование внутригрупповых ценностей, и в некоторых случаях символизирует их.

В зарубежной психологии существует множество различных теорий лидерства, наиболее популярными среди которых являются теории черт и ситуационная теория лидерства. Согласно теории черт, лидером может быть не любой человек, но лишь обладающий определенным набором личностных качеств, набором или совокупностью психологических черт. Ситуационная теория предполагает, что лидерство – это продукт ситуации. В различных конкретных ситуациях выделяются отдельные члены группы, которые превосходят других, по крайней мере, в каком-то одном качестве, но поскольку именно это качество и оказывается необходимым в данной ситуации, человек, им обладающий, становится лидером. Таким образом, теория черт или качеств лидера в зависимости от ситуации. Основной порок этих подходов заключается в недооценке того, что лидерство как социально-психологический феномен возникает в результате взаимодействия человека и конкретных общественно обусловленных обстоятельств предметной деятельности. За точку отсчета должны быть взяты не просто ситуации, но конкретные задачи групповой деятельности, в которых определенные члены группы могут продемонстрировать способность организовать ее для решения этих задач [8,482].

А.С. Залужный, изучая взаимоотношения детей, выявил типологию лидеров, разделив их на ситуативных (лидер – интеллектуал, лидер – организатор, эмоциональный лидер) и постоянных. Он не согласен с тем, что некоторые дети «от природы» не способны к лидерству, - лидером может быть – и бывает в действительности при соответствующих условиях практически каждый ребенок: сейчас один, в следующий момент другой и т.д. Учитывая совокупность подходов к феномену лидерства в различных ситуациях групповой жизни, выделяются отдельные члены группы, которые превосходят других, по крайней мере, в каком-то одном качестве. Но, поскольку именно это качество и оказывается необходимым в данной ситуации, человек, им обладающий, становится лидером [9,159].

Действительно, как люди становятся лидерами? Это приходит с опытом, с возрастом, с образованием или истинный лидер рождается таковым?

Эксперт по лидерству, автор 25 книг, основатель и президент организации Growing Leaders («Растущие лидеры») Тим Элмор из США рассказал родителям, как правильно воспитывать независимых и сильным личностей. Тим Элмор назвал семь главных ошибок в поведении родителей, которые могут существенно уменьшить шансы их отпрысков добиться успеха в бизнесе и личной жизни.

Итак, главные ошибки в поведении родителей [10]:

1. Родители лишают детей возможности ощутить риск.

Европейские психологи обнаружили, что опека родителей может обернуться медвежьей услугой. Дети, лишённые свободного поведения, к примеру, игр на улице, часто страдают фобиями во взрослой жизни. Это касается и эмоционального воспитания: подростки должны пережить горечь первой влюбленности, чтобы обрести зрелость чувств для взрослой жизни. Лишая ребенка риска, родители потом сталкиваются с проявлением высокомерия, заносчивости и низкой самооценки у их детей.

2. Родители слишком быстро приходят на выручку.

Когда родители сразу же приходят на помощь, они лишают ребенка возможности самому решить

задачу. Конечно, это воспитывает в ребенке нежелание бороться с трудностями, что грозит неприспособленностью ко взрослой жизни.

3. Родители слишком сильно выражают восторг.

Когда мама и папа слишком буйно восторгаются ребенком, то сначала он привыкает к такой «эксклюзивности». Но со временем, сталкиваясь с действительностью, разочаровывается, ведь в обществе им так безгранично и безусловно никто доволен не будет. В итоге ребенок будет жульничать, преувеличивать и лгать, чтобы избежать сложной реальности, той, к которой его никто не приучил.

4. Родители позволяют чувству вины затмевать хорошее поведение.

Очень важно говорить детям "нет" и "не сейчас", чтобы они учились бороться за свои желания и потребности. Надо показывать детям, что успех зависит от их собственных усилий и благих поступков. В этом плане стоит подумать дважды, поощряя материальными стимулами: дети не будут чувствовать ни внутренней мотивации, ни безусловной любви.

5. Родители не делятся ошибками из собственного прошлого.

Дайте возможность подростку набить собственные шишки. Никто не запрещает делиться с детьми своими «ошибками», но без излишних нравоучений про курение, алкоголь и наркотики. Лучше расскажите о том, какие выводы в свое время сделали вы.

6. Родители ошибочно принимают понятия «интеллект» и «одаренность» за «зрелость».

Важно разделять понятия «умный ребенок» и «зрелый ребенок». Возьмите, к примеру, юных звезд Голливуда. Большинство актерских талантов в нежном возрасте попадают в публичные скандалы. Умный ребенок может быть не совсем готов к социальной ответственности. Наблюдайте за другими детьми и стимулируйте у своего чада «независимость» и «самостоятельность» мышления.

7. Родители сами не делают того, чему учат детей.

Мама и папа – это главная модель поведения для ребенка. Следите за своими поступками, речью, режимом дня и поведением в обществе. Будьте уверены, ребенок все видит и «запомнит» на будущее. Идеальный вариант – стать примером для своего ребенка, тогда и воспитывать особо не придется.

Таким образом, если вы хотите дать своим детям старт в успешное будущее, учите их лидерству и применяйте в жизни принципы, изложенные выше. Целенаправленно развивать лидерский потенциал детей с раннего детства могут не только педагоги, но и родители, убежденные в нужности и важности высокого уровня социального, интеллектуального и эмоционального развития ребенка для его будущей жизни и особенно для будущей профессиональной деятельности.

1 Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. № исх: 05-2/714-ВН от: 31.10.2015.

2 Платон. Государство. Соч. в 4-х томах. – М., 1964.

3 Львов А.В. Проблема идеального гражданина в античных политико-правовых учениях: Аристотель, Цицерон: ... Дис. канд. юрид. наук. – М., 2000.

4 Блинников Л.В. Великие философы. – М., 1999.

5 Вергилес Э.В.: Теория лидерства / Моск. гос. ун-т экономики, статистики и информатики. – М., 2001. – 42 с.

6 Волков Б.С. Психология подростка – М.: Изд. Педагогическое общество России, 2001.

7 Карделл Ф. Психотерапия и лидерство. – СПб.: Речь, 2000.

8 Абрамова, Г.С. Возрастная психология. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – С. 476-493.

9 Общая психология: Курс лекций для первой ступени педагогического образования/Сост. Rogov E.I. – М.: Гуманит. Изд. центр ВЛАДОС, 1998. – с.с.129-160.

10 Интернет источник: <http://hochu.ua/cat-child/article-47799-top-7-oshibok-roditeley-pri-vozpitanii-buduschih-liderov/>

Түйіндеме

Бөлегенова А.М. - Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университетінің 6M010100-Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу мамандығының 1курс магистранты

Балалық жастағы көшбасшылық әлеуметтік-психологиялық құбылыс

Қоғамда болып жатқан саяси және әлеуметтік-экономикалық өзгерістер балалардың көшбасшылық қабілеттерін өскелең ұрпаққа қалыптастыру өзекті мәселе. Мектепке дейінгі жас белсенді даму кезеңі болып табылады. Бұл уақытта маңызды көшбасшылық қабілеттер қалыптасуын бастайды. Бала өз инстинктарын игеруге үйренеді, ал тәрбиеші мен ата-ананың міндеті балаға жеке тәжірибесі мен өзін-өзі таныту, өзін-өзі

дамытуға, әлеуметтік құндылықтар арнасында көмек көрсету болып табылады. Көшбасшылық феномен әлеуметтанушылар, психологтар, саясаттанушылар және т. б. өзінің айрықша маңыздылығымен қазіргі қоғамды өзіне назар аудартуда. Айтылып отырған мәселе қазіргі таңдағы уақытша кезең акпараттық қоғамға бет алып жаңа корпаративтік мәдениет қалыптастыру барысында көшбасшылардың жинақталған үлгілері арқылы ішкі ортаға бейімделу үдерісі кезеңінде аса маңызды.

Түйін сөздер: көшбасшы, көшбасшылық, көшбасшылық қасиеттер, мектепке дейінгі балалар, мектепке дейінгі жас, көшбасшылық теориясы, көшбасшы типологиясы, көшбасшылық әлеует, феномен, тұлға, балалар, ата-аналар, іс-әрекет, принциптер.

Summary

Bolegenova A.M. - A Candidate for a Master's Degree Specialty: Pre-school education and upbringing (6M010100)
Kazakh National Pedagogical University named after Abay

Children leadership as a social-psychological phenomenon

The current political and socio-economic changes in the Kazakhstan's society actualized the problem of formation of leadership qualities among the younger generation. Preschool age is a period of active development of the child. At this time, important volitional and leadership qualities begin to form. The child learns to master his instincts, and the task of teachers and parents is to help the child to acquire personal experience of self-expression, self-realization and self-assertion in the mainstream of social values. The phenomenon of leadership through its exceptional importance for modern society attracts the attention of sociologists, psychologists, political scientists, and others. This issue is particularly relevant at this time point, when the transition to an information society and a new corporate culture is formed by the acquisition of new aggregate behavior of leaders in the process of adaptation to the environment.

Keywords: leader, leadership, leader qualities, preschooler, preschool age, theory of leadership, a typology of leadership, leadership potential, phenomenon, identity, children, parents, activity, principles.